

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204837

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—552—7-7-66—10,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T 83/C 19 K Accession No. T 1476

Author ~~కృష్ణమూర్తి~~ లక్ష్మీనరసింహాచారి
అం. 3.

Title ~~అక్షరశాస్త్ర~~ కృష్ణమూర్తి

This book should be returned on or before the date
last marked below.

కృష్ణ వేణి

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే

రచి యింపబడినది

పల్లి వద్ద :

కొండపల్లి వీరవేంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

రాజమహేంద్రవరము :

శ్రీ కొండపల్లి ముద్రాశాలయందు
ముద్రింపబడియె.

ఇ. జి. 14—2000—1948.

కృష్ణ వేణి

మొదటి ప్రకరణము

పూర్వకాలము బెడవాడకు విజయవాటిక యని పేరు. తెనుగు దేశము తురకలస్వాధీన మైనతరువాత విజయవాటిక యనుపేరు కాలక్రమమున మాటిపోయి బెడవాడ యని న్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెను. ఆనామమె యిప్పటికిని వాడుకొనఁబడుచున్నది. ఈ కథ జరిగిన కాలమున బెడవాడ చిన్న గ్రామము. అప్పుడు తెనుగు దేశమంతయు గోలకొండ నవాబుల పరిపాలనమందుండెను. తానీషా యని తెనుగు దేశపు జనులచేతఁ బేర్కొనఁబడుచున్న అబ్దుల్ హసాము తాణాషాయాకాలమున గోలుకొండను బాలించుచుండెను. గోలుకొండ తెనుగు దేశమునకుఁ జిరకాలము రాజధానియై మహమ్మదీయవంతులను భవించెను. ఈపట్టణము పూర్వము కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని యోరుగల్లు సామ్రాజ్యములో నొక ప్రధాన నగరమై కాకతీయులు పడిపోయినతరువాత మహమ్మదీయుల యధీనమై యనంతరము రాజధానియై వన్నెకెక్కినది. ఇప్పు డీనగరము హైదరాబాదు నిజాముగారి రాజ్యములో నున్నది. ఒకానొకప్పుడు భరతఖండ మందంతటఁ బేరుపడి సకల సౌందర్యము

కృష్ణ వేణి

లకు నాస్పదంబై యుండిన యానగర మిప్పుడు శోభలఁ
దొరికి పేదపడియున్న యాయవస్థఁ జూడ నైదవతనము
గోలుపోయిన స్త్రీయవస్థ జ్ఞప్తికి వచ్చును. 1675 వ సంవత్స
రమున నొకనాఁడు తెల్లవారుజామున రంగరాజును క్షత్రి
యుఁడు భార్యయగు కనకవల్లిని నైదుసంవత్సరములఁ బ్రాయ
ముగల చిన్నకుఁతును దీసికొని స్వగ్రామమైన విజయవాడను
విడిచి గోల్కొండకుఁ బయన మయ్యెను. తల్లియుఁ గూఁతుడు
పని కట్టెయు నొకబండిలోఁ గూరుచుండిరి. రంగరా జొకఁడు
రెండవబండిలో గూరుచుండెను. బండివెనుక సేవకుఁడు నడచు
చుండెను. కనకవల్లియొక్క యాభరణములు చీరలు రంగ
రాజుయొక్క వెండిచెంబులు గిన్నెలు మొదలగు విలువయైన
వస్తువులుగల పెట్టెలు రంగరాజు బండిలోనే యుండెను. రంగ
రాజునకు శూరశిఖామణి యని ప్రతిష్ఠయు గోల్కొండ
నవాబువద్ద కొలువును దెచ్చిన పెద్దకత్తి బండిలో నాతని
ప్రక్కనే యుండెను. తెల్లవారుజామున బండ్లు కట్టించి పయ
నముచేసి జాము ప్రొద్దుక్కునప్పటికి రంగరాజు కొండపల్లె
చేరెను. కొండపల్లెలో గోల్కొండ నవాబుల ఖిల్లాయుండెను.
ఖిల్లాయనఁగాఁ గోట. అక్కడఁ గోట పాలించుటకు ఖిల్లాదా
రొకఁడుండెను. రంగరాజు పయన మాఁపుచేసి యాపూట
నచ్చట విడిసి వంటచేయించుకొని భోజనముచేసి ఖిల్లాదారునిఁ
జూచి మాటలాడి జాముప్రొద్దువేళ బండ్లు కట్టించెను. బెజ
వాడ మొదలుకొని చాలదూరమువరకు దేశము పర్యవ్రాసె

మని చదువరు లెఱుంగుదురు. ఇప్పటివలె రాజబాటలు లేవు, కొండలనడుమనుండియు దట్టములగు నడవుల నడుమనుండియు బాటసారులు తరచు ప్రయాణములు చేయవలసిన యాదిన ములలోఁ బ్రతిష్ఠలము భయస్థానమనియు దారులుకొట్టు దోపిడికాండ్రు ఘాతుకకర్మలు చేయుటకుఁ గావలసినంత యవకాశ ముండుననియు వేరుగఁ జెప్పనక్కర లేదు. సూర్యాస్తమయమగునప్పటికి బండ్లొక చిన్నగ్రామమునద్దకుఁ బోయెను. బండివాండ్రు వెంటనున్న సేవకుఁడును బయన మా పూట కాపివేయుదమని రంగరాజుతో మనవిచేసిరి. కాని యాతఁడు దాని కంగీకరింపక “యీగ్రామమున మనము బసచేయుటకై న దగినతావు దొరకదు, ఎదుటనున్న యా గ్రామమునకుఁ బోయితిమా మనకు మంచివసతి గలుగును. అక్కడ నేనెఱిగిన గృహస్థులద్దఱు ముగ్గురు గలరు. వారు నాకు సకలసౌకర్యములు నొసగూర్తురు. కొంచెముసేపు కనులు మూసికొని కాలక్షేపము జేసితిమేని యాగ్రామముఁ జేరఁ గలము. అది రెండు క్రోసులకంటె నెక్కువదూరము లే”దని ప్రయాణ మాపూటకుఁ దన యనిష్టమును సూపుటయు బండివాండ్రు సేవకుఁడు యజమానునితో మాటుమాటాడ జాలక యూరకుండిరి. కనకవల్లి తనమాట భర్త తప్పక వినునని యూహించి రెండవబండిలోనుండి మెల్లగ భర్తతో నిట్లనియెను. “ఆయూరికి మనము కాటడవిలోనుండి ప్రయాణము సేయవలెనట. మగవారు సాహసులు గావున నొంటిగఁ

బోవునప్పుడు సూర్యాస్తమయ మయిన తరువాత బ్రయా
ణము చేయనచ్చునుగాని యాడువాండ్రతో బిడ్డలతో నిట్టి
సమయముల నిట్టిదారులతో బయనములు చేయగూడదు.
ఇది యూరుగాని నూలపల్లెగాదుకదా. అందుచేత ఒసదొరకక
పోదు. కాకపోయినను మనకెంత బసకావలయును? గది
దొరకినసరే, లేనిచో నొకచావడి దొరకినను మనమేదో
విధముగ నందులో గాలక్షేపము చేయగలము. కాబట్టి
నామనవి విని యీరాత్రి మనమిచ్చట ప్రయాణమావుటకు
సెలవిండు.” అనవుడురంగరాజు కఠినస్వరముతో నిట్లనియె.
“శెలియనిదానవు శెలియ నట్లు రకుండుము సూర్యాస్తమయ
మయినను వెలుతురింకనున్నది. ఆటుగురు మనుష్యులున్నారు.
ఇంతలోనే మనకు మహాప్రళయము సంభవించునా? కొండ
విటిగి మీదబడదలచుకొన్నపు డెవడాపగలడు? తోలుడు
బండ్లు తోలుడు వెట్టివెట్టి నూటలు చెప్పి యాలస్యము చేయ
వద్దు.” అనగానే బండివాండ్రెద్దలను దోలనాగంభించిరి.
ఎద్దలమెడలలో ఖంగుఖంగుమని గంటలు మొఱయఁజొచ్చెను
గమ్యస్థానము మిక్కిలి వేగమునఁ జేరవలయునని బండివాండ్రు
తమ ఎద్దలను బలుమారు కొట్టియుఁ దోకమెలివెట్టియుఁ
బప్పప్పాయని హెచ్చరించియుఁ ద్వరపెట్టజొచ్చిరి. బండ్లు విసు
రుగ నడచుటచే నెగుడుదిగుడు తావులలో నెక్కిపడునప్పుడు
ప్రమాదము గలుగకుండ కనకవల్లి యొకచేతిలో వసికట్ట పట్టు
కొని రెండవచేతితో బిడ్డనుగట్టగాఁ గాగిలించుకొని కూర్చుం
డెను. పనికైయైన మాచియు రెండుచేతులతో వసికట్టలు

పట్టుకొని కనకవల్లికంటె నెక్కుడు భయపడుచు బయలుదేరు నప్పుడు తనకు నెత్తిమీఁద నూనెకుండ బెట్టుకొని తెలుకుల గంగన్న యెదురుగా వచ్చినాడని “వాడి మొగముమండ వాడిమొగము చూచినందుకు నాకేమి యాపదవచ్చునో” అని నిందించుచు బ్రాణము లుగ్గపట్టుకొని గూర్చుండెను. చీకటి పడెను. అన్ని దెసల వ్యాపించిన యంధకారము రంగరాజునకు దప్ప దక్కినవారి కందఱకు మిక్కిలి భయము గొలిపెను.

రెండవ ప్రకరణము

నిల్లయెడల సందకారము వ్యాపించునట్లు కనకవల్లి యొక్కయుఁ బుత్రికయొక్కయు హృదయములయందు భయ మువ్యాపించెను. ఈరెండుబండ్లు బండ్లమీఁదనున్న మనుష్యులు బాడినెనుకనున్న చాకలి నీలిగాఁడుతక్క తక్కినమనుష్యులెవ్వరును మార్గమధ్యమునఁ గనఁబడుట లేదు. ఉన్నతప్రదేశమునుండి నిమ్నప్రదేశమునకు బండిపోవునప్పుడు కలిగెడు చప్పుడులు, రాళ్ళమీఁదనుండి బండిపోవునప్పుడు కలుగు పట పటనాదము, క్రిందుగా వంగియున్న చెట్లకొమ్మలకు బండి గూడు రాచికొన్నప్పుడు కలిగెడు బరబరధ్వని తప్ప యితర ధ్వనులు విశేషముగ వినబడుటలేదు. చెట్లమీఁద స్థలము నిమిత్తము పోరాడుకొను పులుఁగుల ధ్వనిమాత్రము నడుమ

నడుమఁ గొంచెము వినఁబడఁ జొచ్చెను. నీలిగానికిఁ గూడ మనసులో భయ ముదయించినందున వానికిఁ జిన్ననాట నుండియు వచ్చిన రెండుపదములు పాడుకొన వలయునని మనసులో నుండెను. కాని యజమానుఁడు సహిషణునం దుండుటచేత నట్టి పాటలు పాడిన నతఁ డేమనునోయని భయమున సాహసించి పాడఁజాలకపోయెను. అట్లు కొంతదూరము బండ్లు నడచిన తరువాత వెనుకబండిలోనున్న కూతురు కంఠ మెత్తి “బాబయ్యగారూ! నాకును మాయమ్మకును భయము వేయుచున్నది. మీరువచ్చి మాబండిలోఁ గూర్చుండరాదా” యని కేక వేసెను. ఆమాటలువిని రంగరాజు “భయమేమిటమ్మా! పిచ్చిపిల్లవు. మీయమ్మ యెడిలోఁ బండుకొని నిద్ర పొమ్మ. భయములేదు గియములే”దని బదులుచెప్పి యా బండివెనుక జాగ్రత్తగా నుండుమని నీలిగానిఁ బంపెను. ఇట్లు కొంతదూరము బండ్లు సాగివెళ్ళునప్పటికి చీకటి దట్టముగా వ్యాపించెను. గ్రామము బరువుగ నఱక్రోసుదూర ముండెను. ఆయడవి దాఁటిన తరువాత గ్రామసంబంధమైన పొలముల జూడవచ్చునని రంగరాజు మనసులోఁ దలంచుచుండెను. ఎదుటగ్రామ మెంతదూరమున్నదని కనకవల్లి నడుమనడుమ నీలిగాని నడుగఁగా వాడు తెలియక తెలియదని చెప్పినచో బాగుండదని రెండుక్రోసు లున్నదని యొకమారు క్రోసున్నర యున్నదని యొకమారు చిత్తమువచ్చినట్లు చెప్పి యాస్త్రీల భయమును వృద్ధిచేయఁ జొచ్చెను. ఉబుసుపోవుటకై మంచి చిన్నకథ చెప్పి కనకవల్లిని గూతును నడుమనడుమ కొంచెము

నవ్వించెను. అంతలోఁ గొంత దూరమున మనుష్యుల యడుగుల చప్పుడు లైనట్లు చెవులబడెను. అవి యంతకంతకు సమీపముగ వినబడెను. ఎవరైన నుందురాయని వీరందరాలోచించుచుండగాఁ బదునైదుగురు మనుష్యులు రెండు కాగడాలు వేయించుకొని యొకమలుపు తిరిగి మొదటిబండి యెదుట నిరుపదిగజముల దూరములో, గనబడిరి. కొందరి చేతులలోఁ గత్తులు, కొందఱిచేతులలో విండ్లు నమ్ములు నుండెను. వారినిఁ జూడఁగానె కనకవల్లి గుండెలు చెదరి పోయెను. పిల్ల ! “అమ్మోభయ” మని తల్లిని గౌరవించుకొనెను. మాచి మిక్కిలి భయమున “అమ్మోలమ్మో” యని యటవఁజొచ్చెను. కాని కనకవల్లి యంతలో ధైర్యము వచ్చుకొని “యటవఁబో కటవఁబో” కని మందలించెను. అంతలో దొంగలు బండిని సమీపించిరి. అందులో నిద్దఱు దీర్ఘకాయులు విసవిస ముందుకువచ్చి మొదటబండి నాపిరి. మూడవవాడు పోలులోఁ గూర్చుండిన బండివానిని జుట్టుపట్టుకొని క్రిందఁ బడవై చెను. మఱిముగ్గురు మొదటిబండి ప్రక్కనుండి రెండవ బండికడకుఁబోయి బండివానిని గ్రిందకుఁ బడలాగి యెద్దులను విప్పివేసి బండిలోనున్న స్త్రీలను దిగుమని యాజ్ఞాపించిరి. వారెవ్వరో మొట్టమొదట తెలియమిం జేసి రంగరాజు కొంత యాలస్యము చేసెను. కాని వారు తనబండి నాఁపుటయు నంతకంటె చారుణముగ స్త్రీలబండి నాఁపుటయుఁ జూచినతోడనే వారు బందెపోటుదొంగలని గ్రహించి యొరలోనుండి ఖడ్గముదీసి గుఢాలున నేలకురికి స్త్రీలబండి యూపిన మువ్వరలో నిద్గఱిని ఖడ్గముతో నఱికెను. మూడవ

వాఁడదిచూచి వెనుకప్రక్కకుఁ బరుగెత్తెను. చచ్చిపోయి నాము బాబయ్యోయని మాచి పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. కూతు నెత్తుకొని కనకవల్లి యొక చెట్టుమూల గడగడ వడంకుచు నిలువబడియుండెను. రంగరాజు వెంటనే నీలిగానిని భార్య దగ్గఱ నుండుమని ముందునైపునకు వచ్చి దొంగలపై బడెను. బండివాండ్ర చేతులు వెనుకకు దొంగలు విఱచి కట్టినందున వారు రంగరాజున కేనాయముఁ జేయఁజాలరైరి. నీలిగాని చేతులు కట్టువడినను గట్టువడకపోయినను సమానమే. ఏలయన, వాఁడు చేయఁదగినపని యేదియును లేదు. రంగ రాజు దొంగలలో మరియిద్దఱిచేతులు నఱికియు నలుగురిని గాయపఱచియు నసాధారణ ప్రతాపము జూపెను. కాని పదునైదుగురిమీఁద నొక్కఁడుగదా! దూరమున నుండి యిద్దఱు రంగరాజుమీఁద నమ్ముల విడిచిరి. అవి రంగరాజు వక్షస్థలమున దగులుటచే నెత్తురు కారఁజొచ్చెను. ఇద్దఱు దొంగలు ఖడ్గములతో నాతని రెండుభుజములమీఁద గట్టి గాయములు చేసిరి. ఇంకను శరీరము మీద మరికొన్ని గాయ ములు తగిలెను. కనకవల్లి చెప్పుచాటుననుండి భర్త యలసి పోవుచున్నాడనియు నొక క్షణములోనో యరక్షణములోనో పడిపోవచ్చుననియుఁ దెలిసికొని విచారగ్రస్త యయ్యెను. ఇంక జేయున దేమి? అలులనుకొనుచు నామె చూచినతోడనే రంగరాజు మిక్కిలి మిసిమింతుఁడై నేలంగూలెను. చచ్చి పోయినాఁడురా చచ్చిపోయినాఁడురా యని దొంగలలో నొకడు రెండవవానితో బలికెను. ఆపలుకులు వినగానె కనకవల్లి మనస్సు వణ్ణంపనలవిగాని యఖండదుఃఖ ప్రవాహ

మునఁ బ్రవేశించి కడుదూరము గొట్టుకొనిపోయెను. మాచి చలిజ్వరము వచ్చినవానివలె వడవడ వడంకుచు నోట మాటరాక యేమియుందోచక నెత్తిదానివలె నిట్టిటు పరు గిడఁజొచ్చెను. రంగరాజు పడిన శరువాత నిద్రఱు దొంగలు పెట్టెలు పగులగొట్టి యందలి ధనము స్వీకరించిరి. అప్పు డిద్దఱు దొంగలు కనకవల్లి సమీపమునకువచ్చి రావన్నా మాసేనాధిపతి పిలుచుచున్నాఁడు రావన్నా యని పిలిచిరి. “ఎవడురా మీసేనాధిపతి” యని యామె దుఃఖపూరితమైన కఠినస్వరముతో బదులుచెప్పెను. “ఈయడవులరాజు బండి గంగులను నీవెఱుంగవా” యని యందుగా నొకఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. “భీ! నీవు మీసేనాధిపతియు నవ్వలకుఁ బొండు, నేను రాననిచెప్పు”మని యామె పలికెను. “రావా? యెందుకురావో చూత” మని వా డామె చెయిపట్టుకొని లాగెను. “ఎవడవురా నీవు చెయిపట్టుకొనిలాగెద” వని మొలలోనున్న నెండికట్టువేసిన కొమ్ముపిడికై జారు తీసికొని “మాచీ! కృష్ణ వేణిని జాగ్రతపెట్టు” మని పలికి నిముషము లోఁ జేయిపట్టుకొన్న దొంగను గుగడియలోఁ బొడిచి నేల పాలుచేసి రెండవవాడు కత్తితో నఱకుటకై తనమీదికి వచ్చులోపలనె యాకై జారుతో దాను బొడిచికొని నేలఁ గూలెను. ఆహాహా! యేమి కృష్ణ వేణి దురవస్థ. ఐదేండ్లు నిండకముందె లోకజ్ఞాన మించుకేనియు రాకముందె తల్లి దండ్రులు నేలపాలగుటయు దాను దొంగల పాలగుటయు సంభవించెను.

మూఁ డ వ ప్ర క ర ణ ము

కొండగంగులు జాతి కెఱుకలవాఁడు. చిన్ననాటనే వాఁడు మిక్కిలి సాహసుఁడై శౌర్యవంతుడై విలువిద్యయందు గడతేరి దనజాతిలో వేటయందు మొట్టమొదటివాడన గొప్పపేరువడసెను. ఇరువదియేండ్లువయసు వచ్చినతరువాతఁ బడుచుదసపు గర్వముచేత మిక్కిలి పొగరెక్కి గంగులు తన వలెనే మొండితనమునందును సాహసకృత్యములయందుబేరు వడిన నేస్తగాండ్రం గొందఱిని జేర్చుకొని కొండపల్లెవఱకుఁ గల దేశములందు దారులుగొట్టుచు బందెపోటు దొంగతనములు చేయుచుఁ దనపేరు పిన్నంతమాత్రముచేతనే మార్గస్థులు గడగడవడంకుసటులు ప్రవర్తించుచుండెను. ఈకారణముచేత ప్రయాణముచేయు వారాకాలమున సూర్యాస్తమయము గాకముం దేదోగ్రామముజేరి యచట విశ్రమించి మరునాఁడు సూర్యోదయమైన తరువాతగాని తిరిగి ప్రయాణము సేయరు. ఈభయముచేతనే ప్రయాణము చీకటిపడక ముందె నూనివేయవలసినదని కనకవల్లి భర్తను బ్రతిమాలుకొనెను. రంగరాజు భయ మెఱుంగనివాఁడగుటచే తన బాహుబలమునందు నమ్మికగలవాఁ డగుటచే నంతలోఁ దన కేవిధమైన ప్రమాదము సంభవింపదని నమ్మి పయనము సాగించెను. తాని కొండగంగులు కొండలలోనుండి తన మూఁకతోఁ గొండవిటిగి పడినట్లు వారిపైఁబడి గొప్ప

గాలిపెట్టుపూవులు చిగుళ్లు కాయలుపండ్లు గలిగి కలకలలాడుచుండు వృక్షము నొక్కపెట్టున నేలంగూల్చినట్లు, పండువంటి రంగరాజు సంసారము నొక్కదెబ్బలో రూపుమాపెను. చేయి పట్టుకొనిలాగిన దుండగిని ప్రాణంబుల హరియించి తన్నుఁ దాబాడిచికొని తల్లి నేలగూలినతోడనే కృష్ణవేణి భయముచే వడఁకి మాచికంఠము గట్టిగాఁ గాఁగిలించుకొని “అమ్మా” యని వెక్కి వెక్కి యేడ్వఁజొచ్చెను. యజమానునియొక్కయు యజమానురాలియొక్కయు దాదానమరణంబులు కన్నులారఁ జూచి దిక్కులేక తన గొంతుకఁ గాఁగిలించుకొని విలపించుచున్న యాబాలికం జూచియెలుగుఁగొడ్లవలె నల్లని విగ్రహములతో దన్నుజుట్టుముట్టయున్న యాదొంగలజూచి తనకుఁ బట్టదలఁచియున్న దురవస్థ జూచి మాచి విషాదముచే భయముచే నేమియుం దోచకయుండ నంతలో నిరువురు దొంగలు సమీపమునకు వచ్చి “మాసేనాధిపతి పిలుచుచున్నాడు రా” యని పిలిచిరి. మాచి మాఱుమాటాడక తన మనస్సులో “కనకదుర్గ! మాతల్లీ! వచ్చినకష్టములు రానేవచ్చినవి. ఈపిల్లను నన్నుఁ గాపాడితివా, రెండుమేకపోతులను నీకు బలియిచ్చెద” నని దండముపెట్టుకొని వారివెంటనడచిపోయెను. ఆదొంగలిరువురు బాలికతోఁగూడ మాచిని రమారమి యే డడుగుల పొడవుగలిగి పొడవునకుం దగిన లావుగలిగి మద్యపానముచే నెఱ్ఱకన్నులు గలిగి తోడివాండ్రతో నేదో మాటలాడుచున్న యొకానొక మనుష్యునివద్దకు దోడ్కొనిపోయిరి. త్రాటిచెట్టు

వలెనున్న యామనుష్యుని జూచినతోడనే మంచికి మీఁది ప్రాణములు మీఁదనే యెగిరిపోయెను. కృష్ణ వేణి కాగడాల వెలుగున వానిఁ జూడలేక కన్నులు మూసికొని మంచిని మఱిత బిగ్గఁ గవుఁగలించుకొనియెను. అబిరుసుగడ్డమునాకోర మీసములు చింతనిప్పులవంటి యాకన్నులు భయంకరమైన యావిగ్రహము పిడుగుపాలువలె విసఁబడు వాని కంఠధ్వని ధైర్యముగల మగవారికె వెఱపుగొలుపుచుండ యజమానుని యజమానురాలినిఁ గోల్పోడి మహాకట్టదశలో నున్న మంచికి సహజభీరురై న బాలికకు భయము గొలుపుట యొక యా శ్చర్యములొనిది కాదు. భయపడుచు దనయెదుట నిలిచిన మంచిని జూచి గంకులు “ఓసీ! నీదగ్గఱ, పిల్లదగ్గఱ మఱియే మైన సొమ్మున్నదా? ఎక్కడనైన దాచిన పక్షమున జెప్పు చెప్పకపోయిన కాగడాపెట్టి కాల్పించి నీచేతఁజెప్పించెద” నని జెడరించెను. ఆపలుకులు చెవిని బడగానే కృష్ణ వేణి శరీరము భయముచేవడఁగి చెమటతోనిండిపోయెను. బాబయ్యా! నేను పిల్ల మీఁచుధీనమైపోయినాము. తల్లిదండ్రులులేని యీపిల్లను దిక్కులేని నన్ను మీరేమిచేసిననుజేయవచ్చును. ఈమెకాళ్ళ నున్న యందెలు, కడియములు, చేతినున్న మురుగులు, మెడ లోనున్న నానుకోళ్ళుపట్టెడ తప్ప మావద్ద నేవిధమైన సొత్తు మరిలేదు. తక్కినవి పెట్టెలో నున్నవి. మీచేతఁ జిక్కినవి. ఇంతకంటె సొమ్ములేదు. నేను దాచలేదు. దాచుటకైన వ్యవధానము లేదు. నన్నుఁ గాల్పించినను జేల్పించి

నను మీకు సొమ్ముమాత్రము దొరకదు. మీ సెలవైన పక్షమున నీబిడ్డను దీసికొని నేను దిరిగి బెజవాడ వెళ్ళెదను. ఈబిడ్డ కమ్మమ్మ మేనమామలు గలరు. వారికప్పగించివేసెదను. వారు గుంటూరులో నున్నారు. లేదా మీ చిత్త మెట్లో యల్ల చీసెద, తల్లిపోవునపుడు “మాచీ! కృష్ణవేణి జాగ్రత యని చెప్పిపోయినది” అని దుఃఖిమాపు కొనలేక నూచి వలవల యేడ్చెను. దానియేడ్పుజూచి కృష్ణవేణి దుఃఖి మాపుకొనలేక కన్నులు నులిమికొనుచు అమ్మా అమ్మ యని బాబయ్యా బాబయ్యా యని బిగ్గరగనేడ్చెను. పిడుగులు బ్రద్దలు చేయఁజాలని గొప్పకొండల నొకప్పుడు చల్లని నీటియొక్క వేగము భేదించును. అనేక సరహత్యలు బహు స్త్రీ హత్యలు జేసి పలుపల్లియలం గాల్చి పలుగ్రామంబులఁ దోచి పెక్కుదారులుగొట్టి జీవహింసయే జీవనాధారముగ బ్రతికి కనికర మెట్టిదో యెఱుంగని యా కిరాతుల హృదయములు, స్త్రీల యాక్రందనధ్వనులకు సముతము దుర్భేద్యములైన యాహృదయములు, నల్లరాళ్ళకంటె కఠినములైన యాహృదయములు, కృష్ణవేణియొక్క దుఃఖము జూసినతోడనే కొంచెము మెత్తిపడియెను. ఆహృదయములలోఁ గనికరము క్రొత్తగా నాటిదినముననే బ్రవేశించినది. ఆ హృదయము లాదినముననే మొట్టమొదటిసారి మెత్తిపడినవి మానవరక్షణ మాదినముననే వారిహృదయముల మొలకలెత్తినది. ఒక్కక్షణ మందఱు నూరకుండిరి. తరువాత

గంగులు మాచినిఁ జూచి “ఓలమ్మా ! నీకు నీపిల్లకు భయములేదు. నీవు బెజవాడ వెళ్ళవద్దు. కొండలలో మావద్ద నెయుండు. మీకిద్దఱకుఁ గూడు గుడ్డ నేనిచ్చి పెంచుదును. నామాటకు నోరే త్తిజవాబు చెప్పవ” దని పలికి నేవకులఁజూచి “ఒరే నాగులు, ఒరే గోగులు, బండ్లు కట్టండి. వీళ్ళనిద్దఱిని బండిమీఁద నెక్కించి మన గూడెమునకుఁ దీసికొని రం” దని యాజ్ఞాపించెను.

నాల్గవ ప్రకరణము

ఓరుగల్లు నగరములోనున్న పూటకూళ్ళయిండ్లలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కినది చుక్కల సోదెమ్మయిల్లు. ఓరుగల్లు గణపతి దేవుని కాలమందు రుద్రమదేవి కాలమందుఁ బ్రతాప రుద్రుని కాలమందు నున్నంతమహానై భవమును గలిగియుండకపోయినను మనము వర్ణించు కాలమునాటికిఁ గూడనది గోలకొండసామ్రాజ్యమున కొక ముఖ్యనగరమై యొకఁఖిల్లా దారునకు నివాసస్థానమై హిందువులకు మహమ్మదీయులకు వాసస్థానమై గోల్కొండనుండి యుత్తరసర్కారులతోఁజరుగు వాణిజ్యమునకు మధ్యస్థానమై యుండెను. అందుచేత రాజకార్యముల మీఁదను వ్యాపారముల మీఁదను జనులనేకులా నగరమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు. మార్గస్థులు గూడ ప్రతిదినము వందలకొలది యాపట్టణమున బస దిగి సత్రము

లలోఁ బండుకొనియొ పూటకు శ్మయిండ్లలో ధనమిచ్చి భోజనము చేసియొ వెళ్ళుచుందురు. భోజనము నిమిత్తమై సోదెమ్మయింటికి వెళ్ళినంతమంది యేయింటికిని వెళ్ళరు. భోజనము నిమిత్తమై వచ్చినవారికి బసకు స్నానమునకు నన్నపానములకుఁ దగిన యేర్పాటులు చేయుచుండుటయే దీనికి ముఖ్యకారణము. సోదెమ్మ పుట్టినింటివారి నివాసము పిల్లలమఱ్ఱి గ్రామము తలిదండ్రులు దారిద్ర్యవశమున సోదెమ్మను నాలుగేండ్ల ప్రాయమున నూఱునరాల సొమ్మొలిగా గ్రహించి యొక ముసలివాని కామెనిచ్చి వివాహము చేసిరి. వివాహమైన సంవత్సరము తరుగకుండగనే సోదెమ్మ పెనిమిటి తన పేర శాశ్వతమైన నిశాని భార్యరూపమున లోకమున నుండుటచేతఁ దాను లేకపోయినను లోకముండదని తలంచి లోకాంతరగతుండయ్యెను. శుద్ధపై దిక కుటుంబమగుటచే బండుగులధిక్షేపింతురను భయమునఁ దలిదండ్రులు సోదెమ్మకు బదియేనవయేటనే కేశఖండనము జేయింపఁ దలపెట్టగా నామెదాని కియ్యకొనక యిరుగుపొరుగున నున్న యిరువదియేండ్ల బ్రాహ్మణ బాలకుని సహాయము చేసికొని యర్ధరాత్రమున నిల్లు బయలుదేరి వెళ్ళి యెట్టకేల కోరుగల్గు నగరముఁ జేరి యక్కడ పదునైదు సంవత్సరములు కాలక్షేపముచేసి పిమ్మట దన్ను మొదట దీసికొని వచ్చిన బ్రాహ్మణుండు వివాహము జేసికొన న్వగృహమున కరుగగా జీవనాధారమేదియులేక పూటకు శ్మయిండ్లలో యావృత్తిగాఁ బ్రసిద్ధిగాంచి తనపేరు గోలుకొండవరకు మ్రోగునట్లు తనయిల్లు మహా

న్నపూర్ణసత్రమును మించి నిరంతరాన్నదానముతో వెలయు నట్లు వ్యవహరించుచుండెను.

మొదటి మూడు ప్రకరణములలో జెప్పబడిన వృత్తాంతము జరిగిన పది సంవత్సరములకు నొక్కనాడు సోదెమ్మ గృహమందు రామరాజును నొక క్షత్రియుడు, వెంకటస్వామియను కావత్తువాడు బసచేసి రెండుదినము లక్కడ నుండిరి. రామరాజు గోల్కొండనుండి కొండపల్లె వెళ్ళుచుండెను. వెంకటస్వామి రామరాజు సేవకుడు. ఆతడు చిన్ననాటనుండియు రామరాజు గృహమందే పెరిగెను. రామరాజు తండ్రి నరసింహరాజు గోల్కొండలోఁ గాపురముండెను. నవాబు సైన్యములో నాతనికి గొప్ప యుద్యోగము. నరసింహరాజు మిక్కిలి భాగ్యవంతుడు. గోల్కొండలో నాతనికి మిడ్డలు మేడలు తోటలు మెండుగ గలవు. గొప్ప జవాహిరి విశేషముగ రొక్కముగూడ గలదు. రామరాజు యొక్క మేనమామయగు రాఘవరాజు కొండపల్లె ఖిల్లా దారువద్ద నుద్యోగములో నుండెను. ఆయన కొంతకాలము నుండి రోగపీడితుడై యుండుట జేసి రామరాజు తల్లిప్రేరణ చేత దండ్రి అనుమతిం బడసి మేనమామను జూచుటకై పోవుచుండెను. రామరాజునకు పయస్విరునదిమూడు సంవత్సరములు, స్ఫురద్రూపి, సంపూర్ణమైన యారోగ్యము గల మనుష్యుని శరీర మెంతయేపుగఁ బెరుగవలయునో రామరాజు శరీరము నంత యేపుగఁ బెరిగెను. తండ్రివలెనే రామరాజు గూడ పొడుగరి. పొడుగునకుఁ దగిన లావు గలిగియుం

డుటచే నాతనిశరీరము సౌష్ఠ్యము గలిగి యెక్కడ నేభాగ మె
ట్లండవలయునో యాభాగమట్లమరియుండెను. అతని ముఖ
వర్చస్సు జూచినవారందరు నరసింహరాజు నాజకుమారుఁ
డనియు భాగ్యవంతుఁ డనియు దెలియకపోయినను నాతఁడు
గొప్పవంశమునఁ బుట్టినవాడనియు గౌరవనీయు డనియు
దెలిసికొనకమానరు. కుడిచేతి చిటికెనవ్రేలికిబెట్టిన వజ్రపు
టుంగర మొకటి దప్ప దక్కిన యాభరణము లెవ్వియు
నాతనివద్ద లేకపోయినను నాతనిశరీరమే సకలాభరణములకు
నాభరణమై వెలయుచుండెను. అతఁ డోరుగల్లుఁ జేరి రెండు
దినము లక్కడనుండి పట్టణమంతయుఁ జూచెను. అబ్దుల్
హసాం తాణాపాఁయొక్క సత్పరిపాలనముచేత గోలుకొండ
సామ్రాజ్యము మహావిభూతితోఁ దులదూగుచుండిన యోరు
గల్లునగరముగూడఁ గొంతయైశ్వర్యవంతమై యుండిన నీ
నగరముయొక్క ప్రాచీన మహోన్నతదశ తలంపునకుఁదెచ్చి
రామరాజునకు విషాదము గలిగించెను. ఓరుగల్లుసామ్రాజ్య
పరమేష్ఠియని చెప్పందగిన గణపతి దేవుని కొలువుకూటంబులు
లక్ష్మీపార్వతీసరస్వతుల సారంపుముద్దయని యానాడు జనుల
చేతం గూడ సన్నతి జేయబడుచు మిక్కిలి గౌరవంబున
కాస్పదురాలైన దుద్రమదేవికి మణికిప్పటలగు ప్రాతమేడలు
సంస్కృతాంధ్ర మహాకవులకు నిక్షేపంబులై త్రిలింగసా
మ్రాజ్య లక్ష్మీకిరంగస్థలంబై కాకతీయ వంశస్థులకీర్తి కాంతకు
విహారభూమియై యుండిన ప్రతాపదుద్రదేవుని యాస్థానము
నాతఁడు చూచి మొదటమెచ్చి తలయూచి కాలక్రమమున
వానికిగలిగిన దురవస్థకు నెంతయు జింతించెను. మహమ్మదీయుల

హస్తములచేత నాశనముచేయబడిన పాడుదేవాలయంబుల నెన్నిటితోజూచి వాని పూర్వవైభవంబులందలంచియొక్కింత వగచెను. మొట్టమొదట మహమ్మదీయు లోరుగగల్గుపై దండు విడిచి కాలమునఁబ్రతాపరుద్రదేవునిసైన్యములోనుండి సైన్యమున కేకాక దేశమునకుగూడనలంకారభూతులయినరాచవారు కమ్మవారు వెలమవారు రెడ్డివారు మేనులు దాచికొనక యడుగడుగునకు మహమ్మదీయుల రాక నెదుర్కొని యాటంక పఱచి దేశము నిమిత్తమై ప్రభువు నిమిత్తమై ప్రతిష్ఠ నిమిత్తమై శరీరంబులఁ దృణప్రాయంబులుగ వదలివేసిన చోటులను దమరక్తధారలచేత దడవిన చోటులను జూచి కన్నీరు విడిచి “హా పరమేశ్వరుఁడు హిందువుల పక్షమున లేకపోయిన కారణముచేతఁ బ్రతాపరుద్రుని వీరయోధు లోడిపోయిరిగాని తేజోవిహీనముచేతఁగదా” యని తలంచి యూటడిల్లి యోరుగల్లు సందర్శించి తరువాత హనుమకొండకుం పోయి పద్మాక్షి దేవాలయమును బూర్వకాలమున బౌద్ధులకు నివాసములైనకొండగుహలను సందర్శించి సంతృప్తుఁడై సాయంకాలమున లోరుగల్లు జేరి మరునాడు పయనము జేయఁదలంచెను.

అ యి ద వ ప్ర క ర ణ ము

బసకు రాఁగానే రామరాజు తలపాగ యంగరకా మొదలగు దుస్తులఁదీసివేసి వేడినీరు స్నానముచేసి ప్రత్యేక

ముగా నొకగదిలో భోజనమునకుఁ గూర్చుండెను. భాగ్యవంతులు తనయింటికి భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు సోదెమ్మ వారి కిష్టములగు పదార్థములను స్వయముగాఁ జేయించి పెట్టుచుండును. వారును సాధారణముగ నందఱిచ్చినట్టి సొమ్ముకంటె సోదెమ్మకు నెక్కువసొమ్ము చేతిలోఁ బెట్టుచుందురు రామ రాజు వచ్చినదినమున నె సోదెమ్మ వానికి మిక్కిలినిష్టములగు పదార్థము లేవియొ యడిగి తెలిసికొని యానస్తువులను మిక్కిలి రుచ్యములుగఁ జేయించెను. అప్పటికి రెండుమూడు సంవత్సరములనుండి సోదెమ్మయొక్క వ్యాపారము లాభ కారిగనుండుటచే దాను స్వయముగవంటజేయుటమాని యిద్దఱువంటలక్కలను బెట్టి వారిచే వంటలు వడ్డినలు పైపనులు జేయించుచుఁ దాను వారిసమీపమునఁ బీటవేసికొని కూర్చుండి యేవస్తువెట్లు చేయవలయునో నియమించుచు నింటికి వచ్చినవారి నెట్లు గౌరవింపవలయునో యట్లు గౌరవించుచు భోజనము చేసినవా రీయవలసిన పైకము స్వయముగ వసూలుచేసి కొనుచు సుఖించుచుండెను. నాటిరాత్రి యామె రామ రాజు నిమిత్త ముల్లిపాయలపులుసు గోగుకూరపచ్చడి మీఁగడతోనున్న బత్తెపెరుగు రెండు వేపుడుకూరలు వడియములప్పడములు సిద్ధము చేయించి బ్రాహ్మణులు భోజనము చేయు పడమటింటికి ప్రక్కగదిలోఁ జేరఁబడుట కొకపీట కూర్చుండుట కొకపీట వేయించి కంచుచెంబుతోఁ బంచపాత్రతో మంచినీళ్ళు పెట్టించి తలదువ్వుకొని జాటుముడి వేసికొని మెడలో కంటపట్టెడ బెట్టుకొని పెట్టెలోనున్న

మురిడిగొలుసులు నుంగరములు బెట్టుకొని సన్నని జాబరా రంగుపంచ గట్టుకొని తాను దగ్గఱనుండి స్వయముగ వడ్డన జేయించి వెన్నగాచి ఘుమఘుమలాడుచున్న నెయ్యి తీసికొని వడ్డించెను. రామరాజు భోజనమునకుఁ గూర్చుండి పదార్థములు మిక్కిలి రుచ్యములుగ నున్నవని సంతోషించుచు సోదెమ్మ పడినశ్రమ కామెను మెచ్చుచు భుజింపఁ జొచ్చెను. ఆయన భోజనము సేయుచున్నంతసేపు సోదెమ్మ యాగది లోనె నిలువంబడి కావలసినప్పుడెల్ల నెయ్యి వడ్డించుచు నేదేని ప్రసంగములోనికి దింపఁ దలచి యిట్లనియెను. “రామరాజుగారూ! పదార్థములెల్లన్నవో నాకుఁ దెలియదు ఏలాగో యొకలాగు కష్టపడి భోజనము చేయుడు ఎట్లయిన మీ స్వగృహమునలె నుండదుకదా” అనవుడు రామరాజు “సరిలెండి కూరలు పచ్చళ్ళు బ్రాహ్మణులు చేసికొనినట్లు మే మెప్పుడును జేసికొన లేదు. మా బాబయ్యగారికిగాని నాకుగాని మంచిపచ్చళ్ళు గాయకూరలు దినవలెనని బుద్ధి పుట్టినపుడూ మా వంటమనుష్యులచేత గాకపోవుట చేత మా పురోహితులు సామవేదము సంగయ్యగారి యింటిలో జేయించి తెప్పించుకొందుము. మీరు చేయించిన పదార్థము లెంతో రుచ్యములుగ నున్నవి. ఈ గోగు కూర యెక్కడిదోకాని దీనిని వదలిపెట్టవలెననిలే” దని బదులుచెప్పెను అంత సోదెమ్మ యిట్లనియె “తమవంటిప్రభువులు దయచేయుదురని యెప్పటి కప్పు డప్పడములు వడియములు బెట్టించి గుంటూరులోనుంచి బెజవాడలోనుంచి గోగు

కూర దెప్పించి పచ్చడి పెట్టించి పెండ్లివారియిల్లులా గుంచుదును. మీదయవల్ల రెండావులు రెండుగేదెలు కుంభవృష్టిగ బాలిచ్చుచున్నవి. అందఱకు నేను దలలో నాలుకలాగ మసలుచుందును. గనుక నొకరు పదికావిళ్ళు గడ్డిపంపించి మఱి యొకరు చొప్ప పంపించి సాయము చేయుచుందురు. మీయనుగ్రహమువల్ల నే నీనీచవృత్తి చేసినను నలుగురిలో ఫలాన సోదెమ్మంటే యప్రతిష్టలేకుండ నొకరికంటె నెక్కువగా బ్రతుకుచున్నాను. ఈసంవత్సరము రామేశ్వరము వెళ్ళవలెనని యున్నదండి మీవంటివారు నలుగురు సాయము చేసిన వెళ్ళవలెనని యున్నది” అనవుడు రామరా జిట్లనియె. “మీరు సకలసదుపాయములు జేయుదురనియేకదా యోరు గల్లులో నెన్నో పూటకూళ్ళ యిళ్ళుండగా మీయింటికి వచ్చినది? మీ పేరు గోలుకొండలో గూడ ప్రసిద్ధికెక్కినది.”

సోదెమ్మ—అయితే మీది గోలుకొండ కాపురము?
రామ—అవును గోలుకొండ.

సోదెమ్మ—తమ బాబయ్యగారిపేరెవరండి?

రామ—కల్లిండి నరసింహరాజుగారు.

సోదెమ్మ—(ఆశ్చర్య మభినయించి) నరసింహరాజుగారి కుమారులా? మీరు! బాబయ్యగారిపేరు దేశమంతట మోసిపోయినదే. అయితే మీరిప్పు డెక్కడికి వెళ్ళదలచుకొన్నారు?

రామ—నేనా-కొండపల్లె వెళ్ళదలచుకొన్నాను.

సోదెమ్మ—చుట్టలున్నారా యేమిటండి?

రామ—అవునండి. నూ మేనమామగా రున్నారు. వారిక్కడ జబ్బుగానున్నది. మాయమ్మగారు విచారగ్రస్తై రాలై వీలుగానున్న పక్షమున మా మేనమామగారిని గోల కొండ తీసికొనిరమ్మని లేనిచో నెమ్మదిగా నుండువఱకు నన్న క్కడ నుండుమని చెప్పిసంనున నేను వెళ్ళుచున్నాను.

సోదెమ్మ—మంచిపని నాయనా! అమ్మగారికి పేగు సంబంధము గనుక ప్రేమచేత బంపినారు నాతోడబుట్టినవాళ్ళున్నారు. ఎందుకు? చచ్చితిన్నో బ్రతికితిన్నో చూడరు. కాని మీరు మిక్కిలి జాగ్రత్తగా వెళ్ళవలెను. కానిరోజులు వచ్చి కూర్చున్నవి. దారి మంచిదికాదు ఎవరైన బదిమంది సాయమున్నప్పుడు వెళ్ళుట మంచిది.

రామ.—భయములేదు. దొరకినపక్షమున బదిమందితో గలిసియే వెళ్ళుదును. లేనిపక్షమున నేనును వెంకట స్వామియు వెళ్ళగలము. నేనును వెంకటస్వామియు నీరెండు దినముల భోజనమునిమిత్తియు నెంత యియ్యవలయునో చెప్పండి యిప్పుడే యిచ్చివేసినదము తెల్లవాలుజామున వెళ్ళవలెను.

సోదెమ్మ తొందర యేమండి తెల్లవాలుజాముననే వెళ్ళవచ్చును. నేను లేకుండ దీపము వెలిగించి మిమ్ము సాగనంపకుండ వెళ్ళుదురా? మీకంటె ముందుగాలేచి నేనే మిమ్ము లేపెదను సొమ్మువిషయములో మీచిత్తము వచ్చినంత యియ్యవలసినదే కాని యింత యియ్యవలసినదని మీవంటివారి నడుగను మీరు తిరిగి వచ్చునప్పుడు మాయింటికే రావలెను.

ఇట్లు మాటలాడునప్పటికి భోజనము ముగిసెను. అనంతరము రామరాజు సోదెమ్మ వినయమునకు సంతసించి యొక వరహా తీసి సోదెమ్మ కిచ్చెను. సోదెమ్మ సంతోషించిన ట్లామె మొక మే తెలియజేసెను. పిమ్మట రామరాజు తన నిమిత్తమై వెంకటస్వామి వేసినపరువుమీఁద బండుకొనియెను. అప్పుల వెంకటస్వామి భుజియించి సామాను సర్ది తెల్లవాలుజామున లేపుమని సోదెమ్మను గోరి పండుకొనియెను.

ఆ ట వ ప్ర క ర ణ ము

తరువాత సోదెమ్మ లోపలకు వెళ్ళి భోజనము చేసి నారాయణ యని యొక మనుష్యుని బిలిచెను. ఆతఁ డెంతకుఁ బలుకకపోవుటచే మూఁడునాలుగు సారులు పిలిచి వీఁడెక్కడో నిద్రపోవుచున్నాఁడు కాబోలునని దీపము పుచ్చుకొని నాలుగు మూలల వెదకి వంటయింటి దొడ్డివసారాలో వట్టి నేలఁ బండు కొని నిద్రపోవుచున్న నారాయణునిఁ జూచి కొట్టిలేపెను. వాఁడు కన్నులు నులుముకొనుచు లేచి “యెందుకండీ! అబ్బా నిద్రవచ్చుచున్నది. ఎందుకు లేపుచున్నా”రని విసుగుకొను చుండ సోదెమ్మ “తెలివితక్కువ నిర్భాగ్యుడా! త్వరగా నిద్రపోవద్దని నేనిందాక చెప్పలేదా! పనియున్న దినముననే నీకుఁ బెండలకడ నిద్రవచ్చును. ఓయంటె పెద్దమ్మ పలుకు

చుండును. నీ నెత్తిమీద నిద్రాదేవత తాండవమాడుచుండు” నని సాదింపు మొదలుపెట్టెను. “సాదింపక పని యేమిటో చెప్పదురా” అని నారాయణుండు చక్కగా మెలకువ దెచ్చుకొని బదులుచెప్పెను, ‘వాని నొక్కమాటు తీసికొనిరా’ యని సోదెమ్మ పలికెను. ఎవరిని? జోగులునా యని నారాయణుండు మరల బదులుచెప్పక వెంటనే యంగవస్త్రము భుజమున వేసికొని విడిపోయినజట్టు ముడియైన వేసుకొనక బయలుదేరి వెళ్ళి యొక గడియలో నల్లగాఁ బొడువుగా బక్కపలుచగా నున్న యొక మనుష్యుని వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చెను. అతని జూచి సోదెమ్మ యిట్లనియెను. “ఊరిలో నున్నావా? కనబడుట లేదేమి? తొందర లేమియు లేవు గదా! కూర్చుండుము నారాయణా! నీవు తలుపువేసి చావడి లోఁ బండుకొనుము” నారాయణుండు వెంటనే వెళ్ళిపోయెను. జోగులు వంటయింటి దొడ్డి యరుగుమీదఁ గూర్చుండెను. వాని కించుక యెడముగా సోదెమ్మ కూర్చుండెను. అప్పుడు వా రీవిధముగా మాటలాడిరి.

జోగు—కబు రెందుకు పంపినారు? ఏమైన విశేష మున్నదా?

సోదెమ్మ—విశేషముండబట్టయే పంపినాను. లేనప్పుడు పంపుదునా?

జోగు—అయితే పెందలకడ చెప్పండి.

సోదె—కట్టిండి నరసింహరాజుగారి నెఱుఁగుదువా? గోలకొండలో సరదారు.

జోగు—విన్నాను. ఆయన చాలగొప్పవాడు. తెనుగు వారిలో గోలకొండలో నంతవాడు లేడు.

సోదె—అయితే మీ కాయన పేరు తెలియునా?

జోగు—ఆహా తెలియకేమి? ఆయన కంట మేము పడ లేదు. మా కంట నాయన పడలేదు.

సోదె—ఆయన కంటబడితే నీపనిసున్న.

జోగు—అంతవఱకు రాకుండ మాపని మేము చేసి కొనుచున్నాము. ఇప్పుడు సంగతి మేమో చెప్పవచ్చు?

సోదె—ఆయనకొడుకు కొండపల్లె వెళ్ళుచున్నాడు.

జోగు—వెంట నెందఱున్నారు?

సోదె—వెంకటస్వామి యను నొక కాపు కుఱ్ఱవాడున్నాడు.

జోగు—అంతేనా మరియెవరు వెంటలేరు? పైకమున్నదాదగ్గఱ?

సోదె—చూడలేదుగాని పైక ముండకపోదు. దూర ప్రయాణము చుట్టాలకు జబ్బుగానున్నదని వెళ్ళుచున్నాడు, పైకములేకుండ వెళ్ళుడు.

జోగు—పైకము లేకపోయినను సరే భయములేదు.

సోదె—ఇందుకే వర్తమానమంపించినాను. వారు తెల్లవాఱుజామున బయలుదేరి వెళ్ళుదురు.

జోగు—సరే! ఈపర్యాయము వలనా బెద్దచేప

పడవచ్చును. నీయదృష్టము పుచ్చినది. నేనింక వెళ్ళిపోయెదను తెల్లవాలుజామున ప్రయాణము నిశ్చయమేనా?

సోదె—నిశ్చయమే. సం దేహములేదు. ఇంక నీవు వెళ్ళు నామీద దయయుంచవలసినదని మీదారతోఁ జెప్ప.

అని పలికి సోదెమ్మ వెళ్ళుట కుద్యుక్తుడై లేచిన జోగులును వొడ్డిదారినిం బంపి తలుపువైచి లోపలికివెళ్లి వంట కత్తియలనిద్దఱను “పనికాలేదా? ఈపాటికిపండుకొనుడు. తరు వాయి పని ప్రొద్దున చేసికొనవచ్చు” నని చెప్పి గదిలోనికి వెళ్ళి పందిరిపట్టిమంచముమీదఁ బండుకొనియెను. అందఱు గాఢనిద్రజెందిరి. కొండగంగులు తన కిరువది మొహరీలనుదెచ్చి బహుమానమిచ్చినట్లు సోదెమ్మ కలగని కలలోఁ దన కృతజ్ఞ తను దనసంతోషమును దెలియఁబఱచుచుఁ బలవరించెను. తెల్లవాలుజామున కోడి కూయఁగానె సోదెమ్మకు మెలకువ రాగా నామెలేచి దీపము పట్టుకొని వెంకటస్వామిని లేపెను. అతఁడు తొట్రుపడిలేచి మెల్లగాయజమానివద్దకువెళ్ళి “అయ్య గారూ అయ్యగారూ” అని నాలుగైదు సార్లు పిలిచి లేపి తాను దీపముపట్టుకొని గుఱ్ఱమువద్దకువెళ్ళి దానికి జీనువేసెను, రామరాజు లేచి కనులుదుడిచికొని దుస్తులు వేసికొని యొరలో నున్నకత్తి మొలలో వేసికొని సోదెమ్మవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని గుఱ్ఱమెక్కిెను. వెంకటస్వామి యజమానుని దుస్తులు సామా నులుగలతోలుమూసిన బోనముపెట్టె నెత్తిమీదఁ బెట్టుకొని గుఱ్ఱమువెంట బయలుదేఱెను. సోదెమ్మ వీధిగుమ్మముదాక

సాగనంపి తలుపు వేసికొని లోనికిఁబోయి నిద్రించెను. రామ రాజు సేవకసమేతుఁడై నాల్గుగైదు సందులుదాటి రాజ వీధింబడి తనవలెనే ప్రయాణములనిమిత్తమై పెండలకడ మేలుకాంచి మూటలు సద్దుకొనుచున్న బాటసారులను— మూటలు చెప్పకొనుచు నడచుచున్న బాటసారులను— నిద్రురబద్ధకంబుచే లేవలేకయున్న చుట్టాలను జేతులతోఁ గొట్టి బిగ్గరగాఁ బిలిచి లేపుచున్న బాటసారులను— నీవస్తువు కనబడలేదా నావస్తువు కనబడలేదని వెదకికొనుచున్న బాటసారులను— నరఁగులమీఁద జెల్లిక్రిందఁ గాంచుచు నా వీధి దాఁటెను. దాటి యూరు వెలుపలనున్న మేదరవాండ్ర యిండ్లు గడచి బెజవాడ బోవుబాట చేరునప్పటికి గుఱ్ఱము లపై నెక్కి పదిమంది మనుష్యులు రామరాజును గలిసి కొనిరి. “మీరెవ్వ రేయూరువెళ్ళువా” రని రామరాజు వారి నడుగ నందులో నొక డిట్లనియెను. “మేము వర్తకు లము. ఏలూరునుండి తివాసులుతెచ్చి యోరుగల్లులోను గోలకొండలోను గుల్బర్గాలోను విక్రయించుచుందుము. ఈ వఱకు దెచ్చినసరకై పోయినది మరలసరకుఁ దెచ్చుటకై వెళ్ళుచున్నాము. మీ రెందాకపోయెదరు?” మేమిద్దఱము కొండపల్లె వెళ్ళఁదలచుకొన్నా” మని రామరాజుత్తరము చెప్పి మీ రేవల్లిమువారని వారి నడిగెను. “మేము కాపు లము. ఓరుగల్లుకాపుర” మని వారు బదులుచెప్పి మీ రెవ్వ రని రామరాజు నడిగిరి. రామరాజు తనపేరు తండ్రిపేరుచెప్పి తానధరుచున్న పనిగూడవారికిఁ దెలియఁజేసెను. అదివిని

వారు సంతసించి యట్లయిన మన మందరము జట్టుగాఁ బ్రసూణము సేయనచ్చును. కొండపల్లెలో మిమ్ము దిగ బెట్టి సే మేలూరు వెళ్ళుదుము. మీవంటి క్షత్రియ కుమారుడు సాయమున్నపక్షమున మావంటివర్తకుల కేభయము నుండదు. త్రోవలో దొంగలభయము మిక్కుటమని మా గుండెలు పీచుపీచుమనుచున్నవి. మీవంటివారు ముందుండిన పక్షమున మీవెనుకఁజేరి యెంతపనినైనఁ జేయఁగలము'' అని యాతనికి ధైర్యముచెప్పి తాము ధైర్యము దెచ్చుకొని నడువ సాగిరి.

ఏ డ వ ప్ర క ర ణ ము

ఓరుగల్లు విడిచి రామరాజు పదుగురువర్తకులం గలిసి యానాటిరాచబాటం బడి పయనము సేయుచుండఁ బూర్వ చారిత్రముఁ యందభిరుచిగలవాఁ డగుటచే నాతని మనంబున నెన్నోతలంపు లుదయించెను. ఏచెట్టుకనఁబడినను వానికి గణపతిదేవుఁడు రుద్రమదేవి బ్రతాపరుద్రుఁడు మొదలగునోరు గంటిసామ్రాజ్య దురంధరుల పేరులుజ్ఞప్తికివచ్చెను. ఏవంకఁ జూచిన వారి ప్రతాపమే స్మరణకువచ్చెను. వెంటనున్న పదు గురువర్తకులు, 'దమలోఁ దామేదో యిష్టాగోష్ఠిఁ జెప్పుకొని కాలక్షేపముఁ జేయుచుండ రామరాజునిశ్శబ్దముగ గుఱ్ఱమును

నడపించుచు, దీర్ఘాలోచనము సేయుచున్న వానివలె, గనఁబడెను. కొంతసేపటికిఁ దెల్లవాఁడెను. అప్పటికి వారొక కుగ్రామముఁ జేరిరి. అక్కడవారందఱు గాలకృత్యములం దీర్చికొని సూర్యోదయ మగునప్పటి కందఱ తొకచోటఁజేరి మరల పయన మారంభించిరి. రామరాజు మనస్సు పూర్వకథను స్మరించుకొనుచు నన్యచింత లేకయుండెను. తోడనున్నవర్తకులు నడుమనడుమ నాతనిం బలుకరించి 'యేవో కొన్నిప్రశ్నలడుగుచుండిరి. కాని వాటిలోఁ గొన్నిటి కుత్తరమిచ్చి కొన్నిటి కుత్తరమియక పోవుచుండెను. ఆవర్తకులలో మొనగాఁడగు నాతఁడు రామరాజు గుఱ్ఱమువద్దకుఁ దనగుఱ్ఱమును దోలి "రాజా! మీరు పరధ్యానముగ నున్నట్లు కనఁబడుచున్నారేమి?" యనియడిగెను. "అయ్యా! నీపేరెవరో నేనెఱుంగను. కాని నామనసులోనున్నసంగతి మీతోజెప్పెద" నని యుత్తరమిచ్చెను. "నాపేరు జగన్నాథదాసు. మీమనసులో నున్నది నాతోఁ జెప్పవచ్చు" నని యావర్తకుఁడు బదులు చెప్పెను. అంతట రామరా జిట్లనియె.

"జగన్నాథదాసుగారూ! ఓరుగల్లుపురముఁ జూచి నప్పటినుండియు నామనసు మనసులో లేదు. ఆ పట్టణము యొక్క ప్రాచీనవైభవమునుగూర్చి పెద్దలవలన నేను వినియుండుటయేకాని కన్నులార నెన్నఁడుఁ జూచియుండలేదు. ఈపట్టణముయొక్క నాటి మహావైభవము నేటి దీనదశయు దలపోయ నామనంబు విషాదభరితమైయున్నది. ఎంతవైభవ

మనుభవించిన నగరము! నగరముమాట యెందుకు? ఈ మార్గములెల్ల గణపతిదేవునియొక్కయు, బ్రతాపరుద్రదేవుని యొక్కయు మహాసైన్యములు త్రొక్కివిడిచినవియెకదా. ఈ బాటప్రక్కనున్న వృక్షములలో, గొన్ని ప్రతాపరుద్రదేవుని యొక్క దండయాత్రలను స్వయముగజూచినవి ఈ చెట్లనున్న యాకు లన్నియు వాటికి నాలుకలైనపక్షమున నానాలుకకు మనుష్యుల నాలుకలకుంబోలె మాటలాడుశక్తి భగవంతుడు ప్రసాదించిన పక్షమున, గాకతీయ సామ్రాజ్యనైభవమును జరిత్రకారులకంటె, రెండు వేలనాలుకలున్నయాదిశేషునికంటె నెక్కుడు రసవంతముగ నెక్కుడు చమత్కారముగ వర్ణింప కుండునా? ఇక్కడనున్న వృక్షములలో ననేకము లోరుగంటి సైనికులకు ప్రయాణముచేత నలసిసాలసిన కాలమునయుద్ధమున గాయములుపడ్డ సమయమున జల్లనినీడనిచ్చి మనిచియుండు ను. శత్రుమనోభయంకరములైన కాకతీయరాజరణదుండుభు లీప్రాంతములెల్ల మారుమ్రోయునట్లు పలుమారు భాంకరణ ములం జేసియుండెను. మెడలో ఘణిల్లుఘణిల్లుమని మ్రోయు కల్యాణఘంటలు నెడదవెన్నులమీద బంగారు పూతపూసిన మౌదాలు శరీరమునిండ నానావిధచిత్రాలంకారములు మంద మంద గమనంబులు గలిగి కాకతీయ సామ్రాజ్యలక్ష్మి వేల కొలది మహోన్నత రూపములు ధరియించి విహారములు సేయుచున్నదోయని చూచువా రద్భుతానంద రసమగ్నులై కొనియాడుచుండ నీమార్గంబున బ్రతాపరుద్రదేవుని యేనుం

గులు వేనవేలు నడగొండలవలె నడచి తనస్థింకారంబులచేత
 నీప్రాంతారణ్యముల నెల్లఁ బ్రతిధ్వనులిచ్చునట్లుచేసి భూమిని
 మోయుచున్న యాదిశేషపుయొక్కయు దిగ్గజములయొక్క
 యుఁ దలలు క్రుంగునట్లు చేసియుండును. అట్టి యీర్వామార్గము
 లన్నియు నేడు మహమ్మదీయ సైనికుల ధాటికి లోబడి
 యున్నవి. ఓరుగల్లుపురము మహమ్మదీయుల స్వాధీనమైనది.
 పరమపావనులు వేదాధ్యయనపరులునగు బ్రాహ్మణోత్తముల
 పూజలచేవెలసి భక్తకోటికి నయనానందకరములై కలియుగ
 నైకుంఠములై యుండిన శివవిష్ణుదేవాలయము లోరుగల్లులో
 నేటికాలమున మసీదులై హిందువులు చొరరానినై నమాజు
 లతో మారుమ్రోగుచున్నవి గదా! ఆహా! కాలమహిమ
 యేమి? ప్రతాపరుద్రుడు కొలుపు దీర్చిన హజారములలో
 మహమ్మదీయ సుబేదారులు దర్బారులు తీర్చుచున్నారు.
 ఇది నాకెంతకష్టముగ నున్నది నాతండ్రి తురకప్రభువులవద్ద
 నుద్యోగియై పేరుపొంది బిరుదులు ద్రవ్యము సంపాదించి
 తాణాషా కాంతరంగిక మిత్రులలో నొకడయినను నాతని
 గుణంబులు సద్గుణంబులైయైనను నాతనిమీఁద నాకెంతో
 యనురాగ ముండినను నేనాంధ్రజాతిలో జన్మించుటచేతను
 నందు క్షత్రియకుటుంబమునందుఁ బ్రభవించుటచేతను నందు
 లో ననేక వీరపురుషులకు జన్మస్థానమైన కలిదిండివారి వంశ
 మున జన్మించుటచేతను నందులో మేటిమొనగాడని పేరు
 వడిన నరసింహరాజు గర్భమున జన్మించుటచేతను నాచంద్ర
 తారార్కముగ సిర మైయుండవలసిన యాంధ్రమహాసామ్రా

జ్యమునకు నీవిధముగ నూరుపేరు లేక చెడిపోవలసిన దుర్యోగము పట్టెగదాయని నామనంబెంతయుం జింతించుచున్నది. ఇది దేశాభిమానముగాని రాజద్రోహము గాదు. బంధువియోగముకంటె మిత్రయోగముకంటె నాకీ యాంధ్రసామ్రాజ్య నాశన మెక్కువదూఃఖము గలిగించుచున్నది. ఇందువలన నారాజునెడ నాకు భక్తిలేదని నీవనుకొనవలదు. సమయము వచ్చినదేని నేను నాతండ్రియు నాపరివారములు తాణాపా ప్రక్కను నిలిచి యాతని విజయమే కోరుచుఁ గాలు భూమి మీఁద నిలువఁబడినంతసేపు కష్టబట్టుకొనుటకుఁ జేతిలో శక్తి యున్నంతవఱకు బొందిలో ప్రాణము లున్నంతవఱకు నాతని ధ్వజ మప్రతిహతముగ విజృంభించుటకుఁ బోరాడుదము. ఈ విధమైన రాజభక్తి నామనసులోనున్నను నాకును నాపితృ పితామహులకును నాజాతికి జన్మభూమియైన యాంధ్రదేశము మీది మహాభిమానము నామనంబున మితిమీరియున్నది. అందుచేత నాకీ విషాదము జనించుచున్నది.”

అని రామరాజు తన మనంబులోనున్న విషాదము దెలియఁజేయునప్పటికి వా రొకయూరు జేరిరి. పయనము చాలించి యక్కడవిడియుటకై వారు గుఱ్ఱములదిగి యొక సత్రముకడకుఁబోయిరి. వర్తకులు వేరుగ వంటజేసికొనిరి. వెంకటస్వామి గుఱ్ఱమునకు మేతవేసి యజమానునకు వంట జేసి పెట్టి తాను భుజించెను. భోజనానంతర మందఱుఁ గొంతసేపు విశ్రమించిరి.

ఎ ని మి ద వ ప్ర క ర ణ ము

మన బాటసారు లాదినమున జాముప్రొద్దువేళ మరల బ్రయాణ మారంభించిరి. ఉబుసుపోవుటకై జగన్నాథదాసు రామరాజును నానావిధములగు ప్రశ్నలగుఁగ జోచ్చెను. రామరాజు నాటి యుదయమున నున్నంత పరాయత్తచిత్తుడై యుండకపోయినను మొత్తముమీఁద కాకతీయసామ్రాజ్య ప్రాచీన మహోన్నతదశను తన కాలమునాటి దుర్దశతోఁ బోల్చుకొని చింతించు నభిలాష యాతని మనసున విడువ లేదు. జగన్నాథదాసు దేశాభిమానము మొదలయిన వెట్టివో యెన్నఁ జెఱుంగక పోయినను విచిత్రకథలు పూర్వరాజుల వృత్తాంతములు మొదలయినవి వినుబయం దత్యంతాసక్తి గలవాఁడు కథ వినుట చునఁ జెవి కోసికొనును. కథ చెప్పెడు వా రున్నపక్షమున నతఁ డన్నము నీరు నక్కఱ లేకయే వినుచుండును. అందుచేత నతఁ డా సాయంకాలమునఁ బయ నము సేయునపుడు రామరాజుతో నిట్లనియెను.

“రాజా! ఓరుగంటిరాజుల ప్రతాపమును గురించి నీవు మిక్కిలి పొగడుచుందువు. వట్టిపొగడ్తలతోఁ గాలక్షేపము సేయక యేదేని రెండుమూడు కథలు చెప్పి మమ్ము సంతోష పెట్టగలవా? చదువుకొన్న నీవంటివారు కథలు చెప్పఁ దొడంగిన పక్షమున నవి యెంతో రసవంతముగ నుండును. ఇదివఱకెన్నో సారులు నేను కాశీమజిలీలు భేతాళ కథలు

హంసవింశతికథలు వినియున్నాను. కల్పనాకథలుగాక నిజముగా జరిగిన వృత్తాంతములు వినవలయునని నాకెంతో కుతూహలము గలదు. వినిన సీవంటివానివలననే వినవలయును.” అనవుడు రామరాజు చదువెఱుగని వారికైన దేశచారిత్రములు వినవలయునను కుతూహల మప్పుడప్పుడు పుట్టుచుండును గాఁబోలునని తనలో దాననుకొని చిఱునవ్వు నవ్వి జగన్నాథదాసు కిట్లనియె.

“సీకంత వినఁ గుతూహలముగ నున్నపక్షమున నేను పుస్తకములలో జదువుకొన్నవి పెద్దలవలన వినినవి కొన్ని కథలు చెప్పఁగలను. కాని యిప్పుడు చెప్పలేను. సాయంకాలము ముందు గ్రామమునకుఁ జని ప్రయాణము చాలించిన తరువాత భోజనాదికృత్యములు ముగిసినవెనుక నేను జెప్పఁదలచుకొన్న కథలు చెప్పెదను. ప్రయాణము చేయునప్పుడట్టివి చెప్పుట కోపికయుండదు. తిన్నగా వినుటకు మీకును మనసుండదు. మనసు లన్యథాయత్తములు కానప్పుడే కథాశ్రవణమువలనఁ గలుగు సంతోష మఖండమైయుండును.”

అనుచుండ జగన్నాథదాసు వానిమాట కడ్డమువచ్చి పయనముచేసిచేసి యుండుటచేత భోజనము చేయగానే మీద నిద్రకు పడుదురేమో యనుభయ మగుచున్న దనెను. “నాకు నిద్రరాదు. కాకతీయరాజుల వృత్తాంతములు నిద్రాదేవతను దరికి రానీయనట్టి మహామంత్రములు. నీకు నిద్ర రాకుండఁ జూచికొ”యని రామరాజు బదులుచెప్పెను. “ఎంతనిస్సార

మైన కథ విన్నను నాకు నిద్రకాదు. అటులుండ మీవంటి వారు చెప్పచుండ కాకతీయుల కథ వినుచుండిన నిద్రవచ్చునా? కావున నట్టి భయములే” దని జగన్నాథదాసు పలికెను. “సరే యట్లయిన ముందుగ్రామము చేరనీ”యని రామరాజు వెండియుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చి గుఱ్ఱము నొకింత తఱుచుచేసి వడివడి నడిపించెను. జగన్నాథదాసును దక్కిన వర్తకులును గూడ గుఱ్ఱపురొత్తు లెంతవేగముగ మార్గములఁ గడచు చుండిరో కాలినడకనున్న వెంకటస్వామియు నెత్తిమీఁద బోనముపెట్టె బెట్టుకొని యంతవేగముగానే పయనము సేయు చుండెను. జగన్నాథదాసు మొదలగువారు వెంకటస్వామి యొక్క గమన చాకచక్యమును విలోకించి వాని కాళ్ళలో నున్న వెముకలుగాక యినుపతుసకలేమోయని పలుమారు పయనములో బలుకుచు వచ్చిరి.

అట్లు కొంతసేపునడచునప్పటికి సాయంకాలమయ్యెను. ఉదయమునుండి ప్రయాణముచేసిన మార్గస్థుల మొగముల వలె సూర్యబింబముగూడ నెఱ్ఱనై తనకు విశ్రాంతి నొసంగు స్థానముచేరు సమయ మెప్పుడువచ్చునో యని యపరదిక్కున కరుగుచుండెను. మనబాటసారుల యాయాసమువలెనేబయలు దేరునపుడు స్వల్పములై చిట్టచివర కతిదీర్ఘములయ్యెను. క్రమ క్రమంబున భానుబింబ మపరదిక్కునఁ గ్రుంగిపోయెను. చీక టులు నలుదెసలఁ గమ్మెను. చీకటి పడినతరువాత వారొక గ్రామముఁ జేరిరి. ఆగ్రామమున సత్రములేదు. కాని యొక

గృహస్థుడు వారికందఱు బసయిచ్చి యాదరించెను. ఆగృహస్థుడు మిక్కిలి ధనవంతుఁ డగుటచేతను ధర్మబుద్ధి గలవాఁ డగుటచేతను వీరికందఱకు భోజనాదిసత్క్రియలు చేయించి యాదరించెను. భోజనమునైన తరువాత జగన్నాథదాసు కథాప్రారంభము సేయవలసినదని రామరాజును గోరెను. గృహయజమానుడు తనయింటనున్న యతిగులలో కలిదిండి నరసింహరాజు కుమారుడు రామరాజున్నాఁడని విని యాతని పరిచయము జేసికొని ప్రియభాషణంబులు సత్కారంబులు సలిపి యెంతో గౌరవించి కథను వినగోరి కూర్చుండెను. అయింటి చుట్టుప్రక్కలనున్నవారు నలుగురుముగ్గురు గూడ వచ్చి రామరాజు దర్శనముజేసి కథను వినుటకై కూర్చుండిరి. అప్పుడు రామరా జీక్రింది విధమున కథఁ జెప్పెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

గణపతిదేవుని కథ

ఓరుగల్లు పట్టణమునఁ బూర్వకాలమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన కాకతియను దేవత కలదు ఈ దేవత నారాధించుటంబట్టియోరు గల్లు నేలిన రాజులవంశము కాకతీయవంశమని చరిత్రమందుఁ బేరువడసెను. కాకతీయప్రభువులలో నెల్ల గణపతిదేవుడుప్రతాపరుద్రదేవుడు నను నిరువురు పురుషులును రుద్రమదేవియను

స్త్రీయు నత్యంత ప్రతిష్ఠగలిగి యాంధ్రదేశమునకుఁ నాంధ్రదేశమునకుఁ గాదు—దక్షిణహిందూస్థానమునకు నెంతయు వన్నెదెచ్చిరి. మనదేశమునకె కాదు గణపతిదేవప్రతాపరుద్రులవంటి మహారాజులును రుద్రమదేవివంటి రాణియు నేదేశమునకైన నేకాలమునకైన నలంకారభూతులై యుండురనుటకు నిస్సంశయము ఆ మహాత్ములం దలంచి యాంధ్రదేశస్థులందఱు నేటికాలమునను భవిష్యత్కాలమునను మాదేశ మిట్టి రాజరత్నములం గనిన గనియని గర్వించి యుండవచ్చు. ఆంధ్రదేశచరిత్ర మనియెడు మహాకాశమునందు వీరి మువ్వరి నామధేయములు తేజోవంతములగు జ్యోతులై రాజభాజ నరేంద్రసాళువనరసింహరాజ కృష్ణదేవరాయ రామరాయ ప్రముఖరాజచంద్రుల సరసను నెలయుచుండును. ఆమువ్వరిలోఁ బ్రథముఁ డగు గణపతిదేవుని గూర్చిన యొక కథ చెప్పెద. అయ్యది చెప్పవారికి వినువారికిఁ గూడ మహానందకరముగ నుండును. ఈ మహారాజుం గూర్చియు నంత విశేషముగ మనకుఁ దెలియదుగాని తెలిసినంతవఱ కితఁడు ప్రజానురంజనమునకై పాటుపడిన యుత్తమప్రభువని చెప్పవచ్చును. ఈతఁ డోరుగల్లు సామ్రాజ్యమును బరిపాలించుచుండిన కాలమున మనుమసిద్ధి మహారాజు నెల్లారు పరిపాలించుచుండెను. వ్యాసరచిత మహాభారతమునందలి పద్మనైదు పర్వంబుల నఖండపాండిత్యము మెఱయ నమృతపు గాలువల భూమండలమున వ్యాపింపఁజేసిన తెఱంగున రసము లొలుక నాంధ్రీకరించి తెలుగుభాష పృథివీ

మండలమున నుండినంతకాల మాంధ్రమహాజనుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రమైన తిక్కనసోమయాజి మహాకవి సార్వభౌముఁడు మనుమసిద్ధి మహారాజునకు మంత్రియై మహాకవియై మిత్రుఁడై యుండెను. మహాకవి యొకఁడు రాజకార్యవేత్తయై ప్రసిద్ధిగాంచుటకు మన తిక్కన సోమయాజి చరిత్రమే ప్రథమోదాహరణమై 'యుండవచ్చు. కవితావిషయమున మత్తేభరాజులు శాస్త్రాలంబులు నాతని కనువర్తులై యెల్లుచెప్పినచొప్పున నడచెనో యట్లే మంత్రిత్వమునఁ గూడ శత్రురాజ మత్తేభరాజులు పరరాజశాస్త్రాలంబులు నాతనికి వశవర్తులై చెప్పినచొప్పున నడచెను. హాహా ! మనుమసిద్ధి మహీపాలుఁ డెంత యదృష్టవంతుఁడు. ఆంధ్రభారతమును భూలోకమున నవతరింపఁజేసిన యపరవ్యాసుఁడనఁదగునన్న యభట్టారకునిఁ దన యాస్థానకవిని జేసికొని యాతని మృదు మధురభాషణంబులు తన చెవులకు రత్నకుండలముల కంటె నెక్కుడువిలువగల భూషణంబులుగ నాతని చెలిమి కారణమునం జేసి ధన్యతం గాంచిన రాజరాజనరేంద్రుని తెఱంగు ననె తిక్కన సోమయాజిని జూచుటచేఁ దనకన్నుదోయియు నాతనికి నమస్కరించుటచేఁ జేదోయియు రసగర్భితములగు నాతని పలుకుల వినుటచే వీనుదోయియు ధన్యంబు గావించుకొనిన మనుమసిద్ధి మహారాజు నదృష్టమే యదృష్టము. ఆ రాజున కామంత్రి తగు; ఆ మంత్రికా మహారాజు తగు. ఆ రాజు నామంత్రియు నన్నదమ్ములవలె సౌహార్ద్రము గలిగి

తమ యిడుపురిమాట యొక్కటిగ బొరయుఁబొచ్చెము లేక
 దేశమును బాలించుచుండ నెక్కడనుండియో మిడుతలదండు
 లవంటి సైనికులఁ గూర్చుకొని శత్రురాజులు వారిపై దండు
 విడిసిరి. జయాపజయంబులు డైవికంబులుగదా! మనుమసిద్ధి
 పలాయితుఁ డయ్యె. రాజ్యంబు శత్రురాజులచేఁ జిక్కె.
 తిక్కనసోమయాజికిం గల రాజభక్తి తప్ప తనదని చెప్పఁ
 దగిన సొత్తు మనుమసిద్ధికి రెండవదిలేదు. రాజ్యలక్ష్మిచేతను
 సైనికులచేతను జుట్టములచేతను ధైర్యముచేతను విడువఁబడి
 తనకంటె నాపులులేక కుందుచున్న తనశిష్యు నచిరకాల
 మిత్రుని, స్వామిని, పోషకుని, మనుమసిద్ధిని గాంచి తిక్క
 యజ్య “రాజా! భయపడకు. కలిమిలేములు కావడికడవలు
 వెన్నెలతరువాతఁ జీకటియుఁ జీకటి తరువాత వెన్నెలయు
 వచ్చున పైశ్వర్యంబులు కష్టములు పర్యాయమున నచ్చు
 చుండును. నీసంపద నీకు మరలవచ్చు. నీశత్రువులు పరాజితు
 లగుదురు. పెన్ననదివరదలవలెనే నీశత్రువుల బలము స్వల్ప
 కాలమునఁ దీసిపోవు. ఆనది తిప్పలు బయలుపడినట్లే
 నీశత్రువుల తిప్పలు బయలు పడఁగలవు. త్రిలింగ
 సామ్రాజ్య ధురంధరుఁడగు కాకతీయగణపతిదేవ మహారాజు
 వద్దకు నేను బోయి సీదీనదశ వానికి విన్ననించి వానిం
 దోడ్కొనివచ్చి నిన్ను మరల రాజ్య ప్రతిష్ఠితుని జేసెద
 నాకు సెలవిమ్ము” అని పలికి యాతని వీడ్కొని తనకాపు
 లగు శిష్యులను బరిజనులను గొందఱిని దోడ్కొని శత్రు

రాజుల కంటఁబడకుండ బయనమై యోరుగల్లునకుం బోయెను. అతనికంటె ముందే యాతనికీర్తి యోరుగల్లుజేరి గణపతి దేవుని చెవులయెదుట నిలుచుటచే నతడుఁ తనమంత్రులను బురోహితులను బిలిచి తిక్కనసోమయాజిని సబహుమానముగ సగౌరవముగ దోడ్కొనిరావలయు నని యానతిచ్చి పంపెను. వాడును రాజ్యాజ్ఞ శిరసానహించి సోమయాజిని సవిసయముగ దర్శించి సబహుమానంబుగ నోరుగల్లునకు గొనిపోయిరి.

ఆంధ్రకవితారసాభిజ్ఞుడు విద్వజ్జనపోషకుడు నగు గణపతిదేవుఁడు తిక్కనసోమయాజివంటి మహాకవీశ్వరుడు తన దర్శనంబునకు వచ్చుటంజేసి తనదేహము గేహము పావనమైనదని సంతసించి లోకోన్మోచరిత్రుడగు నాకవీంద్రున కనేక బహుమానము లొసంగి యా మహాత్మునిచే గచియింపబడిన మహాభారతమున విరాటపర్వము మొదలు కొని స్వర్గరోహణ పర్వమువరకు గల పదునైదు పర్వంబుల నా కవి ముఖంబున నె విని బ్రహ్మానందభరితుఁ డయ్యెను. సోమయాజి నోటనుండియే భారత మాకర్ణించిన యాగణపతి దేవుని జన్మమే జన్మముకదా. అనంతరమున సోమయాజి యచ్చట గొన్నిదినంబు లుండి హనుమకొండలో నున్న బౌద్ధపండితులతో నీశ్వరాస్తిక్యమును గూర్చియు వేదనిత్యమును గూర్చియు కర్మప్రయోజనముం గూర్చియు గణపతి దేవుని ప్రేరణంబున వాదముచేసి బౌద్ధుల నోడించి నైదిక మార్గచరులకు సకలవర్ణములవారికి ముఖ్యముగా గణపతి దేవునకు మహానందము గల్పించెను. అట్లు కొన్ని

దినంబులు గడిచిన పిదప గణపతి దేవుడు సోమయాజిం జూచి “స్వామీ! నెల్లూరునుండి దేవరవారు మాపురంబునకు విజయము చేయుటకు గాగణమేమో తెలియకున్నది. నావలన దేవరవారి కేదేని ప్రయోజన ముండినపక్షమున నేను నా పరిజనంబులు నా సైన్యంబులు చేతుల గట్టుకొని మీపనుపు శిరసావహించి కృతకృత్యుల మయ్యెదము. ధనము కావలయునా ధనాగారము మీయదియె. భూములు కావలయునా రత్నగర్భలగు వసుంధర లున్నవి. కోరిన పంటభూములు సగ్రహారంబులు నిచ్చెద. ఇదిగాక మీకేకోరిక గలదో దానిందెలియజేయుదురేని నాశక్తి యున్నంతవఱకు దాని నెఱవేర్చి మీయనుగ్రహంబునకు శాస్త్రమునయ్యెద” నని పలికెను. అనవుడు తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవున కిట్లనియె. “దేవా! నీయాస్తికబుద్ధికి నీవు నాకు గావించిన మహాగౌరవంబునకు గడుంగడు సంతసించితి. నాకోరుగల్లు నెల్లూరుపురమైనది. గణపతిదేవుడు మనుమసిద్ధియయ్యె రాజా! నాకు ధన మక్కరలేదు. మనుమసిద్ధి గణపతిదేవులే నాకుధనము. అగ్రహారము లక్కఱలేదు. భూదేవి కగ్రహారములని చెప్పదగు గణపతి దేవ మనుమసిద్ధులే నాకగ్రహారములు. నాకోర్కెచెప్పెద వినుడు. నాప్రభువు నా మిత్రుడు నాశిష్యుడు నాప్రాణమునగు మనుమసిద్ధి మహారాజు శత్రుపరాజిత్తుడై రాజ్యము గోలుపోయి సహుషునిచే నోడింపబడిన యింద్రుడుంబలె నొక మూలడాగియున్నవాడు. అతని మరల రాజ్యప్రతిష్ఠితునింజేసి నెల్లూరుమండలమునకు బ్రభుదానంబుజేయుము”.

అని పలుక గణపతిదేవుడు సంతసించి తిక్కనసోమ
యాజి రాజభక్తికిమెచ్చి ప్రభువునిమిత్తమై యింతదూరము
శ్రమపడి వచ్చిన వారుందురే యని యక్కజమునొంది మను
మసిద్ధిని మరల సింహాసనప్రతిష్ఠుని జేయుదానని ప్రతిజ్ఞబూని
సోమయాజిసహితుడై సైన్యంబులఁ దీసికొని నెల్లూరునకుఁ
బోయి మనుమసిద్ధి శత్రువులం బరాజితులంజేసి యాతని
సింహాసనప్రతిష్ఠితునింజేసి తిక్కనసోమయాజిని మంత్రిపదం
బున నిలిపి మరల నోరుగల్లుపురంబునకుఁ జనియెను. ఈ
కార్యముతో గణపతిదేవుని చరిత్రము పవిత్రమయ్యెను.

ప ద వ ప్ర క ర ణ ము

రామరాజు చెప్పినకథ జగన్నాథదాసు గృహయజ
మానుడు మరియు నచ్చటఁ జేరిన గ్రామవాసులు మిక్కిలి
శ్రద్ధతో నాలకించి త్వరితముగానె ముగిసిపోయినదని విచా
రించిరి. తనవలెనేయందఱకును గథాసమూహివిచారము గలి
గించినదని తెలిసికొని గృహయజమానుడు రామరాజును
జూచి “రాజుగారూ! నాదొక్కచిన్నమనవియున్నది. పాకనై
పుణ్యము గలవారు పచ్చగడ్డినైన రుచిగల భక్ష్యము జేయఁ
గలిగినట్లు సారములేని కథలనైనఁ గడు సారవంతములఁజేసి
రుచి పుట్టింపఁగల నేర్పు మీవాక్కునం దున్నది, అందుచేత

మీనోట మఱియొకకథ వినగోరుచున్నాడను. ఇప్పుడుప్రాద్దు
పోలేదు. మరియొక కథ జెప్పటకుఁ దగినకాల మున్నయది.
కావున చక్కనికథ మఱియొకటి సెలవిండు. మార్గాయాసము
చేత మిక్కిలి డస్సియుండిన కతమున మీరు విశ్రాంతిగోరుదు
రేని తప్పక పండుకొనవచ్చును అట్లయిన రేపిక్కడనుండి
మాయింట నాతోబాటుగ నింతకలియొ గంజియొ భుజించి
మీకథాసుధారసములచే మాచెవులకు విందులు గావించి
యరుగవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను. ఏకారణముచేతనైన
రేపు మీరిక్కడ నుండుటకు వీలులేనిపక్షమున నీరాత్రియె
తక్కినకథ జెప్పి పోవలయునని కోరుచున్నాను. నామనవి
చిత్తగించి నాప్రార్థన మంగీకరించవలయును. ఇంత పట్టేల
పట్టుచున్నావని మీరడుగుదురేమొ కారణము వినుఁడు. కథలు
చెప్పటలొ మీవాఙ్మధుర్యము మీనేర్పు నటుండనిండు.
ఆవిశేషముగాక మఱియొక విశేషము గూడఁ గలదు.
కథలు పలుమారు వినియున్నాము. అనేక చిత్రకథలు విని
యున్నాను. కాశీమజిలీలు వినియుంటి. శుకసప్తతి హంస
వింశతి లెక్కలేనిసారు లాకట్లించితి. అట్టికథలు చెప్పెడువా
రనేకులు కలరు. కాని యాంధ్రజాత్యైస్సత్వమును గూర్చియు
నాంధ్రప్రభువుల ప్రతాపసాహసములను గూర్చియు నిజమైన
కథలు చెప్పవారు నాకింతవఱకు నెవరుఁ గనబడలేదు.
మహానుభావుఁడగు తిక్కనసోమయాజినిగూర్చియు రాజాధి
రాజయ్య విద్యజ్ఞనవిధేయుఁడై మెలంగిన గణపతిదేవుని
గూర్చియు విన్నపుడు సాశరీర ముత్సాహముచేత గగుర్పొడిచి

నది. ఆవిధముగా బండితకవుల నాదరించు మహారాజులు వందలకొలది వేలకొలది యాంధ్రదేశమున జన్మింతురుగాక ! ఆహాహా ! యేమి ? యాతిక్కనసోమయాజి రాజభక్తి ఆహాహా ! యేమి ? యాగణపతి దేవుని పండితభక్తి ఇట్టి కథాభోజనముల కిదియే ప్రథమప్రాశనము. అందుచేత మిమ్ము విడువఁదలచుకొనలేదు అని శ్లాఘాపూర్వకముగఁ బ్రసంగించెను. ఆ పలుకులు విని రామరాజు చిఱునవ్వునవ్వి గృహ యజమానున కిట్లనియె. “అయ్యా ! మీరు సెలవిచ్చిన రుచి కథలలో నున్నదికాని నావాక్కునందులేదు. నాయందలి ప్రేమాతిశయముచే మీరీవిధంబునఁ గొనియాడుచున్నారు. ప్రేమ లేని సస్థణంబులఁ గల్పించు దానికేమి? రేపు నేనిక్కడ నుండుటకు వీలులేదు, నామేనమామకు శరీరమునందస్వస్థముగ నుండుటవలన నేను గట్టపడి ప్రయాణములు సలుపుచున్నాఁడను. మీయాజ్ఞాప్రకారము నేను రేపిక్కడనుండి మీకోర్కె దీర్చి మిమ్ము సంతోషపెట్టఁజాలనందుకు విచారించుచున్నాను. అయిననుమీమనోరథసిద్ధియగునట్లు నేటిరాత్రియేమటియొక చమత్కారకథఁజెప్పెద. అది ప్రతాపరుద్ర దేవునిగూర్చినకథ. ఆంధ్రజాతీయుడనైన నేను మనజాతీయందుజాతిరత్నములవలె జన్మించిదిగంతవిశ్రాంతకీర్తులై సర్వలోకమానసీయచరితులై తేజోరాసులై గతించిన గణపతిదేవ ప్రతాపరుద్రదేవప్రముఖ మహావీరుల యద్భుతచరిత్రలఁ జెప్పుటలో నాశ్చర్యములేదు. చెప్పకపోవుట యాశ్చర్యము. అట్లు చెప్పట ప్రతిమనుష్యునకు

విధి. ఏజాతీయం దుద్భవించినవా రాజాతీయొక్క పూర్వ
చారిత్రము స్మరణకుఁ దెచ్చికొనవలెను. అది యుత్తమచరిత్ర
మైనప్పుడు స్మరింపవలయునని వేటచెప్పవలయునా? ప్రాచీన
చరిత్రలు జీవములేని మనపాలిటివారికి బ్రాణప్రతిష్ఠావంత
ములు. అవి యెండిపోయిన యెముకలలో వీరరసము గలి
గించును. ఆకథలఁ దలంచి నప్పుడు నాహృదయ ముప్పొం
గును. నన్ను నేమఱుతును. అట్టివేళల నేను మఱియొక లోక
ములో నుండును. ఇట్టి కథలు చెప్పిన నోరేనోరు ఆలకించిన
చెవులే చెవులు. మనదేశము జీవనము గలిగి పునర్వృద్ధితో
బెంపెసలార మనకిష్టముగలదేని జిన్నబిడ్డల కుగ్గుపాలతో
దేశాభిమానగర్భితములైన ప్రాచీనాంధ్రరాజుల చరిత్రంబులు
చెప్పవలయును. ఇదియే ద్వీజులకు గాయత్రిమంత్రోపదేశము.
ఈకథలు ఛెప్పకొనని గృహము గృహముకాదని నాయభి
ప్రాయము. అందుచేత నాకీ కథాకథనమునం దత్యంతాభి
మానము. వినెడు వారున్న పక్షమునఁ జెప్పటకు నాకెంతో
యోషికఁ గలదు నేను మార్గాయాసము మఱచితి నిద్ర మఱ
చితి. గణపతిదేవుఁడు నాస్మరణకు వచ్చుచున్నాఁడు. తిక్కన
సోమయాజి పలుకులు నాచెవులలో ఖంగుఖంగున వినఁబడు
చున్నవి. గణపతిదేవుని పుత్రిక యగు రుద్రమదేవి మూర్తి
నాయెదుటఁ దాండవమాడుచున్నది. అదిగో ప్రతాపరుద్రుడు.
మీకన్నుల కగపడకపోయినను నాకన్నులకు మూర్తీభవించిన
వీరరసమువలె భూలోకమున నవతరించిన త్రిలింగదేశము
యొక్క యదృష్టదేవతవలె నిట్టట్టు సంచారము. చేయు

చున్నాడు అదిగో మంత్రి యుగంధరుడు. ఈకథల మీకుఁ జెప్పమనుచున్నాడు వినుండు.

ప్రతాపరుద్రుని కథ

గణపతిదేవునకు, బుత్రసంతానము లేదు. ఆయన కొక్క కుమార్తె మాత్రము జనియించినది ఆమెపేరే రుద్రమ దేవి. పుత్రహీనుడైన గణపతిదేవుడు తనవంశపారంపర్యము నిమిత్తము మఱియొక కుట్టివానిని దొచ్చి పెంచుకొనక గుణవతియు విద్యావతియునగు తన కుమార్తెనే యోరుగంటి సింహాసనమందుఁ బ్రతిష్ఠించి సామ్రాజ్యభార మబలయగు నామె శిరస్సనఁబెట్టి కాలధర్మముకొండెను. రుద్రమదేవి సామ్రాజ్య దారంధర్యమునంది మగవారైన నందునకు సాటిరారన్నట్లు ముప్పదినాలుగు సంవత్సరములు దేశపరిపాలనముంజేసి మగవారు పాలించినప్పటికంటె బాగుమునకు నెక్కుడు శాంతి సౌఖ్యములను, వంశమునకు నెక్కుడు బేరుప్రతిష్ఠలను, శత్రుజనంబులకు నెక్కుడు భయభక్తులను గలిగించెను. అందుదిగదాయని రాజద్రోహులు కొందఱు కుట్రలుపన్ని తమవంటి ద్రోహులనె కొందఱ వెంటఁగొని యల్లరి చేసి విజృంభించిరిగాని రుద్రమదేవి మహిషాసుర మర్దనివలె రాజనీతిబలములను మంత్రబలమును సేనాబలంబునకుం దోడుచేసి దేశద్రోహులైన యామూర్ఖుల నడంచెను. రుద్రమదేవియను స్త్రీయోరుగంటి సింహాసన మెక్కి పరిపాలింపకపోయిన పక్షమునఁ జెనుఁగు

దేశమునకు స్త్రీపరిపాలనాసౌఖ్యము గలిగియుండక పోవును. ఆంధ్రదేశస్త్రీలుకూడ పురుషులనలెనే విద్వేలనేర్చి గద్వేల నెక్కి రాష్ట్రపరిపాలనముం జేయగలరను కీర్తి జగంబున వ్యాపించుట కవకాశము లేకపోయి యుండును. ఆంధ్రదేశ మాతృగర్భమున వెలలేని పురుషరత్నము లున్నట్లే య మూల్యము లగు స్త్రీరత్నములుగూడ నున్నవనియు నవ కాశ మున్నపక్షమున సాసబట్టినపక్షమున వానిప్రాశస్త్యము లోకవిదిత మగుననియుఁ జెలిసికొనఁ గలము. రుద్రమదేవికి బ్రధానమంత్రి శివదేవయ్య యను బ్రాహ్మణుడు. రుద్రమ దేవికిఁ కూడ గణపతి దేవునివలెనే పుత్రసంతానము గలుగక యిద్దతాఁడుబిడ్డలు మాత్రము జనియించిరి. ఉమ్మక్కదేవి యామె పెద్దకూతురు. ఆ కుమార్తెకే లోకఖ్యాతి యశ స్కుఞ్చై న ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు జనియించెను. ఈతఁడు జన్మించినతోడనే రుద్రమదేవి నేటి కాలమునకుఁ దన యింట మగబిడ్డఁడు జన్మించెగదాయని పరమానందము నొంది బొడ్డుకోసి స్నానము చేయించిన వెంటనే యా పసి పాపని గణపతిదేవుఁడు మొదలగు మహాప్రభువు లధిష్టించిన యోరుగల్లు సింహాసనముపై బండుకొనఁబెట్టి త్తణకాలమం దుంచి మరలఁ బురిటియిల్లు చేర్చెను. ఓరుగంటిపురమునం దప్పుడు జరిగిన మహోత్సవములు వర్ణింపనలవిగాదు. గణపతి దేవుని తరువాత కాకతీయవంశమున మగమొలక ప్రతాప రుద్రుఁడే యగుటంజేసి తనయమ్మకు నవ్వకుఁ జాట్టములకు

మంత్రివర్గమునకుఁ బ్రకృతిజనంబులకుఁ గనుల చందమామ
యై మనోరథమై యల్లారు ముద్దుగఁ బెరిగెను.

ప్రతాపరుద్రుడు యుక్తవయస్కుడై నతోడనే రుద్ర
మదేవి రాజ్యముంజూలించి మనుమని సింహాసన ప్రతిష్ఠితునిం
జేసి గణపతిదేవుని ఖడ్గమూతనికిచ్చి స్త్రీసామాన్యసులభమైన
యంతఃపురవాసమును స్వీకరించెను. ఇట్లనుటకుఁ గారణ మే
మనఁగా రుద్రమదేవి రాజ్యమేలిన కాలమునఁ బురుష వేషము
వేసికొని కొలువుకూటమునకు వచ్చి సింహాసనమెక్కి రాజ
కార్యవిచారణము జేయుచుండెడిదని గ్రంథములు నుడువు
చున్నవి. మంత్రులయూలోచనమునకు మాతామహ్యుపదేశ
ముతోడుగాగ ప్రతాపరుద్రుడు నిరుపమాన నైపుణ్యముతో
లోకాతీతప్రజ్ఞతోఁ ద్రిలింగదేశమును బాలించి యటు తుంగ
భద్రవఱకు నిటుగోదావరివఱకుఁ బడమట దేవగిరిరాజ్యము
వఱకు ద్రిలింగసామ్రాజ్య వృక్షముయొక్క శాఖలువ్యాపింప
జేసి విద్వజ్జనవిధేయుడై శత్రుభయంకరుడై చిర కాలముభూమి
బాలించెను. వాల్మీకిరామాయణముఁ దెనిగించిన హుళక్కి
భాస్కరుడు, మార్కండేయపురాణము నాంధ్రీకరించినమా
రనకవియు శ్రీప్రతాపదేవుని యాస్థానమునందున్న యాంధ్ర
మహాకవులే. ప్రతాపరుద్రీయమని యలంకారశాస్త్రము రచి
యించి తన స్వామికిఁ బాచంద్రార్కముగ మహిమండల
మున నిలిపిన విద్యానాథుఁ డను పండితశిఖామణి యారాజ
చూడామణియొక్క యాస్థానగీర్వాణకవి. వేయేల! యీతని

కొలుపుకూటము పండితుల కునికివట్టు; సరస్వతీదేవికి నర్తన శాల. లక్ష్మీదేవికి రెండవ విష్ణువత్సస్థలము; ప్రతాపరుద్రుడు తన సత్పాలనముచేత రుద్రమదేవిని గణపతిదేవుని మఱి పించెను. ఈతని కాలమునందు మనదేశమందలి రెడ్లు, వెల ములు, కమ్మవారు, కాపులు స్వామినిమిత్తము బహుయుద్ధ ములందోలి శూరశిఖామణులై పేరెన్నికగాంచి ప్రతాప రుద్రుని మన్ననవడసి యీతనిచేత మాన్యంబులు సంస్థానం బులు బహుమానంబులుగ గ్రహించి యిప్పటివఱకు నాంధ్ర భూములయందు రాజ్యము లేలుచున్నారు. ఆసంస్థానంబులె యిప్పుడు గోల్కొండకు లోబడియున్నవి. ఇప్పటికిఁ బ్రతాప రుద్రుడు గతించిన మూడువందల యేబది సంవత్సరము లైనను నాతని యద్భుతచరిత్రలు చెప్పకొననివారు విస్మయ ముగ విననివారు లేరనిచెప్పట యతిశయోక్తిగాదు.

ప్రతాపరుద్రుని పరాజయము

మహమ్మదీయులు హిందూదేశము మీఁద దండెత్తి వచ్చి హిందూరాజుల నోడించి క్రమక్రమముగ నొక్కొక్క స్వదేశసంస్థానమును జయించి యాక్రమించుకొని ఢిల్లీనగ రము రాజధానిగఁ జేసికొని యక్కడ సామ్రాజ్య సంస్థాపనము జేసికొని కొంతకాల ముత్తర హిందూస్థానమును బాలించి తరువాత దమదృష్టి దక్షిణహిందూస్థానము వైపు ద్రిప్పిరి. దక్షిణహిందూస్థానమందలి రాజ్యములలో నానాడు

రెండు ప్రసిద్ధికెక్కియుండెను. అందు మొదటిది దేవగిరిరాజ్యము. ఇది మహారాష్ట్రసామ్రాజ్యము. రెండవది యోరుగల్లు సామ్రాజ్యము. ఇవి యుక్తరహిందూస్థానమునకు సరిహద్దులలోనున్న దక్షిణహిందూస్థాన రాజ్యములు. మహమ్మదీయుల ప్రతాపాగ్నికి దేవగిరిరాజ్యము మొదటి యాహుతి యయ్యెను. ఆదేశపురా జగు రామదేవుడు మహమ్మదీయుల కోపానలంబునకు మిడుతయై చనిపోయెను. తరువాత నాతని కుమారుడగు హరిపాలదేవుడును దండ్రామార్గము ననుసరించెను. తరువాత మహమ్మదీయులు తమ సైన్యప్రవాహము నోరుగల్లుకోట మీదికి దిప్పిరి. మేఘమిత్ర పొంగిపొరలి వచ్చుచున్న మహమ్మదీయ సేనాసమూహమున కోరుగల్లుకోట చెలియలి కట్టయై యుద్రేకము నడంచెను. మహమ్మదీయులు మూడు సార్లు లోరుగల్లు ముట్టడించిరి. మూడుసార్లు మహమ్మదీయులు కమ్మదొరలచేత, వెలమదొరలచేత, రెడ్డినాయకుల చేత, క్షత్రియశూరులచేత బరాజితులై చచ్చినంత మంది చచ్చి పాటిపోయినంతమంది పాటిపోయి యోరుగల్లున కొక్కసలాముచేసి దానిని జయించుట కాశ వదలికొనిపోయిరి. ప్రతాపరుద్రుఁ డీయుద్ధములలో జయించెను. కాని యాతని విజయము మహాభారతయుద్ధమందలి పాండవవిజయమువలెనే యుండెను. ఏలయన బంచపాండవులు గెలిచినారని పేరేగాని బిడ్డలు చుట్టములు బూర్తిగ నశించిరి. అట్టిజయ మెవడు సంతోషించినజయము, ఎవడు మెచ్చినగెలుపు. అట్లేప్రతాప

రుద్రదేవుని గెలుపును. కీర్తిప్రదమెకాని లాభకారి కాక పోయెను. ఎందుచేతనన నదివఱకు మహాయుద్ధములలో ముక్కాకల దేటి పేరువడిసిన మెటియలవంటి మహాయోధులు సామ్రాజ్యప్రపంచమును వహించు దిగ్గజములనఁ దగు మేటిమగలు నేలం గూలిపోయిరి. అందుచేత సామ్రాజ్యలక్ష్మీకిదగిన రక్షకులు లేకపోయిరి. ఓరుగల్లు రాజ్యలక్ష్మీ సహాయ శూన్యమై యున్నదనివిని మహమ్మదీయులు మఱియొకసారి యాపురముపై దండెత్తివచ్చిరి. పూర్వదండయాత్రలో నంగుళాంగుళమునకు నడుగడుగునకు నడ్డుపెట్టి మహమ్మదీయుల రాకను నిరోధించిన మేటిమొనగాండ్రు లేకపోవుటచే దురక యోధుగంటికి సుఖప్రయాణము జేసిరి. మూడుసారులు మహమ్మదీయుల ధాటికి చెక్కుచెదరక నిలిచి యోరుగల్లు సామ్రాజ్యమును రక్షించి కోటగోడలు మహమ్మదీయుల ఫిరంగిదెబ్బలకు వేటకాని వింటినుండి వెడలు మంటి యుండదెబ్బలు తగిలి నేలరాలు పక్షులవలెనే గుభాలుగుభాలున గూల నారంభించెను. కోటగోడలలోఁ బడిన సందు దారులనుండి మందమందలుగ మహమ్మదీయులు పురముఁ బ్రవేశించి చేయగల ఘాతయంతయుఁ జేసిరి.. ఇది ప్రవేశింపఁదగినచో టిది ప్రవేశింపదగనిచో టని వారు విమర్శింపలేదు. ఇది చేయఁదగిన కార్యమది చేయరాని కార్యమని వారు సందేహింపలేదు. ఇది యనఁదగినమాట యది యనరాని మాటయని వారు వెనుదీయలేదు. అంతపురము లని యనుమానింపలేదు. దేవాలయములని తిరిగి వెళ్ళలేదు.

శిశువులని చింతింపలేదు. అంగనలని యాలోచింప లేదు. నాలుగువందల సంవత్సరములనుండి కాకతీయ వంశస్థులు రాజ్యబలముచే సంరక్షింపఁబడి యానాటికిఁ బ్రతాపరుద్ర దేవుని యధీనములో నుండిన యారాజ్యలక్ష్మీ క్షణములో మహమ్మదీయుల పాలయ్యెను. రాజ్యలక్ష్మితోబాటు పట్టణమువారి యధీనమయ్యెను. పట్టణముతోబాటు రాచనగరు గూడ వారిచేఁ జిక్కెను. నగరుతోబాటు నరపాలుఁడు ప్రతాపరుద్రుఁడు వారి హస్తగతుఁ డయ్యెను. తమ ధాటికి ముమ్మారు మొక్కవోని యుక్కుగోడలవంటి యోరుగంటి కోట గోడలు నేలంగూలి సందిచ్చినందుకుఁ బురప్రవేశము తమకుఁ గలిగినందుకు జయము చేకూరినందుకు మహానంద భరితులై యున్న మహమ్మదీయులకు, మహమ్మదీయప్రతాపానల కాలమేఘమై భూలోకదేవేంద్రుఁ డైన యఖండ ప్రతాపరాశియై యున్న ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు చేఁజిక్కిన తోడనె కలిగిన యానందపారవశ్యము నింతింతయని వర్ణింప నలవిగాదు. వారు ప్రతాపరుద్రుని ఖైదీగ ఢిల్లీకిఁ గొనిపోయి తమ సుల్తానునకుఁ గానుకగనిచ్చిరి. ప్రాణమువలె నుండిన ప్రతాపరుద్రుడు విడిచినతోడనె యోరుగల్లు శవమయ్యెనని వేఱ చెప్పనేల? కాలు చేతులు కన్నులు ముక్కు చెవులు గలిగియు శవము నిష్ప్రయోజన మైనట్లై కొందఱు మొన గాండ్రు కొన్నిసేనలు కొన్ని గజరథతురంగములు నిలిచి యున్న నవియెల్ల నిరర్థకము లయ్యెను. ఓరుగంటినుండి యాత్మ లేచిపోయెను. ప్రాణములు పోయెను. జీవకళ తొలంగెను.

మాంగల్యము మాసిపోయెను. శోభ శూన్యమయ్యెను. మహాలక్ష్మీ విహరించు మందిరంబు పాడుకళ వహించియుండెను. జనులకుత్సాహ ముడిగెను. ఎచ్చటజూచిన శత్రు విజృంభణము హెచ్చెను. పట్టణమంతయు హాహాకారము లెసఁగెను. ఓరుగంటిపురవాసులు రాజునిమిత్తమై తమబంధువు లేవరో పోయినట్లు పిలపించిరి. ఇట్టి సమయములోఁ బురజనులను రాజకుటుంబమును సామ్రాజ్యమును నుద్ధరింపఁగల రాజనీతిగోవిందుడు తేజోరాశియొక డాకాశమునుండి దిగివచ్చినట్లు దమరాజుం దమకిచ్చిన బాగుండునే యని జను లాలోచింపఁ దొడంగిరి.

మంత్రి యుగంధరుడు

ఆపత్కాలము వచ్చినప్పుడు దానినుండి విషన్నుల నుద్ధరించుటకు సమర్థులగు మహాపురుషులు కాలానుసారముగఁ గానఁబడు చుందురు. నిపురుగప్పిన నిష్పవలె వారది వరదాక నడఁగియుండి సమయము వచ్చినప్పుడు తమ తేజమును జూపుదురు. ఆకాలమునఁ బ్రతాపరుద్రదేవుని మంత్రులలో నొక బ్రాహ్మణుఁ డుండెను. అతండు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుఁడు; ప్రతాపరుద్రునకు సమ్మినబంటు. శుక్రనీతి కామందకము మొదలగు రాజనీతిశాస్త్రములయం దతని కసమానప్రజ్ఞ గలదు. సామదానభేదదండములనియెడు నాలుగుపాయములను శత్రుమండలముపైఁ బ్రయోగించుటలో నాతఁడెవ్వరికిఁ దీసిపోవువాఁడు కాఁడు. అతఁడేకార్య మెందుకు

చేయుచున్నాఁడో దాని ఫలమునుబట్టి జనులూహింపవలసినదే కాని యాతనినోటి మాటలవలనగాని యితరచర్యలవలనగాని తెలియదు. ఆతఁడు పలుమాఱులు మాఱువేషములు వేసికొని రాజునకుఁ గాని మఱియెవ్వరికిఁ గాని తెలియని యద్భుతరహస్యములను గ్రహించి యెన్నిపర్యాయములో తన యేలికకు దుస్సాధ్యములైన కార్యములు సాధించెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు మహమ్మదీయులచే శిల్లీకి బందెగఁ గొనిపోఁబడుటచే దుఃఖిసముద్రమున మునిగియున్న రాజమాత కుశాగ్రబుద్ధియగు మంత్రిని బిలిపించి విపత్సముద్రము నుండి సముద్ధరింపవలసినదని ప్రార్థించెను. ఆ ప్రార్థనమువిని యామంత్రి శిఖామణి యిట్లని ప్రతాపరుద్రుని తల్లికిఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

“అమ్మా! ఈ కార్యమునకై నన్ను మీరింతప్రార్థింపవలసిన పనిలేదు. ఈశరీరము మీసామ్ముతోఁ బెరిగినది. అందు నాదేహమును మీనిమిత్తిమే పినియోగించెదను. సద్గుణ రత్నాకరుడై ప్రతాపరుద్రదేవమహారాజునుగన్న యోతల్లీ! నీవు ప్రతాపరుద్రున కొక్కనికెత్తల్లివిగావు. ఓరుగంటిసామ్రాజ్యమందలి జనులకందఱకుఁ దల్లిపే. నీదుఃఖమందఱిదుఃఖము. నీకుమారరత్నమే నీకు దూరమయ్యెను. ప్రజలకు సకలసౌఖ్యములు దూరమయ్యెను. ప్రజల కాత్తబంధులందఱు దూరమైనట్లున్నది. కాబట్టి నేనునారాజును మరలఁదెచ్చుటకై ప్రయత్నించెదను. ఆఱుమాసముల కాలము నాకు గడువిమ్ము.

ఈయాలు నెలలలో నాసకలసామర్థ్యములం బ్రయోగించి నీ పుత్రుం దెచ్చి నీకప్పగించెద. అట్లు చేయనైతి నేని నేనాంధ్ర మాతగర్భంబు చెడఁబుట్టినవాడను. భూమికి భారమైనవాడను. ఓరుగంటి కప్రతిష్ఠ దెచ్చినవాడను. ప్రతాపరుద్రుని దేలేకపోతి నేని నేను మరల నోరుగంటికి రాను. యమునానది యె నాసమాధి యగును.”

అనవుడు రాజమాత సంతసించె. మంత్రి పయనమై యరిగె. ఈనూట లెవ్వరు వినలేదు. ఆతఁ డెం దరిగెనో యెవ్వరికిం దెలియదు. తీర్థయాత్ర కరిగివాడని జనులు చెప్పు కొనసాగిరి. మఱియొక నరపాలుని యొద్ద నుద్యోగమున కరిగెనని కొందఱు హించిరి.

ఆకాలమున నుహమ్మదుబీనుట్లోగ్లా కనునతఁడు ఢిల్లీ చక్రవర్తి. ఆతఁడు క్రూరుడు, దయాళుడు, మేధానిధి, పరమ మూఢుడు. ఇట్టి యద్భుతగుణములుగల యాచక్రవర్తి పురుష రూపము ధరించినవచ్చిన మృత్యు దేవతయో యనునట్లు లక్షల కొలఁది జనులను నిష్కారణముగ జంపించి దానివలనఁ బరమానందము నందుచు వచ్చెను. ప్రతాపరుద్రుని బట్టుకొని సైన్యనాయకులు ఢిల్లీకిపోయి యాతని దమచక్రవర్తికిఁ జూపినపుడు ప్రతాపరుద్రుని సుందరవిగ్రహమును వచోనైపుణి యాత్మగౌరవము స్వయముగఁ జూచి యచ్చెరువడి తనక్రూర భావము వెల్లిబుచ్చక యాతనిసగౌరవముగనాదరింపవలసినదని

పైన నాయకుల కుత్తరపుజేసి యొకచక్కనిమేడ వానికిబసగ నేర్పఱచెను. పండితులెవరైనఁ బ్రతాపరుద్రుని జూడవచ్చిన పక్షమున వారి నాయననద్దకు బంపించవలసినదని సైనికుల కాజ్ఞాపించెను. వారట్లు చేయుచు వచ్చిరి. విద్యానాథుడను పండితుఁడు గొప్ప యలంకారశాస్త్రముఁ తాను రచించి ప్రతాపరుద్రున కదియంకితముచేసి ప్రతాపరుద్రీయమనిదానికి బేరువెట్టి రాజునకు వినిపించి మెప్పువడసి మాన్యంబులో యగ్రహారములో పారిశోషికము బడయవలయునని యోరు గంటికి బోయెను. పండితులు దరిద్రులన్నమాట యబద్ధమగు నా? అదృష్టదేవత విద్యానాథుని విడిచినట్లు ప్రతాపరుద్రు ఁరుగట్లు విడిచిపోయెను. విద్యానాథు డప్పలపాలై నట్లే ప్రతాపరుద్రుడు పగవారిపాలయ్యెను. విద్యానాథుని యింటి యందువలెనే యోరుగట్లు పురమందుగూడ దరిద్రదేవత తన ధ్వజమునాటెను. ప్రతాపరుద్రు ఁరుగట్లులో లేడనివినగానె విద్యానాథుని యాశలన్నియు నడుగంటెను. ఏమయినను సరియె అతఁడు తెగించి యోరుగట్లునుండి ఢిల్లీనగరమునకు వెళ్ళి చక్రవర్తి యనుజ్ఞ నడసి తన మనోరథమగు ప్రతాప రుద్రమూర్తిని సందర్శించి తనవచ్చిన కార్యమాయనకు విన్న వించి గ్రంథము వినవలయునని ప్రార్థించెను. అప్పుడు ప్రతా పరుద్రు డిట్లని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. “కవిరాజా! రాజ్యము గోలుపోయి లక్ష్మీనెడఁబాసి పగవనిచేతిలో బందెనైయున్న నావంటి మందభాగ్యులకు గ్రంథ మంకితము చేసినందులకు

మీకుఁ గలుగు లాభమేమి? నేను మాన్యము లీయజాలను. మెచ్చి తలయూపులతోఁ గడుపునించునా? అందుచే మఱి యొక మహారాజున కెవ్వనికైన మీగ్రంథ మంకితముజేసి మీ మనోరథసిద్ధి బడయుడు.”

అనవుడు విద్యానాథుఁ డిట్లనియె—“రాజేంద్రా! బండెలోనున్నను నీవు మహారాజువె. మాన్యము లిచ్చిన సగ్రహారములిచ్చిన మాదారిద్ర్యము తీరునా! సరసుఁడగు మీవంటి మహారాజు మఱియొకఁడు నాకింక దొరకఁడు. ఈ గ్రంథము నీవంటి విద్యాశాలి విని సంతసించి భళియని తల యూచినపక్షమున నదియె నాకు మాన్యము; నదియె నా కగ్రహారము; నదియె నాకు శతకోటిధనము. సారస్యమెఱుగని మూర్ఖప్రభువుకొద్ద లక్షవరహాలు బహుమానముఁ బడయుట కంటె సారస్య మెఱిగిన పేదవానివద్ద నొక మెప్పుమాట బడయుటగొప్ప. నీవేమియు నాకీయనక్కఱలేదు. నీవిప్పుడు ధనమునఁ బేదవయ్యు జ్ఞానమున సంపన్నుడవు నీవియ్యలేదని నాకు విచారములేదు. శ్రద్ధగా గ్రంథము మాత్ర మాంకింపుము” అనవుడు రాజు వల్లెయని దత్తావధానుఁ డయ్యెను. విద్యానాథుడుఁడు ప్రతాపరుద్రీయమంతయు నాతనికి విని పించెను. ప్రతాపరుద్రుఁ డాతని కవిత్వమునకుఁ గల్పనలకు మెచ్చి యటువంటి మహాకవికిఁ దగిన సారితోషిక మియ్యఁ జాలని యవస్థలో నున్నందుకు మాత్రము మిక్కిలి విచారించెను.

యుగంధర కార్యనిర్వహణము

ఒకనాఁడు దయమున ఢిల్లీనగరమునఁ జక్రవర్తి కోట యెదుటనున్న వీధిలో నొకమనుష్యునిమ్మ జను లనేకులు గుంపుగూడియుండిరి. అతని సంభాషణమునుబట్టి యాతఁడు పిచ్చివాఁడని కొందఱు దయ్యముపట్టినదని కొందఱు సంధించినదని కొందఱు జెప్పుకొనసాగిరి. “అయ్యో! నాచంద్రుఁడు లేఁడు నాచంద్రుని దురకచక్రవర్తికోటలోఁ బెట్టుకొన్నాఁడు. నాచందమామను నేనుదీసికొనిపోక మానను. నాచందమామను దెచ్చినందుకు ఢిల్లీనుత్తానునుగూడ నాలోకమునకుఁ దీసికొని పోవుదును. ఏఁడీ నాచందమామ యేగదిలో నున్నాఁడు? చందమామ రారా! కుందమామ రారా!” యని యర్థము కానిమాటలను బలుకుచు సందర్భములేని పాటను బాడుచు నాతఁడు వివిధములగు విపరీతచేష్టలు చేయఁదొడగెను. చుట్టునున్నవారి నొకసారి తిట్టును. మఱియొకసారి పొగడును. కారణములేకయే యొకసారి నవ్వును. ఇంకొకసారి వెంటనే యేడ్చును. వెక్కిరించును. పండ్లు కొలుకును. బెదరించును. మొగము చిట్లించును. జుట్టు పీకికొనును. పైనున్న బట్టలు జింపికొనును. గుడ్డపేలికలు నాముత్యాలహారము లివిగో నాకుఁ జక్రవర్తియిచ్చిన బహుమానము లివిగో యని మెడలోఁ దాల్చును. దుమ్ము పైకెగురఁబోసి పుష్పవర్షము గురియు చున్నదని కేకలువేయును. వీధిలోఁ గనఁబడిన గుడ్డపేలికలు

చింకిచాపలు ప్రాతచేదలు త్రాడుముక్కలు చిల్లపెంకులు
 బొమ్మరాళ్ళు నిటుకబొంతలు పోగుచేసి మూటగట్టుకొని
 యామూట వెళ్ళిని బెట్టుకొని దానిని బ్రాణపదముగాఁ గాపా
 డుచుఁ దిరుగును. కూర్చుండికూర్చుండి యొకసారి హటాత్తుగా
 లేచును. లేచి నిష్కారణముగఁ బరుగెత్తును. ఇట్టి చేష్టల
 చూచి యాతఁడు తప్పక పిచ్చివాఁడని ఢిల్లీపురవాసులు నిశ్చ
 యించిరి. జాలిదలఁచి యన్నము బెట్టవచ్చిన వారిని దూషిం
 చును. ఒకవేళ నన్నము గ్రహించినను దానిని దినక మేనిపైఁ
 జల్లుకొనును. ఈతని చేష్టలచూచి యెల్లవారు పిచ్చివా ఁడను
 కొన్నను ఢిల్లీనగరమందలి కొత్వాలుగు నాజరుఖాన్ మాత్ర
 మాతడు పిచ్చివాఁ ఁడనునో కాదో గట్టిగా బరిక్షింపవలయు
 నని సంకల్పించి యొకనాఁడు రాజభటులం బిలిచి “వీడు
 నిజముగా వెట్టివాఁ ఁడగునో కాదో మనము పరిక్షింపవల
 యును. కావున నేటిపగలు రాత్రి మీరు వీని వెనువెంట
 నంటి తిరిగి వీనిచేష్టల నన్నిటిని నాకు నివేదింపవలయు”నని
 యాజ్ఞాపించెను. రాజభటులు సరేయని యాతని వెంటబడించిరి.
 రాత్రిఝామగునప్పటికి వెట్టివాడు యమునా తీరముననున్న
 శృంగారమునకు బోయి యమునలో స్నానముచేసి యక్కడ
 నొకపొయిపెట్టి వంటజేసికొన నారంభించెను. రాజభటులు
 వానికి గనబడకుండ ప్రక్కనున్న యొక మట్టిచెట్టునక్కి
 కూర్చుండిరి. అంతలో వెట్టివానికొక యావులింతవచ్చెను.
 వింతలేని యావులింత రాదని వెట్టివాడు తనలో ననుకొని
 నలుదెసల బారజూచెను. చెట్టమీద మనుష్యుల యలుకుడు

వానికి విసవచ్చెను. వెంటనే యతడొక కట్టదీసికొని యన్న ముడుకుచున్న కుండపై పుజూచి 'గుడగుడశబ్దం కుండకు నష్టమ్' అని బిగ్గరగా నటచుచు గట్టతో గుండ పగుల గొట్టెను. పగులగొట్టి రివ్వన బాణమువలె బాటిపోయెను. రాజభటులు వానిచ్చేట్టులు చూచి కొత్వాలునద్దకు బోయి యావృత్తాంత మెఱిగించి వాడు తప్పక పిచ్చివాడే యని ధ్రువముగ జెప్పిరి. అది విని కొత్వాలు తప్పక యాతడున్నట్లు డనుకొని యూరకుండెను. వెట్టివా డదిమొదలుకొని 'ఫిల్లీ స్కూన్ పట్టుక పోతాన్' అని కేకలు వేయుచు నీధులవెంట దిరుగజొచ్చెను. పిచ్చివాని ప్రేలరితనము నెవ్వరు సరకు సేయుదురు ?

ఇట్లు కొంతకాలము జరుగ నొకనాడు యమునానది లోనికొక యోడవచ్చెను. ఆయోడ నేలవచ్చె ననియు నందులో నేమి సరకులున్నవనియు గొత్వాలు వారి నడిగెను. ఫిల్లీ చక్రవర్తి ధరింపదగినట్టియు, దన యంతఃపురస్త్రీల నలంకరింప దగినట్టియు సవరత్నము లందున్నవని నావికుడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. కొత్వాలు వాని నొకసారి చూడ నియ్యవలసినదని కోరగా నావికుడు వానిని నోడలోనికి దీసి కొనిపోయి నానారత్నములు జూపెను. కొత్వాలు మహా ద్భుతరస మగున్నదై వానిని జూచి "అయ్యా ! చక్రవర్తి గారిని దీసికొని వచ్చి యీ రత్నములను ఖరీదు చేయించెదను. నాకేమి బహుమాన మిచ్చెద రని యడిగెను. "ముందుగా దీనిం దీసికొనుము చక్ర

వర్తిగారిచేత గొప్ప బేరము చేయించెదనేని మఱియు గొప్ప బహుమాన మిచ్చెద"నని యొక ముత్యాలహారముదీసి నావికుడు వానిమెడలోనెచ్చెను. లంచగొండియగు కొత్వాలు మిక్కిలి సంతసించి చక్రవర్తి కడకుబోయి యారత్నముల విలువ, కాంతి, జాతి మొదలగు సకల లక్షణముల నేనోళ్ళ వర్ణించి యవి తప్పకచక్రవర్తి సంపాదించదగిననని నొక్కి చెప్పెను. చక్రవర్తి యోడలోనికిబోయి మరునాడు రత్నముల గొననిశ్చయించుకొనెను కాని రత్నపరీక్షయందు సమర్థులైనవారు స్థిరగరమున నాకాలమున లేకపోయిరి. ప్రతాపరుద్రుడు రత్నపరీక్షలో నసహానుడని కొత్వాలు చక్రవర్తితోఁ జెప్పెను. అట్లయిన నాతని దోడ్కొని పోవచ్చునని చక్రవర్తి నిశ్చయించుకొని మరునాఁడుదయమునఁ బ్రతాపరుద్రునిం బిలిపించి తనతోరత్నపరీక్షకై రమ్మని యడిగి యాతనిగలిసి కొంతపరివారముం గూర్చుకొని యోడలోనికిఁ బోయెను. చక్రవర్తి యోడలోఁ బ్రవేశించినతోడనే నావికుఁ డాతని మిక్కిలి గౌరవించి మిక్కిలి రుచ్యములైన భక్ష్యము లాతని కుపహారములుగఁబెట్టి సువర్ణపీఠముపై గూర్చుండఁబెట్టి ఘుమఘుమ తావుల దిక్కుల వెదజల్లుచున్న యత్తిరు, పన్నీరు, పచ్చకర్పూరము, కస్తూరి, కుంకుమపువ్వు మొదలగు పదార్థములు వానికి సమర్పించి యమూల్యమగు చీనిచీనాంబరములు శాలువలు మొదలగునవి గప్పి యాతని నానందమహద్ధి నోలలాడించెను. తరువాత క్రొత్తక్రొత్త మద్యములను సారాయములను సమర్పించి త్రాగించిరి. అట్టి

బహుమానములనె యట్టి మద్యములనె యట్టి సారములనె
 ప్రతాపదుద్రునకుఁ దక్క తక్కిన పరివారమునకిచ్చి వారిని
 సంతుష్టాంతరంగులఁ జేసెను. అంతలో వెట్టివాడు చేదల
 దండ మెడలో వేసికొని చింకిచేటయొకటి యెడమచేతబట్టి
 కుడిచేతననున్న యొకపుల్లతో దానిపై వాయించుచు 'థిల్లీ
 నుల్తాను పట్టుకపోతాన్' అని కేక వేయుచు నోడయెక్కెను.
 ఓడ కిళాసులుగాని నావికుఁడుగాని యెక్కఁకుండ వాని
 నాటంక పెట్టలేదు. పిచ్చివాఁడు వానిజోలి మనకెందుకని
 చక్రవర్తిభటు యారకుండిరి. చక్రవర్తి యంతట ప్రతాప
 దుద్రునితోఁ గలిసి రత్నపరీక్ష జేసెను. ఉసిరికాయ లంతలు
 కట్టామణిముత్యములుగల హారములెన్నో చూచిరి. రత్నాల
 హారములు పచ్చలదండలు వజ్రములు దాపిన యమూల్య
 ములగు నుంగరములను వారెన్నిచూచిరో లెక్కించుటకు
 వీలులేదు. రత్నములే ముద్దులు మూటగట్టచుండెను. అవి
 దాపిన బంగారునగలు నగిషీపనులతో నిండియుండ యంత
 కంటెముద్దులు మూటకట్టచుండెను రత్నముల జాతిమెచ్చి
 నగలమీఁది పనిమెచ్చి పహ్వరేవహ్వ యని చక్రవర్తి పలు
 మారుపలుకుచువచ్చెను. చక్రవర్తి కేదిచూచిన నదియె కొన
 బుద్ధివేసెను. ఒకదానిని వదల మనసురాదయ్యెను. అన్నిటిని
 గొనుటకు ధనములేదని విచారించెను. థిల్లీసామ్రాజ్యమంత
 యునమ్మి వేసినను మణులంగొనుటకుఁ దగిన ధనమురాదని
 యాతఁడు తెలిసికొనివిచారగ్రస్తుండయ్యెను. ప్రతాపదుద్రుఁడు

ప్రతిపస్తువుయొక్క వెలయు నాతనికి సరిగా నెఱింగించెను. లక్షలు, కోట్లనిలువగల రత్నములేగాని, వందలు, వేలు వెల గల మణులందు లేనేలేవు. అంతలోఁ చక్రవర్తికి మున్ను ద్రావిన సారాయములు కై పెక్కుటచే నిద్రవచ్చెను. అతఁ డొక మెత్తని పాన్నుపైఁ బవళించెను. పరివారమున కంతకు ముందే కై పెక్కెను. అందుచే వారంతకుమున్నే నిద్రించిరి. చక్రవర్తి శయనించినతోడనే యోడ నడువఁ జొచ్చెను.

ప్రతాపరుద్ర బంధవిమోచనము

ఓడ రేవులోనుండి బయలుదేటి యమునానదిమీఁదఁ బ్రయాణముచేయ నారంభించెను. ఓడ కళాసులు తెరచాపలు విప్పి కట్టిరి. నీటివాలునకుఁ దోడు గాలిపాటు మిక్కిలి యను కూలముగా నుండుటచే నోడ మిక్కిలి విసురుగాఁ బోవు చుండెను. కళాసులు తమలోదాము ముసిముసినవ్వులు నవ్వు కొనుచుఁ జిత్రచిత్రసంభాషణలు చేయుచు నెడవెడఁబాటలు పాడుచు నావనడిపింప జొచ్చిరి. ఢిల్లీచక్రవర్తికిఁ గాని యాతని పరిజనులకుఁగాని సాయంకాలమువఱకు నిద్రనుండి, కాదు కాదు మత్తునుండి తెలివిరానేలేదు. నావ యేలనడచుచున్నది యెక్కడికి బోవుచున్నది యని యడుగువారు కాని నిరోధించు వారు కాని లేకపోయిరి. యమునానదిమీఁద నావనడచినట్లే వారి మనస్సులుగూడ మహానందసముద్రమునఁ బ్రయాణము జేయఁ జొచ్చెను. ఓడ క్రమక్రమముగా యమునానదినుండి

గంగానదిఁ బ్రవేశించెను. సూర్యాస్తమయమయిన తరువాత గొంతసేపటికి జక్రవర్తికి మెలకువవచ్చెను. కాని నావికుడు వెంటనే మరికొన్ని మద్యములం దెచ్చి యాతనికి సమర్పించి త్రాగించి మత్తుమేఘముచే నాతని జ్ఞానసూర్యమండలమును గప్పించెను “యథారాజా తథాభృత్యా” అని చెప్పఁదగినట్లు భృత్యుల యవస్థగూడ నట్లే యుండెను. నిరంకుశమైన మద గజేంద్రము మహావనంబునంబడి నిరాఘాటసంచారము చేయు నట్లు నావ యమునా గంగానదీ జలప్రపంచమున నిర్నిరోధ విహారము జేయఁ జొచ్చెను. చుక్కాను త్రిప్పవాడు నేర్పరి యగునేని యోడ సరిగా నడచుట కేమి యాటంకముండును. అట్లే తంత్రము నడపువాడు నిపుణుడైన పక్షిమునఁ బ్రారంభించిన కార్యము నిరంతరాయముగ జరుగును. ఆరాత్రి నిశ్శబ్దముగఁ గడచెను. చెఱసాల జేరినది మొదలుకొని సరిగా నిదుర యేమో యెఱుంగని ప్రతాపరుద్రదేవుడు నావమీఁద నారేయి గుండెపై జేయినైచుకొని సుఖముగా నిద్రించెను. అంతట గ్రమక్రమముగఁ దెల్లవాతెను. శిల్లీచక్రవర్తికి సంపూర్ణముగఁ దెలివవచ్చెను. శిల్లీపట్టణముగాని తత్రాప్తములుగాని యాతనికన్నుల కగపడలేదు. నావ యొక్కడనున్నదని చక్రవర్తి నావికుని బిలిచి యడిగెను. నావ గంగానదిలో నున్నదనియు సముద్రమును సమీపించెననియు నావికుడు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. “అరే బద్మాష్ నాయాజ్ఞ లేకయే నావ నడపింపుమని నీకెవ్వరు చెప్పిరిరా?

అరే నాజరుఖాన్ — అరే ఖుస్రూ, అరే నాదర్, ఉలో రే ఉలో”
 యని తన ఖడ్గము నిమిత్తమై చక్రవర్తి యట్టిట్ట చూచెను
 గాని ఖడ్గమక్కడ లేకపోయెను. చక్రవర్తి పిలిచిన పిలుపులు
 చెవుల సోకినతోడనే పరిజనులు త్రుళ్ళిపడిలేచి కళవళము
 పడజొచ్చిరి. ఒకనితలలో మస్తూ సంపూర్తిగా నుండెను
 ఒకనికి నిషా సగము దిగెను. ఈవిధముగా నుండుటచే సేవ
 కులు చక్రవర్తి కేవిధమైన సాహాయ్యము జేయజాలరైరి.
 అప్పుడు చక్రవర్తి నిశ్చేష్టుడై యిట్టిట్టజూచి ప్రతాపరుద్రునిం
 బిలిచి “యేమి యీతంత్రము. ఇదియెల్ల నీపన్ను గడయేనా”
 యని యడిగెను. “ఈతంత్రకల్పనములో నాకెంతమాత్రము
 సంబంధములే” దని యతడు బదులు చెప్పెను. మరి యెవరికి
 సంబంధ మున్నదని చక్రవర్తి మరల నడిగెను అప్పుడు
 ప్రతాపరుద్రుని ప్రక్కనున్న యేబది సంవత్సరములు వయసు
 గల యొకానొక పురుషుడు ముందరికి వచ్చి సలాముచేసి
 చక్రవర్తి కిట్లనియె. “దేవా! మీరు సెలవిచ్చిన ట్లిది యొక
 మహాతంత్రమే. ఇందు బ్రతాపరుద్రున కేవిధమైన సంబం
 ధము లేదు. ఇది కల్పించినవాడను నేను. నేనీ మహారాజు
 మంత్రిని. ఈతని జెఱసాలనుండి విడిపించుటకై నేను బిచ్చి
 వానివేషము వేసికొని ఢిల్లీవీధులఁ దిరుగుచు మీ వేషభాషలు
 మీ యాచారములు మీ వ్యవహార పద్ధతులు మీ యభి
 నివేశములు గ్రహించితిని. గ్రహించి మీకు రత్నములమీఁద
 మిక్కిలి యిష్టముగలదని విని యీ రతనాలయోడం దెప్పించి
 మిమ్ములను బ్రతాపరుద్రుని రావించినవాడను నేనే. మీకుఁ
 దెలియకుండ నీయోడ నడపించినవాడను నేనే. దేవరవారి

నిప్పు నోరుగల్లు పురమునకు నైదీగఁ దీసికొనిపోవ సంకల్పించుకొన్నవాడను నేనే. మా రాజును బంధమునుండి విడిపించి కృతకృత్యుడ నయినవాడను నేనే” అపలుకులు పినునప్పు టికిఁ జక్రవర్తి యొడలు జల్లుమని “అరే అల్లాఅల్లా” యని పాన్పుపైఁ బడెను. అది చూచి మంత్రి “దేవా! మీరు భయపడవలదు. మీకేవిధమైన హానియుం జరుగదు. మా మహారాజును కారాగృహ విముక్తునిజేసితి మనియు ఢిల్లీచక్రవర్తిని ఖయిదీగఁ బట్టితెచ్చితి మనియు సుప్రతిష్ఠ లోకమున సంపాదించఁదలచి యిట్లు చేసితినిగాని మీకు హానిచేయుటకుఁ గాదు. సిగపూవు వాడకయుండ మిమ్ము మీపట్టణమునకు మరలఁ బంపించెదము. చింతలేకయుండు”డని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. చక్రవర్తి విచారగ్రస్తుండై ప్రాణభయముచే వారు చెప్పినట్లు చేయఁజొచ్చెను. ఓడ క్రమక్రమమున సముద్రము జొచ్చి కొన్నిదినంబులకుఁ దూర్పుసముద్రతీరమున నొక రేవుపట్టణమున లంగరు వేసెను. బ్రతాపరుద్రుఁడును ఢిల్లీచక్రవర్తియు నోరుగల్లు వత్తురని మంత్రి ముందుగా నోరుగల్లునకు వర్తమానమంపెను. పురజనులు దేశస్థులు మహానంద భరితులైరి. ప్రతిగృహమున బండుగలు జేసికొనిరి పురజనులు రాజునెదుర్కొనవచ్చిరి. బంగరువశాదాలు వేసిన రెండేనుగులమీదఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు చక్రవర్తియుఁ గూర్చుండి యోరుగల్లు మహావైభవముతోఁ బ్రవేశించిరి. రాజకుటుంబముయొక్కయానందము దేశజనులయానందముమితిమీ

రినదని చెప్పనక్కఱలేదు కదా. చక్రవర్తిని వానిరీవికిందగి
నంత గౌరవముజేసి ప్రతాపరుద్రుడును మంత్రియు మరల
నత్యంత గౌరవంబుతో నోడ నెక్కించి ఢిల్లీకి బంపిరి. ఈ కార్య
మును బట్టియే ప్రతాపరుద్రుని యోగ్యత వేయినోళ్ళ గొని
యాడ వచ్చును. చేజిక్కిన శత్రువుని నెవడు విడిచివుచ్చు
ను? ప్రతాపరుద్రదేవ మహారాజువంటి యుదారపురుషునకే
యది చెల్లినది. అందుచేతనే యాంధ్రభూములున్నంతకాల
మామహారాజుపేరు నిలుచును.

పదియొకటవ ప్రకరణము

రామరాజు కాకతీయకులభూషణులైన గణపతిదేవుని
యొక్కయు ప్రతాపరుద్రదేవునియొక్కయు సద్భుతచరిత్రలు
రసములు చిప్పిలునట్లు శ్రోతలు మహానందసముద్రమున నోల
లాడునట్లు కథారూపముగా వినిపింప గృహయజమానుడును
నక్కడ జేరిన తక్కుంగల గ్రామవాసులును జగన్నాథదాసు
మొదలగువారును విని మిక్కిలి సంతసించిరి. అప్పుడు రామ
రాజు గృహయజమానుని జూచి “రమారమి రెండుజాము
లైనది; మీరింక నిద్రపొండు. మేము కొడికూత వేళలేచి
పయనమయ్యెదము. అప్పటికి మీరు గాఢనిద్రలో నుండురు.
మేము మిమ్ము మరల లేపఁదలఁచుకొనలేదు. ఇప్పుడే మాకు

“సెలవిం” డని పలికెను గృహాయజమానుఁ డాయనతో నిట్లనియె “మీవాక్ష్మమత్కారములచే జాములు నిమిషంబుల ట్లగుచున్నవి. మీరింతత్వరలో వెళ్ళిపోవుమరన్న విచారము నన్ను వదలలేదు కనుక తిరిగి వచ్చునప్పుడు మాయింటనే బసచేయవలయును. తెల్లవాలుజామున మీరు నన్ను లేపక పోయినను నేనేలేచి మిమ్ము సాగనంపెదను. మార్గాయాసము చేత నెంతో బడలియున్న మీకు మామూలమున నిద్రాభంగము గలిగినది. కావున సుఖనిద్రసేయుఁడు” అని క్షత్రియ కుమారునివద్ద సెలవునై కొని శయ్యాగారమునకరిగినిద్రించెను.

నెంకటస్వామి వేసిన పక్కమీద రామరాజు పండు కొనెను. జగన్నాథదాసుకొంతసేపు లోపలచావడిలోఁ బండు కొని “యిక్కడ దోమ లెక్కువగాగుట్టుచున్నవి; నిద్రపట్టుట లేదు. రండి వీధిలోనికి బోయి యరంగులమీదనో చెఱువు గట్టుమీదనో పండుకొంద” మని యిద్దఱు సేవకులం దీసికొని తలుపు లోపలవేసికొమ్మని తక్కినవారితోఁ జెప్పి యవ్వలకుం బోయెను. అప్పుడు గ్రామమంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. తమోగుణముచేత నావహింపఁబడి ప్రకృతియే మహానిద్రలో బడినట్లు కానఁబడెను. అటు లొకజాము గడచెను. అప్పుడే జాముకోడి కుక్కురోయని కూసెను, గృహాయజమానుని కూతురు మూడేండ్లవయసుగలది, నిద్రమేల్కనినట్లులుకుట్టుచున్నవనియేడ్చెను. నిద్దురబద్ధకంబుచేతఁ దల్లికన్నులు దెఱచి చూడలేక “లేదులే అమ్మా లేదు; పండుకొ” మ్మని రెండు

సారులు మెల్లమెల్లగ జోకొట్టి నిద్రావశమున మగల నొడలు మఱచి గుఱుపట్టెను. బాలిక మాత్ర మేడుపు మానలేదు. వచ్చియు రాని మెలకువతోఁ దల్లి “పండుకో! అబ్బా రేపు వేడినీరు పోసి నల్లలం జంపెదలే” యని బిడ్డ నొకసారి యో దార్చుచు వెంటనే నిద్రించుచు గొన్నినిమిషములు కాలక్షేపము చేసెను. అంతట యజమానుఁడు మేల్కొని “సిల్ల నల్లులు కుట్టుచున్నదని యేడ్చుచుండగా నెంతమాత్రము లెక్కనేయక యల్లు నిద్రించెదవేమి? లేచి చూడు”మని కఠినముగఁ బలికి తాను కన్నులు తెఱచి చూచి “అయ్యో దీప మారిపోయినదే.” చమురు సరిగా బోయలేదా యేమి?” అని తన తలగడక్రింద నున్న చెకుముకి తాయియు నినుప ముక్కయుఁ నీసి యక్కడనే యున్న దూది కొంచెము బుచ్చుకొని నిప్పు జేసి దీపము వెలిగించి యిట్టటు జూచి “అయ్యో యేమిది. గదితలుపులు తీసియున్న”వని గుమ్మము కడకుఁ బోయి “అయ్యో గడపక్రింద పెద్ద కన్నమున్నదే. దొంగలుపడినారు. దొంగలు దొంగ” అని కేక వేసెను. ఆ కేక వినఁగానే భార్య యదరిపడి లేచి “అయ్యో అయ్యో అయ్యో నగలపెట్టె నగలపెట్టె” యని పిచ్చిదానివలె నటవఁజూచెను. ఈ కేకలు విని “అయ్యో అయ్యో” యని యింటిలోనివారు గదిజొచ్చిరి. ఏమివస్తువులు పోయినవో చూడండి చూడండి యని యొకఁడు, దెబ్బలు తగుల లేదు కదా యని యొకఁడు, దొడ్డివెదకండి యని యొకఁడు ఈపాటికే పారిపోవునుగాని నీనిమిత్తమై దొడ్డిలో నుండునాయని

యొక్కడు, నెవరికిఁ దోచినట్లు వారాడజొచ్చిరి. నానగల సంఘవాపెట్టె యిక్కడ లేదని యజమానుని భార్య పలికెను. ఏమేమినగ లందులో నున్నవని యజమానుఁ డడిగెను. మొహరీలపేరు, మిరియాలపేరు, చంద్రహారము, సొడ్డాణము దానిలోఁ బెట్టితిని. నిన్నసాయంకాలము తలయంటిపోసికొని నగలు దానిలోఁ బెట్టి మఱచి నిద్రించితిని. నాయెంటి కావస్తువులు పెట్టుకొను యోగము లేదు, పట్టుమని పడినెలలైన మొహరీల పేరు మెడలో వేసికొనలేదు. రంగ మృత్యు యెడ్డాణమువంటి యెడ్డాణము చేయించుకొన వలెనని యెన్నాళ్ళో మనసుపడి చేయించుకొన్నాను. మనసు పడినన్నాళ్ళు పట్టలేదు. నగలిందులోఁ బెట్టుచున్నపుడు దాసీ ముండ తుమ్మిందమ్మా; ప్రతిదానికి తుమ్ముపాటి చేయనా యని పెట్టెలోఁ బెట్టితిని. దీని తుమ్ములు తగులఁబెట్ట; దాని కెప్పుడు తుమ్ములే. మాయబుద్ధి నాకు బోహణములోఁ బెట్టు కోవాలని తోచినదికాదు. అయ్యో! నాలక్ష్మీ నాయంట నుండి లేచిపోయినదమ్మా. మాసివాయినము పేరంటాలు లాగ కట్టుగుడ్డలతో నిలుచుండవలసిన యోగము పట్టిన” దని పెద్దపెట్టెన నేడ్చెను. “ఏడ్చినంతమాత్రమున నీనగలు రావు. లేనిపోని యల్లరిపెట్టి యేడ్వవద్దు. ప్రాప్తమున్న పక్షమున నీనగలు నీకు మరల వచ్చును. లేకపోయిన పక్షమున నేను మరల జేయించిపెట్టెదను” అని గృహయజమాను డోదార్చెను. రామరాజునకుఁ ముందుగ నె మెలకువవచ్చెను. గాని స్త్రీలున్నారని సందేహించి యతఁడు లోనికిరాక కచ్చేరి

చావడిలో నిట్టటు దిరుగుచుండెను. ఈగడబిడ వినఁగానే జగన్నాథదాసు సేవకులు తలుపులు తీయించుకొని లోనికి వచ్చి దొంగతనము జరిగినందుకు మిక్కిలి యాశ్చర్యము నొందఁజొచ్చిరి. ఇంటిసేవకులందఱు దొడ్డి నాలుగుమూలలఁ జూచిరి. దొంగలు దొరకలేదు. నగ లంతకన్నదొరకలేదు. కాని నగలపెట్టెమాత్రము గృహము వెనుకనున్న కూరల దొడ్డిలో దానిమ్మచెట్టుక్రిందఁ బగులఁగొట్టబడి కానఁబడెను. యజమానునిభార్య యాపెట్టెజూచి మరల రాగముపెట్టెను. యజమానుఁ డంతట వీధిచావడిలోనికి వచ్చెను. రామరాజు వానినిజూచి “నాకు మిక్కిలి విచారముగానున్నది. దీని కేవిధమైన ప్రతిక్రియయులేదు. మనము ప్రొద్దుపోవువఱకు మేలుకొని యుండుటచే గాఢనిద్ర జెందితిమి. అందుచేత మెలకువ వచ్చినదికాదు. మీయింట సొమ్ముపోయినందు కొక విచారము. మేముండగా నిట్టిపని జరిగినందు కొక విచారము నన్ను వేధించుచున్నది” అని తన విషాదము నెఱిగించెను. జగన్నాథదాసు తన మనోవిచారముఁ గూడ నెఱిగింపఁ దలఁచి యిట్లనియె “మేమిక్కడనుండగా నిట్టిపని జరుగుట నాకు శిరచ్ఛేదము జరిగినట్లున్నది. దోమలబాధచే నేనావలకుఁ బోయి నిద్రించితినిగాని యిక్కడ పండుకొన్న పక్షమున నాకు మెలకువ వచ్చితీరును. దొంగలబుట్ట లీపాటికి గొబ్బరిపుచ్చెనవలె నెగిరిపోయి యుండును. ఏమికార్యము! నాకు మాట దక్కునట్టి యోగములేదు” అప్పుడు గృహ

యజమానుడు “నాయదృష్టమునకు మీరేమి చేయగలరు? మీరీ విషయమై విషాదపడవద్దు. ఇందువలన మీప్రయాణమునకు భంగము గలిగించుకొనవద్దు. తొందరపడి గావున మీరు దయచేయుడు మరల వచ్చునపుడు తప్పక మీరు రావలయు” నని చెప్పెను. అంతట రామరాజు ప్రముఖులు పయనమై యిల్లు వెడలిరి.

పదిరెండవ ప్రకరణము

రామరాజు జగన్నాథదాసు మొదలగువారితో గలిసి పయనము సేయజొచ్చెను. కాని యతనికి మునుపటివలె మార్గమధ్యమందుఁ గూడ కథలుచెప్పట కుత్సాహములేక పోయెను. గడచినరాత్రి తాను బసదిగినయింట జరిగిన దొంగతనమే యాతని మనస్సునఁ బ్రధానవిషయమై యుండెను. తాను వినోదములగు కథలు చెప్పి రెండుజాముల రాత్రివఱకు గృహయజమానుని మేల్కొనఁబెట్టుటచే నిద్రాభారమున నతఁడు దొంగతనము జరుగుచున్నను మేల్కొనలేకపోయెననియు నందుచేత నాతనికిగలిగిన నష్టమునకుదానై కారణమనియుఁ దానుండఁగ నక్కడ చౌర్యము జరుగుట తన కప్రతిష్టాకర మనియుఁ దలంచి విచారింపఁ దొడంగెను. జగన్నాథదాసు రామరాజు గుఱ్ఱమువద్దకుఁ దన గుఱ్ఱమును

దీసికొనివచ్చి యేదో యొక కథ చెప్పవలసినదని వేడుకొని యెను. గాని రామరాజు “నేడెందుచేతనో” నామనసు సరిగ లేదు. కావున కథ చెప్పజాల”నని బదులుచెప్పెను. అట్లు పయనము చేసిచేసి వాని పగ లొకగ్రామమందు విడసి యచ్చట భోజనముచేసి సాయంకాలము మఱియొక గ్రామ మునకుఁ జనిరి. ఆనాడు విశేషంబు లెవ్వియు జరుగలేదు. జగన్నాథదాసు రాత్రి కథ యేదేని జెప్పమని ప్రార్థించెను. కాని యతఁడు కన్నులు మూసికొని నిద్రవచ్చుచున్నది, చెప్ప జాలననుచు గుఱ్ఱపట్టి నిద్రపోయెను. తెల్లవాఱుజామున మరల నాబాటసారులందఱు లేచి పయన మారంభించిరి. ఈసాయంకాలము కొండపల్లె తప్పక చేరుదమని వెంకట స్వామి యానాటి యదయమునఁ బలుమారుల నెను. బయలు దేటి కొంతదూరము పోయిన తరువాత ననఁగా సూర్యోద యమైన యొక గడియకు జగన్నాథదాసు రామరాజుతో నిట్లనియె— “రాజుగారూ! మనమీ సాయంకాలమునకుఁ గొండపల్లెగ్రామము చేరఁగలము కాని కొండపల్లె కిక్కడ నుండి రెండు దారులున్నవి. అందు మొదటిది మనము నడచు చున్న రాజబాట. రెండవది యడ్డదారి. ఈరాచబాటనుబడి మనము పయనము చేసితిమేని రాత్రి జాములోపుగఁ గొండ పల్లె జేరలేము. అడ్డదారిని బోయితిమా నాలుగుగడియల ప్రాద్దువేళకో లేక సూర్యాస్తమయ సమయమునకో గమ్య స్థానము జేరఁగలము. రాత్రిపడిన తరువాత నీప్రాంతములు

మనవంటివారికి నడవఁదగినవి గావు. ఈప్రదేశములు దారులు కొట్టు దొంగల కునికిపట్లు. అందుచే చీకటిపడకుండ మనము గ్రామము జేరఁదలఁచితినా యడ్డదారిం బోవలయును. లేదా సాయంకాలమున కేగ్రామము చేరుదుమో యా గ్రామమునఁ బయనమాపి బసదిగి రేపుదయమునఁ గొండపల్లె జేరవలయు. ఈవఱకే మీరు మార్గాయాసముచేత మిక్కిలి డస్సి యున్నారు. ఇటువంటి ప్రయాణము లెన్నఁడు మీరు జేసిన వారు కారు. అదియునుఁ గాక మీమేనమామగారికి జబ్బుగా నున్నదనికదా మీరు వెళ్ళుచున్నారు. ఒక్క పూటయేని యాలస్యము జేయక యెంత తొందరగా వెళ్ళిన నంతమంచిది. కాబట్టి యడ్డదారిని వెళ్ళుటకు సమ్మతింపవలయునని కోరుచున్నాను” ఆపలుకులు విని రామరాజు తన గుఱ్ఱము నాపి దారి యెట్లుండును? గుఱ్ఱముతో బయనము చేయుటకు వీలుగానుండునా యని యడిగెను. “అక్కడక్కడ దారి మెరకపల్లములుగా నుండును. కొన్నిచోట్లచిన్నకొండలున్నవి. అవి దాటుట యంతకష్టముకాదు. దారి దుర్గమమైనచో నేను మాత్రము మిమ్ము రమ్మందునా? యని జగన్నాథదాసు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఆయుత్తరము విని మేనమామ జబ్బుగా నుండుటచే నాతని నెంతనేగముగాఁ జూచిన నంత మంచిదను కొని రామరాజు రాచనాట విడిచి యడ్డదారింబోవ నిశ్చయించుకొని కళ్ళేము ప్రక్కకుద్రిప్పి గుఱ్ఱమునడ్డదారిం ద్రిప్పెను. జగన్నాథదాసుయొక్కయు వాని పరిచారుల

యొక్కయు గుఱ్ఱములు ముందు నడువసాగెను. రామరాజు గుఱ్ఱము వానివెనుక నడచెను బోనముపెట్టె తలపైఁ బెట్టుకొని వెంకటస్వామి చెక్కుచెదరక యెవ్వరితో మాటలాడక శిరసుపైఁ గిరీటము బెట్టుకొని నడచుచున్న శిలావిగ్రహమో యన్నట్లు యజమానుని వెంటనంటి పయనము చేయుచుండెను. ఆమార్గమును బట్టి కొంఠదవ్వరుగు నప్పటికి రామరాజు మనసున ననేక సందేహములు తోచెను. “ఏమిది మాగుంపు తప్ప మనుష్యుఁ డెవఁడు నీదారిని నడచుటలేదు. దారియు మనుష్యులు నడచినదిగ నడవదగినదిగఁ గనఁబడుటలేదు. మిరకలు పల్లములు ముగ్ధుడొంకలు పొదలు గుట్టలు మెట్టలు గల యీమార్గము మనుష్యుఁడు కాలినడకను బోవుటకు వీలులేదని చెప్పవచ్చును. అట్టియెడ గుఱ్ఱముతో నెట్లు పయనము సేయనగును? అయినను నేనొక్కఁడనే కానుగదా నాతోడిపాటుగ మఱికొందఱు కలరుగదా. వీరెవ్వరై యుందురు. ఎఱుఁగక యీ దారింబడిరా. ఎఱిగియుండి నన్నువంచించుటకై యీ మాయోపాయము గల్పించిరా? అయినను వీరు నన్నేమి చేయఁగలరు. ధనమా విశేషము నావద్దలేదు. ధైర్యధనమా వీరుదోచుకొనలేరు కాని నా ప్రాణములకంటె నెక్కుడు ప్రియమైన యీ గుఱ్ఱము మాత్రము కష్టపడుచున్నదని పిచారముగ నున్నది” అని తనలోఁ దాననుకొని గుఱ్ఱమును మిక్కిలి జాగరూకతతో నడుపుచు

వెంకటస్వామిని హెచ్చరించుచు రామరాజు పయనము చేసెను. మధ్యాహ్నమగునప్పటికి వారొక త్రాటితోట జేరి యక్కడనే వండుకొని భుజించి మరల బయనమైనడువసాగిరి.

పదమూడవ ప్రకరణము

రామరాజు మనస్సునం బొడమిన సందేహము లంత కంతకు హెచ్చజొచ్చెను. వెనుకకు మరలిపోవలయునన్న నతనికాదారి తెలియదు. ముందుకు సాగిపోవలయునన్న జగన్నాథదాసుమీద నమ్మకము తగ్గజొచ్చెను. పాపము జగన్నాథదాసు నుంచి యుద్దేశముతోఁ దన్ను వెంటఁబెట్టకొని పోవుచున్నాడేమోయని సందియము నడుమ నడుమ పడ జొచ్చెను. అందుచేత నతండు మనోనిశ్చయము లేకయే గుఱ్ఱము తీసికొని వెళ్ళినదారిని వెళ్ళజొచ్చెను. అట్లు వెళ్ళుచుండ వెనుక నడచుచున్న వెంకటస్వామి “అమ్మా” యని కేక వేసి బోనముపెట్టె నేలఁబెట్టి చదికిలంబడెను. అది విని రామరాజు వెనుకకుం దిరిగిచూచి గుఱ్ఱమాపి క్రిందికి దిగెను. ఆ ధ్వనిపిని రామరాజు దిగుట గని జగన్నాథదాసు వాని యనుచరులు గుఱ్ఱములనాఁపి దిగి వెంకటస్వామి వద్దకు వచ్చిరి. రామరాజు సేవకునికడకుఁ బోయి నేలఁ జతికిలం బడుటకుఁ గారణమేమియని యడుగగా “బాబూనా కాలిలోఁ బెద్దముల్లు

విరిగినది. ఇదిగో నెత్తురు వచ్చుచున్నది. అని వెంకటస్వామి యేడ్చెను. భయములేదు. ముల్లు విరిగినంతమాత్రమునకే యేడ్చెదవేమి యని రామరాజు వానికి ధైర్యము చెప్పెను. జగన్నాథదాసు 'ననుచరులలో నొకడు ముల్లూడబెట్టికను. ముల్లూడినను కాలునడక కనుకూలముగా లేకపోవుటంజేసి వాని నెల్లు పయనము సేయింపఁగనునని రామరాజు దాసు నడిగెను. “ఏమిచేయగలము. ఎట్లోకుంటుకొనుచు మెల్ల మెల్లగా నడచి రమ్మని చెప్పదము. అంతకంటె మనమిప్పుడు చేయవలసిన దేమున్నది” యని దాసు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. “కటకటా! నెత్తురోడుచున్న కాలితో వానిని నేను నడుపు మని చెప్పగలనా” యని రామరాజు పలుక “నట్లయిన నేమిచేయుదువు. ఈరాత్రి వాని నీచెల్లక్రిందఁ బండుకొమ్మని చెప్పము. రేపుదయమున మనమువచ్చి తీసికొనిపోవుదము. ఎదుర రెండుక్రోసుల దూరములో నొకపల్లెయున్నది నడిమి కావడివేసి తీసికొనిరావలసినదని యక్కడనుండి మనుష్యులను బంపుదము” అని దాసు మరల బదులు చెప్పెను. “ఏమీ! దిక్కులేని యీ సేవకుని నొంటిగ నిద్విసమైన యీ యడవిలో విడిచి వెళ్ళుదునా? అట్లేన్నడు నేను జేయఁ జాలను. వెంకటస్వామీ! లే” యని లేవదీసి గుట్టమెక్కు మని యాజ్ఞాపించెను. వెంకటస్వామి వినయభయసంభ్రమంబులతోఁ జేతులు జోడించుకొని నిలువంబడి “బాబయ్య గారూ! అంతపని నేను జేయలేను. నేనీ రాత్రి యీ చెల్లక్రింద నుండెదను. రేపు నడికావడిమీఁద వచ్చెదను. తమరే

యెక్కండి''యని విన్నవించెను. దయారస శీతలమైన రామ రాజహృదయముమీఁద వెంకటస్వామి వేడికోలు పనిచేయ లేదు. రామరాజు వానిని చేయిపట్టుకొని గుఱ్ఱమెక్కించెను. రామరాజయొక్క మహోదారశీలమునకు జగన్నాథదాస ప్రముఖులు మిక్కిలి నాశ్చర్యము నొందిరి. రామరాజు వెంకటస్వామిని నశ్వము నెక్కించి బోసముపెట్టె వాని వెనుక గుఱ్ఱముమీఁదఁ బెట్టి పడిపోకుండ త్రాళ్ళతోఁగట్టి గుఱ్ఱమును నడచునట్లు హెచ్చరించి కళ్ళెమును వెంకటస్వామి చేతి కిచ్చి తాను వానిప్రక్క నడువజొచ్చెను. జగన్నాథ దాసున కిది జన్మమధ్యమునఁ జూడనివింతగదోచెను వెంకట స్వామి మున్నెన్నఁడు గుఱ్ఱమెక్కినవాఁడు కాకపోవుటచే సరిగా దానిని నడిపింపఁజాలక పోయెను. అట్టి సమయము లందు రామరాజే వానికి గురువై యశ్వగమన విశేషంబులఁ క్రొత్తగా నేర్పెను. అగర్భశ్రీమంతుడై కాలుక్రిందఁబెట్టి నడచి యెఱుంగని యజమానుఁడు నడచుటయు, నడకయే కాని వాహనమెన్నఁడు నెక్కియెఱుంగని తాను గుఱ్ఱ మెక్కుటయుఁ దలంచుకొని వెంకటస్వామి మితిమీరిన సిగ్గుజెంది గుఱ్ఱముమీఁద దలవంచుకొని కూరుచుండెను. వెంకటస్వామిగుఱ్ఱము మెల్లగ నడవజొచ్చెను. దాసు మొదలగు వారిహయములు వేగముగ నడచుటంజేసి చాల దూరమున నుండెను. సూర్యాస్తమయ మగునప్పటి కా మార్గస్థులందఱు నొకపల్లెజేరిరి. అది తన మేనమామ యున్న కొండపల్లెయేయని రామరాజు సంతసించి

యొకటిరెండుసార్లు వెంకటస్వామిలో “అదిగో మామయ్య గారి యూరు సమీపించినాము. నీకానికి మందు వేయించెదను. భయపడకు” మని ధైర్యము చెప్పెను. అగ్రామము రామ రాజనుకొన్న కొండపల్లెకాదు. కొండలలోనున్న యొక పల్లె గ్రామము. చేరఁగానే యిదియేనా కొండపల్లెయని యతఁడు జగన్నాథదాసు నడిగెను. “ఇది కొండపల్లెగాదు. ఇక్కడికి రెండుక్రోసులదూరములోనున్నది కొండపల్లె. రేపుదయమున మన మాయూరు చేరఁగలము. ఈరాత్రి మనమిక్కడ విశ్రమింతము ఇక్కడ నేనెఱిగినవారు చాలమంది గలరు” అని యతఁడు బదులుచెప్పెను. “ఈరాత్రి తప్పక కొండపల్లె చేరగలమని నీవు నమ్మఁబలికినందున రాచబాట విడిచినవెంట నీదారినివచ్చితిమి. నాగుఱ్ఱమూ యలసిపోయినది నా సేవకుని కాలికా గాయము తగిలినది. నాకోరికా నెరవేరలేదు. ఏల యిట్లు చేసితి”వని యొక్కింత కఠినస్వరముతో రామరాజు పలికెను. “అయ్యా! కోపపడకండి. ఇందు నాలోపము విశేషములేదు. మీ గుఱ్ఱ మీదారిని సరిగా నడిచినదిగాదు. మీసేవకుఁడు గాయపడుటవల్ల మీగుఱ్ఱ మడుగులు లెక్క పెట్టుకొనుచు నడచినది. మీనిమిత్తము మేము కనిపెట్టుకొని యుండుటచే నందఱు కాలస్యమయిన” దని యతఁడు త్తరము చెప్పెను. “సరే కాని” మ్మని కోపదృష్టితో రామరాజు బదులుచెప్పి వెంకటస్వామిని గుఱ్ఱముమీదనుంచి దింపి యొక యరుగుమీఁద గూర్చుండఁబెట్టి బోనముపెట్టె దింపి వాని

ప్రక్కను బెట్టి యశ్వమును దానె స్వయముగ నొకచెట్టు నకుఁ గట్టిపెట్టెను. జగన్నాథదాసును రామరాజును నాపల్లె లో నున్నవారందఱు జూడవచ్చిరి. దాసు రామరాజు నొక పెంకుటింటికిఁ దీసికొనిపోయి చావడిలో నొకబల్లమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను. అనంతర మక్కడకు వెంకటస్వామి భోనముపెట్టె సహితముగా వచ్చెను. రామరాజునకు జగన్నాథదాసు భోజనసదుపాయమును జేసి గుడ్డుమునకు మేత వేయించి వెంకటస్వామి కాలికిఁ కట్టుకట్టించి యొకగదిలో రామరాజునకు మంచము పక్క వేయించి పండుకొనఁబెట్టెను. భోనముపెట్టె తనమంచమువద్ద పెట్టవలసినదని రామరాజుఁజూపించెను. అది యట్లే జరిగెను. రామరాజు మార్గారూ సముచేతఁ బగల్గె నలసినను నతనికిఁ బండుకొనఁగానే నిదుర తాలేడు. అతని మనస్సున నెన్నెన్నో తలంపులు పుట్టి యుడఁగు చువచ్చెను.

పదినాల్గవ ప్రకరణము

నిద్దురపట్టకపోవుటచే రామరాజులేచి మంచముమీద గూర్చుండి దృష్టి పైకి నిగిడ్చి తనలో నిట్లని తలంచెను—
 “ఏమిది? ఇక్కడ మహామాయ జరుగుచున్నట్లు తోచు చున్నది. ఈపల్లియలో నై చిత్రమేమొకాని నాగరికుఁడొక్క డును గానరాడు. ఒక మనుష్యుడైనను నమ్మదగిన పెద్ద

మనుష్యునివలె గానబడెడు. ఈ మనుష్యుల యాకారములు వాలకములు చూడఁజూడ గజదొంగల విధమున నాకగపడుచున్నారు. ఇది దొంగల గూఢమేమో యని సందేహముతోచుచున్నది. గ్రామమైనచో బ్రాహ్మణులు గాని క్షత్రియులు గాని వైశ్యులుగాని లేక యుందురా? దొంగలగూఢమగునా కాదా యని సందేహింపనక్కఱలేదు. నిశ్చయముగా నట్లే అట్లయిన వీరి బారినండి తప్పించుకొనుట యెట్లు? అని మరియేమేమో తలంచుకొనబోవుచుండ యమకింకరులవంటి నటుగురు మనుష్యులు విసవిసవచ్చి గదిలోఁ బ్రవేశించిరి. వారిం జూచి రామరాజు చివాలున మంచముమీఁదనుంచి లేచి ప్రక్కనున్న ఖడ్గముమీఁదఁ జేయి వేయఁబోవుచుండ వచ్చిన వారిలో నిద్దఱు గుభాలున వానిపయింబడి పట్టుకొనిరి. మూడవవాడు చేతిలోని ఖడ్గము లాగి వేసెను. అప్పుడు పైబడి పట్టుకొన్న వారిలో నొకఁడు వానిచేతులు రెండును వెనుకకు విడిచికట్టెను. నాల్గవవాడు మంచము నడుమెక్కి కూర్చుండెను. ఇది యంతయు రామరాజు మాటాడుటకునైన వ్యవధానము లేనట్లు నొక్కనిమిషములో జరిగెను. తక్కిన ముగ్గురు రామరాజును మంచముమీఁదఁ గూర్చున్నవాని కెట్లయెదుట నిలువంబెట్టిరి. మంచము నడుమెక్కిన మనుష్యుడు దొంగల దొరయగు కొండ గంగులని రామరాజెఱుంగక పోయినను మా చదువరులకుఁ దెలియకపోదు. అ మ్రుచ్చుల దొరమంచపు గద్దెపైఁ గూర్చుండి ముజ్జగంబుల

దొరయగు దేవేంద్రునకు నైన లేనంత తీవి యహఃకారము క్రూర్యము వహించి కోరచూపుల రామరాజుం జూచి యిట్లనియె. “ఓ చిన్నవాడా! నీకోకమాట చెప్పుచున్నాను విను. నీవు మాచేతులలో బడినావు బ్రతికియుండవలెనంటే ఒకటే చూట. ముందుగా నీదగ్గరనున్న సొమ్మిచ్చి తరువాత మేము కోరినంత ధనము నీవీయవలసినదే. ఈయకపోతే నీబుట్టు ముంజికాయలాగున నెగిరిపోవును. మంచిచెడ్డ లాలోచించు కొని చెప్పినట్లు చేసి ప్రాణములు దక్కించుకో. నేనెవరనో నీకెరుకలేదు కాబోలు! నాపేరు కొండగంగులు కొండగంగుల పేరు చెప్పితే పాములు పరుగెత్తవు పక్షులు మేత మేయవు; పులులు నీళ్ళుత్రాగవు. నేను యమధర్మరాజునంటే యమధర్మరాజువంటి వాళ్ళవుత్తెలు కొబ్బరిపుచ్చెల లాగున సరికివేయించెదను.” ఆమాటలు చెప్పునప్పుడు కొండగంగులు ముఖమై ఖరి యతని యభినయము చూచితీరవలయుఁ గాని వర్ణింప నలవికాదు. అప్పులుకులు విని రామారా జిట్లనియె “నీప్రచురము నేను వినలేదు. కాని నీమాటలఁ బట్టియు నీవాలకమును బట్టియు నాకుఁ దెలియుచున్నది. నాఖడ్గము నాచేతఁ జిక్కినపక్షమున నేను నీస్థితిలోను, నీవు నాకంటె దీనమైన స్థితిలోను నుండుట సంభవించియుండును. మీ యదృష్టము చేత నా ఖడ్గము నాచేతఁ జిక్కకపోవుటయుఁ తత్కారణము ననుమీయధీనమగుటయు సంభవించినది. మీరు సన్నుజంపుదురని నా కెంతమాత్రమును భయములేదు. జన్మమెత్తిన

తరువాత నెప్పుడైనను జావకపోము కాని నామేనమామకు జబ్బుగానున్నది. ఆయనను జూడవలయునని నేను మిక్కిలి తత్కరపడుచున్నాను. నాబోనముపెట్టెలో నూరువరహాలున్నవి. అవి మీరు పుచ్చుకొని నన్ను వదలివేయుడు. మేనమామయందలి ప్రేమాతిశయముచేత నేనిట్లనుచుంటిని గాని ప్రాణభీతిచేతఁగాదు. ఈబోనముపెట్టెయు నందులోనున్న వస్తువులు తప్ప నావద్ద నితరమైన సొత్తులేదనినన్ను, వంచింది మీకడకుఁ దీసికొనివచ్చిన నీగులాము జగన్నాథదాసు నిశ్చయముగ నెఱుఁగును.” అనవుడు గంగులు “వారే జోగులూ బోనముపెట్టె తీయరా?” యని పెట్టెతీయించి యొక లక్కబరిణలోనున్న నూఱువరహాలం దీసికొని మరేమయిన ధనమున్నదేమోయని పెట్టె రెండుసార్లు వెదకించి యందులోనున్న జరీబట్టలు కొన్నిటిని గ్రహించి కొండపల్లె కాగితముల పుస్తకములను దాటియాకుల పుస్తకములును దీసి నట్టిటు పారవైచి కొంతసేపేమేమో యాలోచించి యవ్వల నిట్లనియె. “చిన్నవాడా! ఈ నూరువరహాలు మాకుచాలపు. మరి వేయివరహాలు మాకిచ్చినపక్షమున నన్ను విడిచిపెట్టెదము. అంతవరకు నిన్ను వదలము. సొమ్మిచ్చువరకు నీవు మాఖయి దీగా నుండవలసినదే” ఆమాటలువిని రామరాజు “నావద్ద ధనములేదేమి చేయుమనియెద” వని యడిగెను. “నీవద్ద నున్న నౌఖరును మీయింటికిఁ బంపించి వానిచేత ధనము దెప్పించి నాకీయవలయును.” అని గంగులు బదులు చెప్పెను. అది వినగానే రామరాజునకు మనోధైర్యము మిక్కుటముగాఁ

బొడమెను కొలది కాలములోన తనకు విముక్తి కాగలదనియు గంగులునకు వానితోడి దొంగలకు వినాశకాల మాసన్నమైన దనియు నతని మసంబునం దట్టెను దట్టినతోడనే యాతఁ డిట్లనియె. “నా వెంట వెంకటస్వామియను కావలిక్కువాఁడు వచ్చియున్నాఁడు. మీయిష్టమైన యెడల మాతండ్రి పేర జాబువ్రాసి వానిని బంపి సొమ్ము తెప్పించెదను.” అనవుడు గంగులు వాని కేదో గాయము తగిలినదటకాదూ అది కుదర గానే పంపవచ్చును. కాని మమ్ము సంహరించుటకై నీవే మాత్రము ప్రయత్నించినను మాతండ్రి లష్కరు గిష్కరు దీనుకువచ్చినను ముందుగా నీప్రాణములు తీసివేసెదము కపర్ దార్. ఈసంగతి నీజాబులొ వ్రాయవలెను. లేనిచో మాతండ్రి గోలుకొండనుండి యొకసేన తీసికొని రాగలఁడు నీవెన్నఁడు మాప్రాణములు తీయనని యట్టివారికి సహాయము జేయనని యొట్టు పెట్టుకొనుము. లేనిచో నీవు డబ్బిచ్చినను నిన్ను బ్రతుకనీయము” అని పలికెను. అనవుడు రామరా జొక్కంత యాలోచించి యాప్రమాణముయొక్క మంచి చెడ్డలు విమర్శించి వారు చెప్పిన చొప్పున నొట్టుబెట్టుకొనెను.

పదియే నవ ప్రకరణము

“ఓసీ! నిన్నరాత్రి యేదో కలవరము పుట్టినట్టు తోచి నది అది యేమో నీవెఱుగుదువా? జామురాత్రివేళ

గంగులు, జగన్నాథదాసు మొదలగువారుచేరి గుసగుసలాడు
కొనజొచ్చిరి. అలాగున చేయుదమని యొకఁడు నీలాగున
చేయుదమని యొకఁడు తోచిన విధముగ గంగులుతో
నాలోచన చెప్పసాగిరి. గొప్పచేప యేదైన వలలోఁ బడి
నదా యేమి? చూడఁజూడ సంపన్నుఁడో పాతశత్రువో
యీగజదొంగలచేతఁ జిక్కినట్లు తోచుచున్నది. పాప
మెనని దినములు బాగున్నవి కావోకద! ఎవని తలిదండ్రులు
పుత్రశోకముచేఁ దల్లడిల్లుదురోకదా. ఎవనినామమునందలి
యక్షరముల యమధర్మరాజు గుణించుచున్నాఁడోకదా. ఈ
బెబ్బలి గుహప్రవేశించిన మేఁకపోతు లెన్నఁజైనఁ మరల
ప్రాణములతో నవలకువెళ్ళినవా? నిజముగా నెవరో వీరిచే
మార్గమధ్యమునఁ బట్టువడి యుండిరిని నేను దలంచెదను.
రెండుజాములు రాత్రివేళ నాకుమెలకువవచ్చినపుడు గంగులు
మొదలగువారు తెగఁద్రదాగి పాటలు పాడుచుండిరి. అందుచే
నేనిట్లనుకొంటిని” అని యొకయంగన తన పరిచారికతో
నంతో యాత్రముతోఁ బలికెను. పలుకుటయు నప్పరిచారిక
కన్నుల నీరుదెచ్చుకొని యయ్యంగనతో బుగ్గను చేయిబెట్టు
కొని యిట్లనియె— “అమ్మా! ఏమి చెప్పదును తల్లీ నిన్న
గూట దీపములు పెట్టగానే యెవరినో జగన్నాథదాసు తీను
కొనివచ్చినాడు ఆయనను గదిగోఁ బ్రవేశపెట్టినాడు నాతల్లీ!
ఆయన నేమి చేయుదలచుకొన్నారో కాని, ఆయన తల్లి
పుణ్యము తండ్రిపుణ్యము నెల్లున్నదో కాని నారాయణ
మూర్తి యాయనమోమున నేమివ్రాసిపెట్టినాఁడో కాని

చక్కని చుక్కమ్మ. బంగారపు బొమ్మమ్మ చేరెడేసికండ్లు ప్రొద్దునలేచి యాయన మొగము చూచితే పాపాలు పోకమానవు చుక్కలలో చందమామ. ఈకటికవాళ్ళ చేతులలో నేలాగు పడినాడో? ఆయన కేమి మూడినదో? వీళ్ళదుంప తెగ. ఈబండదొంగ లేమి తలచుకొన్నారో నాకేమీ పాలుపోదు. ఆయనగారి పెట్టెలో నూరు వరహాలున్నవట అవి వీళ్ళు దోచుకున్నారంట. ఏదో పనిమీద నాలాగు వెళ్ళినట్టే వెళ్ళి యాయనమొగ మిట్టే చూచినా నమ్మా. పో పో నీకెందుకు పో యని కేకలు వేసినారు. భయపడి నేనుపగులెత్తుకొని వచ్చినాను. అప్పుడే యొక తూరి మొగమువంకచూచినాను ఏమిమనిషమ్మా రాచ కొడుకేమో? ఎందుకు నాకెందుకమ్మా నన్నడుగఁబోకు” పరిచారికపలుకు లంగనకు మునుముందు విషాదంబు గలిగించెను. అందుచే నామె యించుకసేపు లోలోన విచారించి మెల్లన నిట్లనియె. “ఓసీ! నీవనినట్లతడు రాచకుమారుడే యైనపక్షమున నాకు విచారముపోయి సంతోషము వచ్చుచున్నది. ఏలయన క్షత్రియకుమారుడు తనపీడలందొలగించుకొని పరులపీడలం దొలగింపగలడు. మనమంత యద్భుత వంతులము కాముగాని మనమట్టికోరికలు కోరఁగూడదుగాని మనవిఁబంధమునుండి విముక్తులమగుటకతఁడేని నాయము చేయగూడదా” అనవుడు నప్పరిచారిక యొక మూలనుండి మరియొక మూలకుఁ దలనుత్రిప్పి యీసడింపుచు “ఆలు లేదు చూలు లేదు కొడుకు పేరు పోమలింగ మన్నా” రంట నీమా

టాలాగు నున్నదమ్మా. రేపిపాటివేళప్పుడు మనదొంగ దొర
 లారాచకొడుకు పుట్టె నెగురగొట్టి దయ్యాలమరిచెట్టుకొ
 మ్మకు గట్టకపోతే నాపేరు మారుపేరు పెట్టు. ఆయన జీవన
 మాయన కాపాడుకుంటే నిన్నూ నన్నూ రక్షించినంతఫలం.
 ఆయనేమిటి, మనకు సాయముజేయుటేమిటి ? చాలుచాలు !
 చిన్నప్పిల్లపు. నేను చిన్నప్పు డనగా బుట్టినాను; నాకన్న
 నెక్కువ తెలుసునా నీకు” అని మందలించుటయు సయ్యం
 గన చిఱునవ్వునవ్వి మఱియేమో చెప్పబోవుచుండ సంతలో
 గదలివచ్చుచున్న తాటిచెట్టువలె గంగులు, మఱియిద్దఱు
 మనుష్యులతో నక్కడకు వచ్చెను. చిరపరిచితుడైనను
 వానిని జూడగానె యయ్యంగనకు బరిచారికకు నొడలువడ
 కెను. తమమాటలేమైన నతఁడు విని తమ్ము దండించుటకు
 వచ్చెనేమో యని పరిచారిక చలిచే వడఁకినట్లు వడకజొచ్చె.
 అప్పుడు గంగులు వారిని జూచి “భయపడవద్దు. పండ్రెండు
 సంవత్సరములనుండి యున్నవారికిఁ గూడ భయమేనా ?”
 యని ధైర్యముచెప్పెను. అప్పుడు తమమాటలు విని యతడు
 రాలేదని పరిచారిక ధైర్యము దెచ్చుకొనియెను. అంతలో
 సిరువురు మనుష్యులు రామరాజు నక్కడకుఁ గొనితెచ్చిరి.
 అతని చేతులు వెనుకకు పీఱిచి కట్టబడలేదు. కడచినరాత్రి
 ప్రమాణములు చేసినతోడనే గంగులు వాని చేతికట్టులు
 విప్పించి భగవంతుఁడిచ్చిన యవయవములను స్వేచ్ఛగఁ
 గదుపవీలు కలుగఁజేసెను. అతఁడు వచ్చి తన్ను దోడ్కొని
 వచ్చిన సేవకులనడుమ నిలిచి యెట్టయెదుట నిలిచియున్న

యాయంగనను దేరిపారచూచెను. ఆయంగనయు రాజకుమారుని సుందరముఖారవిందము దలవంచికొని క్రేగంటిచూపులఁ జూచెను. భాగ్యవంతులపైఁబడి శరీరమందలి సమస్తాభరణములం దోచికొను గజదొంగవలెనే రామరాజయొక్క విశాలనేత్రములు తన యెట్టయెదుట బంగారు బొమ్మవలె నిలిచియున్న యాయంగన ముఖము పైఁబడి లావణ్యతారుణ్యంబులఁ జూరలాడఁదలచి యవి యపహరించుటకు వీలుకాని యాభరణములగుటచే వాటిని స్పృశించుచు నక్కడనే నిలిచియుండెను. తాఁజెడ్డకోతి ననమెల్ల జెఱచెనన్నట్లు చంచలములగు నాతని కన్నులు రాచకుమారుని మనస్సును గూడ దీసికొనిపోయి యామె మీఁద నిలిపెను. సిగ్గున దలయెత్తి చూచుటకు వీలులేకపోయిన నయ్యంగనయుఁ గటాక్షవీక్షణముచేతనే రాచకుమారుని చక్కదనముజూచి తనివి వోవక మరలమరలఁ జూచుచు నానందము నొందుచుండెను. అయువజను లీవిధమున బరస్పరాపలోకన కుతూహలంబున మైమఱచియుండ వారి యానందమునకు భంగకరముగ గంగులిట్లనియె—“మాచీ! ఈరాజుల చిన్నవాఁడు కొన్నాళ్లు మనకడ నుండఁగలఁడు. నీవు వంట సున్నితముగ జేయగలవట. ఈయనకు గావలసినసంజుఘ్న పచ్చళ్ళు పిండివంటలు కాయగూరలుచేసి పెట్టవలెను. ఏగోపము జరుగగూడదు. కృష్ణ వేణి! నీవుకూడ మంచికి సాయముచేసి పనిచేయవలెను. జాగ్రత్త! జాగ్రత్త! అనవుడు నూచి “మంచిదిబాబూ

మంచిదిబాబూ ఆలాగే చేసిపెట్టెద” నని యుత్తరమిచ్చెను. కృష్ణ వేణి యంగీకారసూచకముగఁ దల ద్రిప్పెను. అంతట గంగులు రామరాజు మొదలగు ఫరివారము వెంటరా నానలకుఁ బోయెను.

పదియాటవ ప్రకరణము

పల్లియ జేరినతరువాత యజమానునిమొగము వెంకటస్వామియ, సేవకునిమొగము రామరాజు నాలుగుదినముల వఱకుఁ జూచి యెఱుంగరు. సేవకుఁ డెట్లున్నవాడని వాని గాయ మెట్లున్నదని రామరాజు దగ్గఱనున్న మనుష్యుల నడిగి వానిం బలుమారు చూడఁగోరెను. కాని పరస్పరదర్శనము మాత్రము కాలేదు. వారు పల్లియ జేరిననాటి రాత్రియే రామరాజు బసచేసిన గృహమునుండి వెంకటస్వామిని మఱి యొక గృహమునకుఁ దీసికొనిపోయి తగిన చికిత్సలు జేసి వాని గాయము మాన్పి కొండగంగులుయొక్క యనుచరులు వాని కెల్లవిధముల నుపచారములు చేసిరి. అయిదవనాఁ డుదయమున గంగులు కొందఱు అనుచరుల వెంటఁబెట్టుకొని రామరాజున్నకడకు బోయి యిట్లనియె. “రాచచిన్నవాడా! నీ బంటు వెంకటస్వామికి గాయము కుదిర్చినాము. అతనికి సదుపగల శక్తి వచ్చినది. కాబట్టి యతనిని మీతండ్రిగారివద్దకు బంపి మూకీయవలసిన సొమ్ము తెప్పించవలసినది. వెయ్యికఱకువరహా లిచ్చిన పక్షమున నిన్ను మేము విడిచిపెట్టెదము.

మీతండ్రిపేర నీచేతిలో నీవొకజాబువ్రాసి యితనిచేతికిచ్చి యితనిచేతనే యాసొమ్ము తెప్పించవలయు. మీతండ్రి గోల కొండ నవాబువద్ద నుండుటచేత తనకుఁ బలము గలదు గదా యని నవాబు తనచేతిలో నున్నవాడని తనమాట చెల్లునని గర్వించి సేనలను గీనలను దీసికొని మాపల్లె ముట్టడించి మమ్ముఁ బట్టుకొని చంపించుటకై ప్రయత్నముచేయు నేమొ; సేనలు వచ్చుచున్న జాడ మాకు దెలిసినపక్షమున నీతల నీ మెడమీఁదనుండదని నిశ్చయముగ నమ్ముకొనుము. చెప్పినంత మాట చేసెడు వాడనెకాని నేను సందేహించువాడను గాను. ఈమాటలు మీ వెంకటస్వామితో నీవు గట్టిగా జెప్ప వలయు. అట్టిప్రయత్నము మీతండ్రి చేసినయెడల ముందు నీప్రాణములు తరువాత మాప్రాణములు బోవును. కాబట్టి మంచిచెడ్డలు నీవే విచారించుకొని యేప్రకారముగా జాబు వ్రాసి జవాబు తెప్పించవలయునో యాప్రకారము జాబు వ్రాసి సొమ్ము తెప్పించవలయును. నీయిష్టము వచ్చినమాటలు వెంకటస్వామితోఁ జెప్పకొనవచ్చును. ఇదిగో నేను వెళ్ళు చున్నాను” అని పలికి గంగులు సపరివారముగ రామరాజు సదనమునుండి నిష్క్రమించెను. అతఁడు తనగదిగుమ్మము దాటగానె రామరాజు తనలో నిట్లని వితర్కించుకొనియెను. “ఏమీ! ఆంధ్రదేశమునందు క్షత్రియులలో పేరు ప్రతిష్ఠలు కాంచి గోలకొండ నవాబువద్ద గొప్పయధికారము వహించిన నరసింహరాజునకు, గుమారుడనై ఖడ్గప్రయోగమునందు

విలువిద్యయందు దుపాకిఁ గాల్చుటయందు మిక్కిలి నేర్పరినై శౌర్యసాహసములకుఁ బలుమారు మిత్రులచే మెప్పువడసి విద్యావంతుఁడనై యెట్టకేలకు దారులుకొట్టు దొంగలు చెప్పి నట్లు విని ప్రాణములు దక్కించుకొనవలసిన వాడనైతిని గదా. లంచమిచ్చి నాప్రాణములు నేను దక్కించుకొనుటకు యుక్తమా? ఆజన్మాంత మిచ్చుట నేను వీరి యధీనములో నేల యుండఁగూడదు. ఉండినపక్షమున నేమి ప్రయోజనము? దొంగలనా యడచినవాడనుగాను. తలిదండ్రులకా పుత్ర శోకము గల్గించినవాఁ డనగుదును. ఇక్కడనున్నను నాత్మ హాని చేసికొన్నను సమానమే. కావున స్వనాశనమునకుఁ గూడఁ గారణమగుచును కాబట్టి యిక్కడుండుట యన్ని విధములచేత ననర్థదాయకము. పౌరుషము ప్రయోగింపవలసి నప్పుడు పౌరుషము ప్రయోగింపవలయును. కాలము తప్పి వచ్చినప్పు డుపాయముచేతఁ గార్యసాధనము సేయవలయును. తుచ్చప్రాణముల నిమిత్తమై ప్రతిష్ఠ బోగొట్టుకొందునా? శరీరమాద్యం ఖలుధర్మసాధన” మ్మని మహానుభావుఁడగు శాళిదాసు వచించియున్నాఁడు. ఆకోరిక యక్షరాల నిజము. నరుఁడు జీవించియున్నపు డేధర్మమైన సాధింపఁగలడు. చచ్చి యేమిసాధింపఁగలడు. లోకోపకారార్థము చావవలసివచ్చిన పక్షమున నిర్విచారముగఁ జావవలసినదే. ఇందు లోకోపకారమేమియులేదే. నేనిక్కడ నుండిపోతినా దొంగల యాగ డము లెప్పటివలె సాగును. అనేకుల కపకారము జరుగు చుండును. ఎట్లో యావలబడితినా యీదుండగుల దౌర్జన్య

ములు హెచ్చుకొండ లోకమున కుపకారము సేయవచ్చును. నేను దొంగలతో జేసిన యొడంబడికప్రకారము కట్టబడి యుండి లోకమున కుపకారము చేసెద. కాబట్టి నేను ధన మిచ్చి తప్పించుకొని పోవుట ధర్మమే. నేనెకాదు ఆ బాలికను గూడ నెట్లయిన జెఱునుండి తప్పింపవలయును. ఆ జగన్మోహ నాకారమును బంధించుటకు వీనికి జేతు లెల్లవచ్చెనోకదా. ఆమెనుగూడ నేను వదలించెదను. నాకు వేయివరహాలు నామెకొక వేయివరహాలు విడుపుధనము క్రింద వీరు పుచ్చు కొందురు. పాపము మాచిని మఱువఁగూడదు. దానియయ్య నెంతో నీతిగలిగి తన యజమానులు మృతినొందినను బిడ్డను గాపాడుటకై చెఱులోవచ్చియున్నది. దానిని గూడ వదలించెదను. ఆ బాలికపై నాకుఁగల యనురాగ మటుండఁగా నాకీ నాలుగు దినములనుండి వారుచేయుచున్న యుపచారము లకు నేను గృతజ్ఞతఁ జూపవలదా? కావున మాచిని వదలించెద. మామువ్వరకు మూడువేల వరహాలు పుచ్చుకొందురు. లక్షవరహాల కధిపతియైన నరసింహరాజు తనకుమారుని విడిపించుటకై మూడువేలవరహాల నియ్యఁడా? మూడువేలేకాదు ముప్పదివేలిచ్చును. అంతేకాదు తన లక్షివరహాలను దన ప్రాణములను దన తక్కిన యాస్థిఁగూడ నానిమిత్తమై ధార వోయును. కాబట్టి నేనింక జాబువ్రాసెదను.” అని వితర్కించుకొనుచుండ నంతలో వెంకటస్వామి వచ్చి యెట్ట యెదుట నిలిచి దండముపెట్టెను. అతని జూచి రామరాజు దిగ్గునలేచి “వెంకటస్వామి! పాపము నిన్నుజూచి నాలుగు

దినములైనది. టేముముగ నుంటివా? మనయవస్థ యిట్లు వచ్చినది. కాని యచిరకాలములోనే మనకు మేలు చేకూర గలదు. బాబయ్యగారికి నేనొకజాబు వ్రాసియిచ్చెదను. అది పట్టుకొని నీవు వెళ్ళి బాబయ్యగారిచ్చిన సొమ్ము తీసికొనిరమ్ము” అని పలుక వెంటటస్వామి కంటనీరుబెట్టుకొని “మిమ్మువిడిచి నేను వెళ్ళగలనా? అమ్మగారితో బాబయ్యగారితో నేనేమని చెప్పదు”నని విచారించెను. రామరాజు వానికి ధైర్యముచెప్పి యూరడించి బోనము పెట్టెనున్న యాకు గంటముఁ గైకొని యొకజాబు వ్రాసి వానికిచ్చి పంపెను.

పదియేడవ ప్రకరణము

నాలు గి త్తిడిదీప స్తంభముల యందు నాలుగు వ్రాత బల్లలయెదుటఁ గూర్చుండి నలుగురు గుమస్తాలు లెక్కలు వ్రాయుచుండిరి. వెండిబిళ్ళలుగల డవాలీలు మెడలో నైచు కొని యిద్దఱుబంట్రోతులు చేతులుజోడించికొని నేలజూచుచు స్తంభములవలె నిలువబడిరి. ప్రభుదర్శనము జేయుటకు సమయము నిరీక్షించుచు వీధియరంగుపై బదుగురు మనుష్యులు గూర్చుండి ప్రభువేమి జేయుచున్నాడని ద్వారపాలకుని దఱిచి తఱిచి యడుగఁజొచ్చిరి. ఒక వెండిదీపపు స్తంభముముందు మెత్తలువేసిన యొకకుర్చీమీద దన కచ్చేరీ చావడిలోఁ గూర్చుండి కలిదిండి నరసింహరాజు నవాబు తనకుఁ బంపిన

కాగితముల గొన్నిటిని జూచుకొనుచుండెను. “వంటలై నవి, భోజనమునకు దయచేయవచ్చు” నని లోపలనుండి రెండు మూడుసారులు వర్తమానము వచ్చినను కార్యవ్యగ్రత చేత వినిపించుకొనక నరసింహరాజు తనపని దాను జూచు కొను చుండెను. అప్పుడు సింహద్వారమునద్ద నున్న ద్వారపాలకుడు గోపాలసింగు యజమానుని సన్నిధానము నకు వచ్చి యెట్టయెదుట నిలిచి ప్రభువు తలయెత్తి తన వైపు జూచునేమోయని కొన్ని నిమిషములు కనిపెట్టుకొని యుండ యాయన తనవంకఁ జూడనందున సాహసించి “రాజాజీ? రాం రాం” అని సలాముచేసి చేతులుజోడించి నిలువబడెను. నరసింహరాజు కన్నెత్తి “యేమి కాగితములు చదువుకొనుచున్నానని తెలియదా” యని కోపదృష్టితోఁ జూచెను. “స్వామీ! క్షమించవలయు, జరుగురుపని యుండ బట్టి నేనింత సాహసించవలసె. కాకున్న దేవరవారిపని కడ్డమురాగలనా” యని యతఁడు మనవిచేసికొనెను. అతొందర పనియేమో తక్షణము చెప్పమని నరసింహరాజు సెలవియ్య గోపాలసింగు “మహాప్రభూ! అబ్బాయిగారితో వెళ్లిన వెంకటస్వామివచ్చి తలవాకిటనున్నవాడు దేవరవారిని దప్పక యిప్పుడే చూడవలయునని కోరుచున్నాడు. దేవరవారిచిత్త” మని విన్నవించెను. విన్నవించినతోడనే నరసింహరాజు చేతి నుండి కాగితములు క్రిందజాతిపోయెను. చదువుకొనుచున్న ప్పడు వంగియున్న మేను కుర్చీకి జేరఁబడెను. కంఠస్వరము మారెను. ఏమిటీ! గోపాలసింగూ! వెంకటస్వామి యొక్కడే

వచ్చెనా? అబ్బాయి రాలేదా! సరిగాఁ జూచితివా? అతఁ డొక్కడే వచ్చినాఁడా? పిల్లవా డెందులకు రాలేధో యడిగినావా? ఏమి జవాబు చెప్పినాఁడు? ఊమముగా నున్నాడా? ఎక్కడనున్నాఁ” డని యొక్కనిమిషములో నెన్నోప్రశ్నల నతఁడడిగెను. “పేనేమియు నడుగలేదు సెలవైనయెడల వానిం దీసికొనివచ్చెద” నని సింగు బదులుచెప్ప “తక్షణమే తీసికొనిరా కాదుకాదు; నేనే వచ్చుచున్నానుండు” మని సింగు ముందునడున, దాను వాని వెనువెంట వెళ్ళి వీధి గుమ్మము ముందు నిలువబడియున్న వెంకటస్వామిని జూచి గోపాలసింగు నడిగినట్లే బహువిధప్రశ్నల నతఁ డడిగెను. ఆ ప్రశ్నలకు వెంకటస్వామి “అబ్బాయిగారు నిమ్మళముగా నున్నారండి. ఆయన స్వయముగ వ్రాసియిచ్చిన యుత్తర మేనండి యిది; చిత్తగించండి” యని జాబుచేతికివచ్చెను. కుమారుఁడు జాబు స్వయముగ వ్రాసియిచ్చినాఁడని వినిన తోడనే యతఁడు ఊమముగ నున్నవాఁడని నిశ్చయించుకొని ధైర్యము తెచ్చుకొని వానిని లోనికి రమ్మని విసవిస నడచి చావడిలోని కరిగి కుర్చీమీఁదఁ గూర్చుండి యిట్లని జాబు చదువుకొనెను. “బాబయ్యగారి పాదపద్మముల సన్నిధికి, మీకుమాళ్ళు రామరాజు నిత్య మనేక నమస్కారములుచేసి చేయంగల విన్నపములు నేను గుశలముగా నున్నాను. నావిషయమై మీరుభయపడనక్కఱలేదు కాని నేను బ్రయాణము చేయుచుండఁగా బాటసారుల వేషములు

వేసికొనిన దొంగలు నన్ను మోసపుచ్చి వారిగూడెములోనికిఁ దీసికొనిపోయిరి. నేనిప్పుడు వారిఁజైదీగా నున్నాను. నాకంటె ముందె యిక్కడ నొకరాచచిన్నది దాసీతోఁగలిసి జైదీగా నున్నది. ఆమె సౌభాగ్యము మంచితనమునూడ మహారాజుల యింటఁ బుట్టివలసిన కన్యయవి నాకుఁదోచుచున్నది. ఆమెకు దలిదండ్రులు లేరట. మూడవయేటనే జైదీగాఁ బట్టుకొనఁ బడినదట. ఇప్పుడు పదిహేనుసంవత్సరములుకలవు. ఆమెయు నామెదాసియునాకన్న పానములిచ్చినకలవిధములసంరక్షణము చేయుచున్నారు, వారివలననే నేను సుఖముగ నున్నాను. దొంగలగురువు కొండగంగులు; వానిపేరు మీరు వినియే యుండవచ్చును. వేయి కరకువరహా లిచ్చినపక్షమున నన్ను వదలివేయుదునని చెప్పినాడు. ఆసొమ్ము నిమిత్తమై మీవద్దకు వెంకటస్వామిని పంపినాను. విడుపుధనమిచ్చి యీతని బంపించ వలయును, ఈవిషయమున నాదొకమనవి యున్నది నాకంటె ముందునుండి చెఱలోనున్న రాచచిన్నదానినిదాసీసమేతముగ జెఱనుండి విడిపింపవలయునని నేను సంకల్పించు కొంటిని వారిద్దఱిఁ జెఱియొక వేయివరహాలు విడుపుధనము కావలసి యుండును. ఆసొమ్ముగూడ మీరు పంపించిన పక్షమున నే నతిధన్యుడ నగుదును. పెద్దపులులవంటి కటికివాండ్రచేతిలో బడవలయుననియిష్టములేదు. స్త్రీనిజెఱనుండివిడిపించుటకంటె బరమధర్మములేదు ధనము సంపాదించుట సులభముగాని కీర్తిపున్నములు సంపాదించుట కష్టము కావున నీ రాచచిన్న

దాని నెట్లయిన వదలించి నామనోరథము దీర్చి మీరు కీర్తి పున్నెముల సంపాదించవలయునని వేడుచున్నాను. ఇట్లు మువ్వరను విడిపింపఁదలచుకొన్న పక్షమున మూడువేలు వరహాలు వెంకటస్వామిచేతఁ బంపుడు. ఈధనము దొంగల పాలు గాకుండ వెంకటస్వామి కైదుగురు గుఱ్ఱపుస్వారులను సాయమిండు. వారు దొంగలగూఁడెములోనికి రాఁగూడదు. వెంకటస్వామి యొక్కఁడే ధనము పట్టుకొని రావలయును. ఇందొకరహస్యము గలదు. నన్ను వదలించుటకై సొమ్ము సంపాదించుటకై శిక్షించుటకై మీరు సైన్యములను బంపఁదలతురేమో, అట్లు చేయవలదు. అట్లు చేసినపక్ష మున వారు ముందు నన్ను జంపివేయుదురు. నేను సురక్షితముగ నిల్లు చేరిన వెనుక దొంగల నేమి చేయవలయునో యాలోచింతము. అంతవఱకు వారి జోలికి బోవలదు, తక్షణమే ధనమిచ్చి పంపవలయును.

చి త్రగింపవలెను

క లి ది ం డి రా మ రా జు

ఫాల్గుణ శుద్ధ ౯ ఆదివారము

జాబు చదువుకొని నరసింహరాజు కొంతసేపటివఱకుఁ గార్యనిశ్చయము జేసికొనలేకపోయెను. తన కుమారున కంత మహాపకారముచేసిన దురాత్ములను బెబ్బలులను వేటాడినట్లు వేటాడి చంపివేయవలయునని మహాకోపోద్దీప్తితోడై యతఁ డాలోచించెను. కాని కుమారుని తేమ మక్కడఁడై వచ్చు చుండెను. అందుచే విక్రమముకంటె వివేకము ప్రయోగింప

వలసిన సమయమిదియే యని తెలిసికొని వ్రాతబల్లకడనున్న షరాబును బిలిచి తన ఖజానాలోనుండి మూడువేల వరహాలను దీసి సంచులలోఁబోసి కట్టుమనియాజ్ఞాపించి గదితాళమిచ్చెను. షరాబుతోఁగూడ గోపాలసింగు వెళ్ళెను. పిమ్మట వెంకట స్వామిని గొన్నిప్రశ్నలడిగి యచ్చటి స్థితిగతులుఁ గనుఁగొని తెల్లవాఱుజామున బయనమని చెప్పి భోజనముచేసి రమ్మని యానతిచ్చి తనకుమారునివార్త తనభార్యకు దెలిసినపక్షమున నామె దుఃఖాక్రాంతయై గోలచేయునని యది రహస్యముగ నుంచఁదలఁచుకొనెను. వరహాలు సంచులలోఁ బోసి కట్టి గది బీగమువేసి షరాబు, గోపాలసింగును వచ్చినతోడనే యతఁడు సింగున కిట్లనియె. “నీవు మఱి నలువురు గుఱ్ఱపుసరదారులు మన వెంకటస్వామిని వెంటఁబెట్టుకొని యీసామ్ము దీసికొని వెంకటస్వామి తీసికొనివెళ్ళిన చోటికి వెళ్ళుఁడు. అతఁ డాగు మన్నచోట మీరాగుఁడు నిలుమన్నచోట మీరు నిలువుడు” అని తనకుమారుని వృత్తాంతమంతయు మెల్లగా నతనితోఁ జెప్పి తొందరపడవద్దని యానతిచ్చి తెల్లవాఱుజామున ప్రయాణ సన్నాహముమీఁద రమ్మని యానతిచ్చెను. అనంత రము తానును భోజనమున కరిగి పిమ్మట శయనించెను. కాని నిద్ర సరిగాఁ బట్టలేదు. తెల్లవాఱుజామున గోపాలసింగు, సరదారులు వెంకటస్వామి వచ్చినతోడనే నరసింహరాజు మేలుకొని వెంకటస్వామితోను సింగుతోను జెప్పవలసిన మాటలు జెప్పి వరహాలసంచుల నిచ్చి దారిఖర్చులనిమిత్తము వారికిఁ గావలసిన ధన మిచ్చి పంపెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

ప్రథమపరిచయ మైనది మొదలుకొని రామరాజు కృష్ణ వేణితో నిరంతరము ప్రౌఢ గడపవలయునని యభిలాష గలవాడయి సమయము జిక్కినపుడెల్ల నామె సన్నిధానమున కరిగి యేదో ప్రసంగము దీసికొనివచ్చి యామెచే మాటలాడించుచు నామె నోటనుండి వెడలు వాక్కుధారసంబుల జుట్టుకొనుచు హాయిగ గాలక్షేపము చేయుచు వచ్చెను. అట్టి ప్రసంగములలో నొక్కనాడు రామరాజు బాలిక నుద్దేశించి “కృష్ణ వేణీ! ఈ చెఱనుండి నిన్నెవ్వరై నను విడిపించిన పక్షమున స్వేచ్ఛగా నుండుటకు నీకెట్లుమున్నదా” యని యడిగెను. అంతలో మాచి మాటసందర్భ మందుకొని “యంత పుణ్యాత్ములెవరుందురు నాయనా? చెఱ వదలించెదమని చెప్పినపుడు వద్దనువారుందురా” యని బదులు చెప్పెను. “నాకుఁ దండ్రితేడు. తల్లి లేదు. చెఱ వదలినతరువాత దిక్కులేనిదానను నేనెక్కడకుఁ బోగల” నని కన్నులనుండి రెండు వేడిబాష్పబిందువులు జాఱ కృష్ణ వేణి ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఆకన్నీళ్ళు జాఱఁగానె రామరాజు హృదయము కలఁతజెందెను. “సుందరీ! దిక్కులేదనుకొని విచారింపకు. నేను నీకుదిక్కు. మాతలిదండ్రులు మిక్కిలి మంచివారు. నిన్నును మాచిని జెఱనుండి వదలించుటకై రెండువేల వర హాలను, నన్ను వదలించుకొనుటకు వేయి వరహాలను

బంపవలసిన దని మాబాబయ్య పేర జాబు వ్రాసితిని వెంకట స్వామి త్వరలో సామ్మ దెచ్చును. మనము మువ్వరము విముక్తులమై పోవుదము. నీకు వివాహమగువఱకు మాయింటనే యుండవచ్చును. మాబాబయ్య నీకు సకల సౌఖ్యములు నొనగూర్చు”నని రామరాజు మర్మము విడిచి హృదయమున నున్న కోరికలో గొంత యడంచి కొంత వెలిబుచ్చెను. వివాహముమాట తలపెట్టగానే కృష్ణవేణి సిగ్గునఁ దలవంచి యూరకుండెను. అప్పుడు మాచి “నాయనా! నగలా, నాణెములా, దిక్కుమాలిన యీ పేదపిల్లను శేసికొనువా రెవ్వరు? దైవ మేమేర్పరచినాఁడో యేమి చెప్పగలము. మాయమ్మాయి పున్నెము | బాగుండిన నిత్యేషమువంటి తండ్రి, బంగారువంటి తల్లి యెందుకు నేలపాతై పోదురు బాబూ” యని మరేమియు మాటాడలేక వెక్కిరియెడ్చెను. ఆమె విచారము జూచి రామరాజు జాలినొంది “మాచీ! విచారింపకు. సమస్తము శుభ మగును. కంట తడిపెట్టకుము. గంగులుతో నేను మాటలాడి మిమ్ము విడిపించెద” నని యభయ మిచ్చి యవ్వలి కరిగి గంగులు నిమిత్తమై వెదకెను. గంగులప్పుడు గృహమందు లేకపోవుటజేసి మాటలాడుటకు వీలు చిక్కదయ్యె ఆమరునాడు రామరాజు గంగులును గలిసికొని ప్రస్తావవశంబున నిట్లనియెను. “నన్ను విడిచినట్లై యీ బాలికనుగూడ విడువదలఁచుకొన్నారా? తలచుకొన్నపక్షమున నెంత విడుపుధనము మీకు గావలయును? ఏదో మొత్త మేర్పరచినపక్షమున నేను మాయింటివద్దనుండి ధనము

తెప్పించి వీరిని విడిచిచెదను” అనుచుండగనే గంగు లడ్డము వచ్చి “నేనామెను విడిచిపెట్టను. నాకొడుకు నాగులున్నాడు. ఆపిల్లవానికి దీనిని పెండ్లిచేయుదును. కనుక యీ మాట యెత్తవద్దు. నీదారిని నీవు పో. వాళ్ళజోలి యెందు” కని గంగులు నిష్కరుణముగ బ్రత్యుత్తరమిచ్చి చివాలున లేచి పోయెను. ఆపలుకులు వినగానె రామరాజుగుండెలు చెదరి పోయెను. మనోరథమెల్ల భగ్నమయ్యెను. ఆశ లడుగంటెను. “ఛీ! ఈమెను నెంటబెట్టుకొని వెళ్ళనిపక్షమున నేనిక్కడ నుండి పోనేల? ఆమె లేసిబ్రతుకు బ్రతుకా? ఆమెను విడిచి జీవచ్ఛవమునై గోలకొండలో నుండుటకంటె నీ దొంగల గూఢములోనైనా పాడుజీవితము గడపరాదా? వ్రతముచెడి నను ఫలమైన దక్కదే ఇక్కడినుండి యీమెను వివాహము చేసి కొందమన్న నల్లును వీలులేదు. ఈమెను వీడు తన కుమారున కిచ్చి పెండ్లిసేయునట; కాకిముక్కునకు దొండ పండు కట్టటకు యను మాట యిందు సార్థక మగుచున్నది. ఈమె నన్ను జేప్పెట్టినను సరే; చేపట్టకున్నను సరే; యీమెను మాత్రము వీసిబారినుండి తప్పించవలయు. కావలసిన ధనము గ్రహించి గంగులు తన్ను విడిచివుచ్చి నావెంట పంపు మని బాలిక కొండంతయాశపెట్టుకొని యున్నది. వాడు విడువఁడని యామెతో నెట్లు చెప్పుదును. ఇది విని యామె యాత్మహత్య జేసికొనునో, యడవిపుష్పమువలె గ్రమ క్రమముగా జీర్ణమై యిక్కడ సమసిపోవునో, దురాత్ముడను

నేనామె కీవట్టియాశ యేల కలిగించితిని. ఆహాహా! యిప్పుడు కర్తవ్యమేమి? సరే కాని, నేను ముందు విరక్తుడనయి గోలకొండకుఁబోయి బాలికా! విమోచనార్థము పనిచేసెద” నని రామరాజు తనలోఁ దాను దలంచుకొని కొంతసేపటికి లోని కరిగి యెప్పటివలె సుముఖుడై యుండక విచారాక్రాంతుడై యుండెను. అతని మొగము జూడఁగానే కృష్ణ వేణికిఁగూడ విచారము కలిగెను. అతని వాలకముజూచి మాచి “బాబయ్యా! యే మిట్లున్నా” రని యడిగెను. ఆ పలుకులు వినఁగానే యాతనికన్నులనుండి నీరు కారెను మంద భాగ్యుల మగు మామూలమున మీ కేనైన చిక్కులు సంభవించినవా యని కృష్ణ వేణి మృదుస్వరముతోఁ బలికెను. ఎట్ల కేలకు రామరాజు తన విచారము నాఁపుకొని వారివిడుదలను గూర్చి గంగులు చెప్పిన మాటలు జెప్పెను. “నిర్భాగ్యులను బాగుచేయువాడండ” రని కృష్ణ వేణి విచారసూచక మయిన కంఠస్వరముతోఁ బలికెను. “నాతల్లి! యడవిలో మన మీ కిరాతుల చేతులలోఁ బడిపోవలసినదేనా” యని మాచి కృష్ణ వేణిని గొగలించుకొని యేడ్చెను. రామరా జామె నూఱి డించి యిట్లనియె. “మిరీవిషయమున విచారింపకుడు. నేను గోలకొండ కరిగి నెలదినములనాటికి మిమ్ము దీసికొనిపోయెద. నాకు దుఃఖ మిప్పుడు కంఠపూర్తిగనున్నది. ఇంత కంటే నేనేమియుఁ జెప్పజాల. నామాట మీరు నమ్మియుండుఁడు. ఇది రహస్యముగ నుంచుడు” అని చెప్పినాడు. తిన్నగా భోజనముచేయక నాలుగు మెతుకులు కతికి యావలకుఁ

బోయెను. సాయంకాలము వెంకటస్వామివచ్చి సొమ్ము తెచ్చి యూరుబయట గుట్టిపుసవారు లయిచుగూరు సిద్ధముగనుండిరని చెప్పెను. అదివిని రామరాజు “గోపాలసింగు, నీవు మాత్రము వేయివరహాలను దీసికొని యిక్కడకు రం” డని చెప్పెను. సరేయని వాడు వెళ్ళి రాత్రి జా మగునప్పటికి గోపాల సింగును వెంటఁబెట్టుకొని వరహాలసంచి భుజముపైఁ బెట్టు కొని వచ్చెను. అతడు రాగానే రామరాజు గంగులును బిలిచి వేయివరహాలు లెక్కించి యాతనికిచ్చి దెల్లవాలుజామునఁ బోవుటకు సెలవిమ్మని యడిగెను. సరేయని గంగులు నీప్రతిజ్ఞ జ్ఞాపకముంచుకొమ్మని వానికి జ్ఞాపకముచేసి పొమ్మని సెల విచ్చెను. అనంతరము రామరాజు కృష్ణ వేణిని గలిసికొని తన పయనము మాట జెప్పెను. ఆమె అధిక దుఃఖాక్రాంతయై యుండెను. మాచియు రోదనము చేసెను రామరాజు కంఠ పూర్తియయిన దుఃఖము నెట్టెటో యాపుకొని “భయపడ వద్దు. నెలదినములనాటికి నీవు నా యంతఃపురమున నుండువు, నిరాశజెంది సాహసములు చేయవద్దు. నాకంఠములోఁ బ్రాణ ములుండగా మీకు భయములే”దని ధైర్యము జెప్పి గోపాల సింగును దీసికొనిపోయి కృష్ణ వేణిం జూపి వారి పూర్వవృత్తాంతము జెప్పెను. గోపాలసింగు కృష్ణ వేణిం జూడఁగా నాతని మన స్సిందుచేతనో పరిపరి విధములఁ బోయెను. పోవుటయు నాతఁ డెన్నోప్రశ్నలవేసి కృష్ణ వేణిని, మాచిని మిక్కిలిగ పోల్చిచూచి నిట్లున్నవిడిచి దుఃఖ మాఁపుకొని రామరాజును

వెంటబెట్టుకొని యావలకుఁ బోయెను. తెల్లవాఱుజామున రామరాజు, వెంకటస్వామి, గోపాలసింగు బయనమై పోయిరి. రామరాజు తన వెనుకటి గుఱ్ఱముమీఁదనె యెక్కిపోయెను. అంతట వారూరుబయటనున్న సవాగ్లం గలిసికొని గోల కొండకుఁ బయనమైపోయిరి. గోలకొండ చేరినతోడనే తలి దండ్రు లాతని జూచి ! పొందిన యానంద మింతింత యని చెప్పనలవి కాదు. కృష్ణ వేణియు మాచియుఁ దనవెంట రాక పోవుటకు రామరాజు తండ్రితోఁ గారణముజెప్పి తాను దొంగలతోఁ జేసిన ప్రతిజ్ఞ జెప్పి తన ప్రతిష్ఠకు భంగము కలుగకుండ వారిని రావించుట కుపాయము వెదకవలసినదని దండ్రుని బురికొల్పెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

“అతఁడు పెట్టిన గడువు గడచినది. నెలదినములు గతించినవి. ఇంక నతఁడు వచ్చునని నిశ్చయముగా నెట్లు చెప్ప గలను? ఆశాబంధ మింక ద్రెంపవచ్చును. నా నెట్టిగాని యా మహాత్మునకు నేను జ్ఞాపకమా? ఆ తలిదండ్రుల యాదరణము క్రింద నుండి యత్యంత సుఖప్రదాయకములగు మేడలపై మిద్దెలపై వసియించుచుఁ బువ్వుతోటలలో విహరించుచు నానాచిత్ర విచిత్ర భాజనములై న గోలకొండవీధులలో సంచ రించుచు నెచ్చెలులతో సరసస్థలాపగోష్ఠి ప్రవర్తించుచు

భూలోకస్వర్గ మనుభవించు నరసింహరాజు కుమారుఁ
డెక్కడ? తల్లిదండ్రుల యాదరణ మేమో యెఱుంగక నుఖ
మెట్టిదో చవిజూడక చిన్ననాటినుండి చెఱిలో నుండియున్న
మందభాగ్యురా లెక్కడ? నావంటిదాని కెన్నడు నదృష్టము
పట్టదు. అదృష్టమున్న పక్షమున నంత గారాబమున నన్ను
జెంచిన తల్లిదండ్రు లేకకాలమున నేల మృతినొందుదురు?
అదృష్టహీనమైన యీ జన్మము తుదముట్టించుట సర్వోత్త
మము కాని మాచి నేమిచేయుదును? దాని నిమిత్తమై నే
నిప్పుడు బ్రతుకవలసియున్నదానను. దాని నేదేని వంకమీఁద
గోల్పొండకు బంపి నేను నా తల్లిదండ్రులం గలిసికొనుటకు
బ్రయత్నము చేసెదనుగాక! ఎల్లకాలము దుఃఖభాజనమైన
దేహము తనకు నితరులకుఁ గూడ మహాభారము” అని యొక
నాటిరాత్రి కృష్ణ వేణి, తలపోయుచు నొకగోడకుఁ జేరఁబడి
కూర్చుండ నంతలో మాచి సమీపమున కరిగి “అమ్మా!
ప్రొద్దుపోయినది. పండుకొందమురా” యని చేయిపట్టుకొని
యామెను లేవదీసి మంచము మీదికిఁ గొనిపోయెను. తన
దుఃఖము మాచి యెఱిగినపక్షమున నది మిక్కిలి వగచు
నను భయమున దానికిఁ దన మనోగతవిషాద మెఱిగింపక
దానివెంట నట్లనఁ జని మంచముపైఁ బరుండెను. కాని కన్ను
మూత పడలేదు. అప్పు డప్పుడు వేడిబాష్పములు కొలఁకుల
నుండి దొరఁగుచుండెను. ఓదార్చువారు లేనప్పుడు దుఃఖము
దానంతటదియే యుపశమించునుగదా. తలనిండ తలంపులు

పెట్టుకొనియున్న యా కృష్ణవేణికి నిముసములు జాములయ్యెను. తానుతప్ప నెల్లవారు నిద్రపోవుచుండిరి. గూడెమంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. అప్పటికి రమారమి రెండు జాములయ్యెను. కృష్ణవేణి యొక గదిలోఁ బండుకొనియెను. తాను దొంగలగుంపులోనె కాపురముచేయు చుంటున్న వేరు దొంగలభయ ముండదను ధైర్యముతో చల్లగాలికై గది తలుపులు దీసి పండుకొనియెను. నిదురపట్టకపోవుటచే నామె లేచి మంచముమీఁద గూర్చుండి దొడ్డిపైపు చూచుచుండెను. దొడ్డిగోడమీఁద నిద్రింప మనుష్యు లెక్కియున్నట్లామె కంటికిఁ గనబడిరి. ఎవరువా రని యామె కేకవేసెను. అంతలో నొకఁడు గోడదిగి “నేను రామరాజు బంటును; గోపాలసింగును. అఱవబోకు”మని యుక్తరపుచెప్పి యామె కడకువచ్చెను. అంతలో రెండవవాఁడు తన్ను గలిసికొనెను. కృష్ణవేణి యది కలయో నిజస్థితియో తెలిసికొనలేనంత విభ్రాంతిగొంది తెల్లబోయి చూడసాగెను. భయసంభ్రమములచే మాచినిలేపుటకైన నామెకుఁ దోచదయ్యెను. అప్పుడు గోపాలసింగు “బిడ్డ! ఆలోచించుకొనుటకు బ్రశ్నలడుగుటకు వ్యవధిలేదు. నీనిమిత్తము మాచి నిమిత్తము రెండుపల్లకులు వచ్చి సిద్ధముగానున్నవి. మాచిని మేలుకొలుపు. ఈగోడ దొంగల దొంగల గుంపును బట్టుకొందుము ముందే దొంగలపైఁ బడితిమేని వారు మీకు హానిచేయుదురని శంకించి యిట్లు చేసితిమి. ఈగోడ యంత యెత్తుగాలేదు. చులకనగా

దాటించెదము” అని కృష్ణ వేణితో రహస్యముగఁ జెప్పెను. ఆపలుకులు విని యామె చేతితోత్పన్న మాచిని లేపెను. ఆమె కన్నులు దుడుచుకొనుచు లేచి యెదుటనున్న మనుష్యులను జూచి ఓలమ్మో గొంగలమ్మో యని యటవంబోవఁ గృష్ణ వేణి చేతితో నోరుమూసి “రామరాజు మననిమిత్తము పంపిన బండ్లుకాని దొంగలుకాదు. మనము వారితో నిష్పడు బల్లకిలోనెక్కి వెళ్ళవలెను. కేకలువేయకు” మని చెవిలోఁ జెప్పి దానిని లేవదీసెను. గోపాలసింగు వాని పరిచారకుఁడు మెల్లగ వారిని గోడదాటించి యక్కడఁ కినువది గజములు దూరములో నున్న పల్లకుల నెక్కించిరి. వారెక్కఁగానె బోయలు పల్లకుల నెత్తిరి. వారిశోఁగూడ నిరువదిమంది గుఱ్ఱపురౌతులు నొక సరదారు బత్తెపుఖర్బుల నిమిత్తము కొంత ధనము గోపాలసింగువద్ద గ్రహించి బయలుదేరిరి. వారుసాగి వెళ్ళగానె గోపాలసింగుయొక్క యుత్తరువు ప్రకారము ఫిరంగి కాల్పుఁబడెను. ఆఫిరంగి ధ్వనితో గూడె మందలి మనుష్యు లందఱు నొక్కసారిలేచిరి. కొండగంగు జగన్నాథదాసు మొదలగువా రందఱు మేలుకాంచి తలుపు తీసి చూచునప్పటికి నలుప్రక్కల తుపాకులు ధరించిన సిపాయిలు వారికిఁ గనఁబడిన మగవానినెల్ల పట్టుకొని త్రాళ్ళతో రెక్కలు విఱిచి కట్టిరి. కొండగంగులు విండ్లు నమ్ములు తెచ్చుకొనుటకుఁగాని కత్తిచేపట్టుటకుఁగాని తన మొండిప్రతాపము జూపుటకుఁగాని వ్యవధిలేకపోయెను. స్త్రీలు శిశువులు

మహారణ్యము బ్రతిభ్వనిచేయునట్లు మిన్నముట్టినట్లు నేడువఁ జొచ్చిరి. ఒక్కఁడైనను సిపాయిల నెదిరించిన పక్షిమున నాతఁడు యమపురి పక్షమున నాతఁడు యమపురి కరిగియె యుండును. మొత్తిముమీద నూరుమంది మగవాండ్రు గోల కొండ పైనికులచే జక్కిరి. వారినందరను జేతులు విఱచికట్టి గోపాలసింగు మొదలగు సరదారులు గోలకొండకు దీసికొని పోయిరి. నరసింహరాజు వారిని సంహరింప సంకల్పించెను. కాని రామరాజు తండ్రి కట్టనియె, “బాబయ్యగారు! నేను కొండగంగులు మొదలగు దొంగలప్రాణములు తీయనని ప్రతిజ్ఞ జేసితిని. ఆప్రతిజ్ఞమీదనే వారు నన్ను విడిచిరి. కావున నాప్రతిజ్ఞ మీరు పరిపాలింపవలయు వీరి ప్రాణముల దీయక వీరిని చెఱసాలలో నుంచుడు. నాప్రతిజ్ఞయు నెర వేరును. లోకమున కుపకారము గలుగును” కుమారుని యందలి ప్రేమాతిశయముచే నరసింహరాజు తాణాపాతో మాటలాడి వారిని యావజ్జీవము బందెలలో నుంచునట్లు రాజశాసనము దెప్పించెను.

ఇరువదవ ప్రకరణము

కృష్ణ వేణియు, మాచియు, నరసింహరాజు గృహము ననే పల్లకులు దిగిరి. నరసింహరాజుభార్య మంగయ్య కృష్ణ వేణిని గడుంగడు నాదరించి లోనికి దీసికొనిపోయెను. ఆమె లావణ్యము జూచినతోడనే యామె తనకోడలైన బాగుండు

నని మంగయ్య తలంచెను. ఆమె వచ్చిన నాలుగైదు దినముల తరువాత మంగయ్య కృష్ణ వేణియొక్క సౌజన్యత శాంతస్వభావము మొదలగు సద్గుణంబులంగని యామె నెట్లయిన కొడుకున కిచ్చి వివాహము చేయవలసినదని భర్తను బ్రార్థించెను. కృష్ణ వేణి పాణిగ్రహణ మెప్పుడు గలుగునాయని రామరాజు వివక్షించుచుండెను. కృష్ణ వేణియు రామరాజు చెట్టబట్టవలయునని కార్యఘటనము నిమిత్తమిట్ట దేవతలం బ్రార్థించుచుండెను. నరసింహరాజు రామరాజు మనోభీష్టము నతని చెలికాండ్రనలన విని సంతసించి వివాహమునకు సుముహూర్త మేర్పరచి బంధువర్గమునకు శుభలేఖలు వ్రాసి పంపెను. కొండపల్లెనుండి రామరాజుయొక్క మేనమామ సకుటుంబముగ వచ్చెను. పుట్టెడురోగమువచ్చి బ్రతికి బయటబడి మరల తన కంటఁబడిన సోదరునిజూచి మంగయ్య పరమానందభరితయయ్యెను. తమ్ముడు మరణమునుండియుఁ గుమారుఁడు చెఱునుండియుఁ దప్పించుకొని వచ్చినందుకు బంధువులు మంగయ్య యదృష్టమును శ్లాఘింపఁజొచ్చిరి. అనేకస్థలములనుండి చుట్టములు మిత్రులు చిరకాలాశ్రితులు వివాహమునకువచ్చిరి. రామరాజు యొక్క మేనమామ భార్యతో నొక క్రొత్తస్త్రీ వచ్చెను. ఎవ్వరడిగినను నామె తన పూర్వవృత్తాంతమును సరిగాఁ జెప్పదయ్యెను. ఎందుచేతనో కృష్ణ వేణిమీఁద మాత్ర మపరిమితప్రేమ గలిగియుండెను. ఆమె కృష్ణ వేణి గూర్చుండిన చోటనే కూర్చుండును. ఆమెప్రక్క నే పండుకొనును. ఆమెకుఁ దల దువ్వును. బొట్టు

కాటుక పెట్టును. పలుమారు ముద్దాడును. అమ్మా, నీ తండ్రికి నిన్ను జూచుభాగ్యము లేకపోయెగదే యని తఱచు కన్నులనీరు నించుచుండును. ఆమెనుజూచి మాచి రెండు మూడు సార్లు “అమ్మా! నిన్నెక్కడనో చూచినట్లున్నది” అని మరల “మనిషినిజూలిన మనిషి యండదా” యని తనకుదానే బుద్ధిచెప్పకొని యూరకుండెను. ఆమె యాభరణములు తాల్చుక వితంతుశీలము స్వీకరించెను. మనసు పట్టజాలక యొకరిద్దఱామె నెవరమ్మా యని యడిగిరి. కాని యామె తాను క్షత్రియస్త్రీనని మాత్రము మఱియేమియుఁ జెప్పదయ్యె. కృష్ణవేణి వృత్తాంతము మాత్ర మామె సర్వము బంధుగులవలన వినియెను. వివాహదినమునకుఁ బూర్వదినమున నరసింహరాజు బంధుమిత్ర పరివృత్తుడై బాలికకుఁ గన్యాప్రదానము సేయువారెవ్వరు లేరుగదా యెవరిని పీటల మీద గూర్చుండబెట్టెదమని యాంఘోచించుచుండగా గోపాలసింగు వానిని సమీపించి చేతులు జోడించి నిలువంబడి యిట్లనియె. “రాజా! ఆమెకు నేను కన్యాప్రదానము జేయుదును. ఆమె నాబిడ్డ. నేనామె తండ్రి రంగరాజును నేను బెజవాడ నుండి బయలుదేటి గోలకొండకు వచ్చుచుండ దొంగలు కొట్టిరి. దెబ్బలుతిని నేను నేలబడితిని. నేను జచ్చితి ననుకొని దొంగలు నన్ను విడిచిపోయిరి. తరువాత నాకు స్మృతివచ్చె. ఒక బండివాడు కరుణించి నన్ను గోలకొండకుం దీసికొని వచ్చెను. ఆలుబిడ్డల గోల్పోయి సన్యాసివలె నుండుటచే నాకులగోత్రంబులదాచి గోపాలసింగను పేరుతోబొందిలీ వేషము

వేసికొని నేను మీవద్ద సేవజేయుచుంటిని. అబ్బాయిగారి నిమిత్తము విడుపుధనము నేను పట్టుకొనివెళ్ళినపుడు దొంగల గూఢములో, గృష్ణవేణింజూచి నాపూర్వసేవకురాలగు మూచిం జూచి యది నాబిడ్డయని యూహించుకొని త్రోవలో రామరాజునడిగి నాయభిప్రాయము నిజమని తెలిసికొని యింత వఱ కెట్టెటో యోషికపట్టి నేడు మీకు సమస్తము విప్పించితి. గుణవంతురాలగు నాభార్యను గోల్పోతిని” అని భాష్పాకులిత నేత్రుడై కూర్చుండెను. అక్కడ నున్నవారందఱు నక్కజంపడి విని సంతసించిరి. అసంతోషము వరసంజూ రాజు బోపలి కుగి భార్యతో సీవృత్తాంతము బెప్పెను. ఆమె మహానందము నొంది కృష్ణవేణికి దట్టి శోకపోయెగదా యని విచారించెను. నిమ్మట నరసింహరా జవ్వలి కడుగుటయు మంగయ్య బంధు స్త్రీలను చుట్టంగూర్చుండఁ జెప్పకొని జెజవాడనుండి వచ్చిన క్రొత్తయంగనను బూర్వవృత్తాంత మెరిగింపు మని తఱచి తఱచి యడిగెను. ఆమె యిట్లనియె. “అమ్మా! నేను కృష్ణవేణితల్లిని. కీర్తిశేషుడైన నాభర్తగారు నేను మాకృష్ణవేణి సేవకులతో గలసి గోలకొండ వెళ్ళుచుండ ద్రోవలో దొంగలుకొట్టి భర్తగారింజంపిరి. అవమాన శంకచే నేను బొడిచికొంటిని, కాని పాదుప్రాణము పోదయ్యె. తరువాత మాసేవకుండగు నీలిగామ నన్నొక బండిమీద వేసికొని కొండపల్లెజేరెను. బొడిచి కొన్నపుడు ప్రాణము పోకపోవుటచే నేనేవో సుధములు మాచుటకే జేవించియుంటి నని నిశ్చయించుకొని నా పండ్రెండు సంవత్సరములు గాల

క్షేపము చేసితిని. బ్రహ్మకీయున్నందుకు నాబిడ్డను జూచితినిగాని
 “యయ్యో భర్తగారు భర్తగా” రని వెక్కిరి వెక్కిరి యేడ్చెను.
 “అయ్యో! విచారింపకు. నీభర్తగారు మావద్దనేయున్నాడు”
 అని మంగయ్య పలికెను. పలుకగానే నిజమా యీమాట
 నిజమా యోయోయో యని యూషెల్లెబోయి నేనమ్మజాల
 ననియెను. అప్పుడు మంగయ్య లోపలనుండి కృష్ణవేణిని
 చావడిగోనుండి రంగరాజును బిలిపించి యూషెల్లెబోయి యెదుట
 నిలువంబెట్టెను. ఆయానందమేమి చెప్పెను. అదుఃఖమేమని
 వర్ణింతును. ఆయాశ్చర్య మెట్లని వ్రాతును. మనసున కట్టి
 రసము నిజముగా వర్ణించు శక్తి లేదు. మనసునకే తేనిశక్తి
 చేతికి గలమునకు గలుగునా? వారొండొరుల గొగిలించు
 కొనిరి. ఆనందభాస్వముల విడిచిరి. పూర్వవృత్తాంతములం
 దఱచి యడిగిరి. ఒండొరుల కష్టము విన్నప్పుడు విషాదము,
 మేలు విన్నపుడు సంతోషము మేరమీరి పొడమెను. అదిన
 మంతయు నట్లు ముచ్చటించి చిరవియోగ గూఢమును నుఱచి
 మహానందసముద్రమునో నోలలాడిరి. మరునాడు సుము
 హూర్తమున రామరాజు కృష్ణవేణిని వివాహమాడెను. ఇలి
 దండ్రులు కాళ్ళుకడిగి కన్యాదానముచేసిరి. నవాబు దంపతు
 లకు వెలలేని బహుమానముల బంపెను. దంపతు లపారము
 లేని యానందసముద్రమగ్నై తలిదండ్రులకు కష్టములకు
 మహానందము గలిగించుచు సుభయనంశములకు బ్రతిష్ఠ
 పడెచ్చుచు జీరకాలము జీవించిరి.

